

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

*Autentiškas vertimas
Vyriausybės kanceliarijos
Administracinis departamentas
2017 02 27*

KETVIRTASIS SKYRIUS

BYLA MIRONOVAS IR KITI PRIEŠ LIETUVĄ

*(Peticijų Nr. 40828/12, 29292/12, 69598/12, 40163/13, 66281/13, 70048/13
ir 70065/13)*

SPRENDIMAS

STRASBŪRAS

2015 m. gruodžio 8 d.

GALUTINIS

2016-05-02

*Šis sprendimas tapo galutinis pagal Konvencijos 44 straipsnio 2 dalį. Jame gali
būti daromi redakcinio pobūdžio pataisymai.*

Byloje *Mironovas ir kiti prieš Lietuvą*

Europos Žmogaus Teisių Teismas (Ketvirtasis skyrius), posėdžiaujant kolegijai, sudarytai iš:

pirmininko András Sajó,
teisėjų Vincent A. De Gaetano,
Boštjan M. Zupančič,
Nona Tsotsoria,
Paulo Pinto de Albuquerque,
Krzysztof Wojtyczek,
Egidijaus Kūrio

ir *skyriaus kanclerės* Françoise Elens-Passos,
po svarstymo uždarame posėdyje 2015 m. lapkričio 3 d.,
skelbia tą dieną priimtą sprendimą:

PROCESAS

1. Byla pradėta pateikus septynias peticijas prieš Lietuvą (Nr. 29292/12, 40828/12, 69598/12, 40163/13, 66281/13, 70048/13 ir 70065/13), kurias Teismui pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos (toliau – Konvencija) 34 straipsnį pateikė Lietuvos piliečiai Bogdan Petrulevič, Ričardas Mironovas, Roman Ivanenkov, Romualdas Klintovič, Romualdas Gaska (atitinkamai 2012 m. gegužės 4 d., birželio 18 d., spalio 16 d., 2013 m. birželio 14 d.) ir Vidas Traknys ir Dainius Zeleniakas (2013 m. spalio 15 d., lapkričio 4 d.) (toliau – pareiškėjai).

2. Pareiškėjui B. Petrulevičiui atstovavo Vilniuje praktikuojantis advokatas D. Fomkin. Pareiškėjui R. Mironovui suteikta teisinė pagalba, jam atstovavo S. Tomas. Pareiškėjui R. Ivanenkovui atstovavo Kaune praktikuojantis advokatas R. Lilas. Pareiškėjams R. Klintovičiui, R. Gaskai, V. Trakniui ir D. Zeleniakui taip pat suteikta teisinė pagalba, jiems atstovavo Vilniuje praktikuojantis advokatas K. Ašmys.

Lietuvos Respublikos Vyriausybei (toliau – Vyriausybė) atstovavo jos atstovė Elvyra Baltutytė, vėliau – jos atstovė Karolina Bubnytė.

3. Pareiškėjai skundėsi įkalinimo sąlygomis įvairiose įkalinimo įstaigose Lietuvoje. Jie rėmėsi Konvencijos 3 straipsniu.

4. 2013 m. sausio 18 d. ir 2014 m. sausio 7 d. peticijos buvo perduotos Vyriausybei.

FAKTAI

I. BYLOS APLINKYBĖS

A. Bogdanas Petrulevičius

5. B. Petrulevičius gimė 1986 m. Tuo metu, kai 2012 m. jis pateikė Teismui peticiją, jis atlikinėjo laisvės atėmimo bausmę Pravieniškių pataisos namuose-atvirojoje kolonijoje.

6. Nuo 2005 m. balandžio 8 d. iki 2006 m. spalio 26 d. jis buvo kalinamas Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime. Iš bylos medžiagos matyti, kad tardymo izoliatoriuje-kalėjime jis buvo laikomas įvairiose kamerose, kuriose jam teko 1,55–3,95 m² gyvenamojo ploto.

7. Po to, kai jis buvo nuteistas ir perkeltas atlikti bausmę į Pravieniškių pataisos namus-atvirąją koloniją, 2009 m. spalio 27 d. pareiškėjas pateikė skundą dėl žalos atlyginimo. Jis tvirtino, kad Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime jis buvo laikomas žeminančiomis sąlygomis: kameros buvo perpildytos, jose buvo gausu graužikų ir kirminų, nebuvo tinkamo sanitarinio mazgo, kameroje būdavo karšta vasarą ir šalta žiemą, kamerų sienos buvo drėgnos, o tardymo izoliatoriaus-kalėjimo stogas buvo dengtas asbestu, taigi dėl to kilo pavojus pareiškėjo sveikatai.

8. Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo administracija atsakė, kad ji stengėsi laikytis nustatytos minimalios 5 m² ploto normos kameroje laikomam asmeniui (žr. šio sprendimo 54 punktą), tačiau tai ne visada buvo įmanoma. Administracija pripažino, kad patalpos buvo „nuolat perpildytos“, nes ši įstaiga neturėjo teisės atsisakyti priimti čia atvežamų asmenų. Tardymo izoliatoriaus-kalėjimo pastatai buvo labai seni, jie buvo remontuojami periodiškai, o visiškai jų suremontuoti nebuvo galimybės.

9. Bylą pirmas išnagrinėjęs Vilniaus apygardos administracinis teismas pareiškėjo reikalavimą atmetė, *inter alia*, dėl to, kad skundas pateiktas pasibaigus senaties terminui. Vyriausiasis administracinis teismas bylą grąžino nagrinėti iš naujo.

2011 m. birželio 9 d. Vilniaus apygardos administracinis teismas pažymėjo, kad pareiškėjas skundą dėl žalos pateikė vieną dieną po įstatyme nustatyto trejų metų senaties termino. Vis dėl to teismas atnaujino terminą savo iniciatyva, pažymėjęs, jog pareiškėjas savo skundą pateikė pavėlavęs dėl to, kad negavo skundui parengti reikalingos informacijos.

10. Vilniaus apygardos administracinis teismas nustatė, kad pareiškėjas perpildytose kameroje buvo laikomas tik šiek tiek mažiau nei pusantų metų, jis atsižvelgė, kad minėtą laiką jis buvo laikomas kameroje, kuriose asmeniui teko mažiau nei 5 m² gyvenamojo ploto. Remdamasis Konstitucijos 21 straipsnio 2 dalimi, Civilinio kodekso 6.250 ir 6.271 straipsniais ir Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimu byloje *Savenkovas prieš Lietuvą* (Nr. 871/02, 2008-11-18), pirmosios instancijos teismas konstatavo, kad dėl

patalpų perpildymo buvo pažeistas pareiškėjo orumas. Vis dėlto teismas atmetė likusius pareiškėjo nusiskundimus dėl įkalinimo Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime sąlygų kaip faktiškai neįrodytus. Be to, jis pažymėjo, kad tuo metu, kai buvo kalinamas Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime, pareiškėjas į jokiais institucijomis dėl antisanitarinių sąlygų nesikreipė. Teismas atsižvelgė į tai, kad po to, kai pareiškėjas buvo perkeltas į Pravieniškių pataisos namus-atvirąją koloniją, jam buvo atliktas sveikatos patikrinimas. Gydytojai nustatė, kad jis buvo sveikas, o tai rodė, jog jo įkalinimo sąlygos Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime neturėjo poveikio jo sveikatai.

11. Atsižvelgęs į ekonomines sąlygas Lietuvoje, konkrečiai į 800 LTL (apie 230 EUR) minimalią mėnesinę algą bei 2 151 LTL (620 EUR) vidutinį darbo užmokestį, taip pat Lietuvos administracinių teismų praktiką panašiose bylose, teismas pareiškėjui priteisė 3 000 LTL (870 EUR) kompensaciją dėl patalpų perpildymo atsiradusiai žalai atlyginti.

12. 2012 m. vasario 6 d., nagrinėdamas apeliacinį skundą, Vyriausiasis administracinis teismas pabrėžė, jog neatsižvelgiant į bendrąją taisyklę, kad žalos įrodymo našta tenka asmeniui, kuris ją skundžiasi, žemesnės instancijos teismas aktyviai ėmėsi priemonių, kad gautų įrodymus: keletą kartų jis reikalavo iš atsakovo papildomos informacijos dėl pareiškėjo įkalinimo sąlygų ir jo sveikatos būklės. Ši informacija teismui buvo pateikta.

13. Vyriausiasis administracinis teismas taip pat nustatė, kad 564 dienas pareiškėjas Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime kalėjo netinkamomis sąlygomis dėl patalpų perpildymo, atsižvelgiant į nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtintą reikalavimą tardymo izoliatoriaus kameroje laikomiems asmenims užtikrinti 5 m² asmeninį plotą. Iš Vyriausiojo administracinio teismo atliktos pareiškėjo laikymo Lukiškėse duomenų analizės galima spręsti, kad 361 dieną jis buvo laikomas kameroje, kuriose jam teko mažiau nei 3 m² asmeninio ploto. Vyriausiasis administracinis teismas taip pat pažymėjo, kad didžiąją pareiškėjo kalinimo laikotarpio dalį (309 dienas) jis buvo laikomas kameroje, kuriose jam tekęs asmeninis plotas nesiekė net 2,5 m². Teismas pažymėjo, jog, 366 dienas iš 564 pareiškėjas buvo laikomas dviejose kameroje, kurių šildymo, ventiliacijos, sanitarinės ir elektros sistemos buvo atnaujintos 2004 m., taigi geresnėmis buitinėmis sąlygomis, nors ir neužtikrinant minimalios gyvenamojo ploto normos. Vis dėlto 23 val. per parą jis buvo laikomas perpildytose kameroje, o Lukiškių tardymo izoliatorius-kalėjimas nepateikė jokių įrodymų, kad už nepakankamą gyvenamąjį plotą būtų buvę kompensuota koku nors kitu būdu. Teismo nuomone, tai buvo blogesnės sąlygos, nei neišvengiami su kalinimu susiję nepatogumai (jis rėmėsi sprendimu byloje *Kudła v. Poland* [GC], no. 30210/96, § 92, ECHR 2000-XI), žemino pareiškėjo orumą ir pažeidė Konvencijos 3 straipsnį.

14. Vyriausiasis administracinis teismas taip pat pažymėjo, jog Strasbūro teismas yra keletą kartų konstatavęs, kad teisės pažeidimo pripažinimas savaime yra pakankamas ir teisingas atlyginimas už patirtą žalą. Tačiau šiuo atveju Vyriausiasis administracinis teismas laikėsi nuomonės, kad dėl

pareiškėjo patirtų kančių jam priklausė piniginė kompensacija. Be to, jis manė, kad 3 000 LTL suma nebuvo pakankama. Vis dėlto Vyriausiasis administracinis teismas atsižvelgė į tai, kad pareiškėjas skundo dėl žalos atlyginimo nepateikė per trejų metų laikotarpį po jo kalinimo minėtomis sąlygomis pabaigos, ir manė, jog laiko veiksnys asmens patirtas dvasines ir fizinės kančias sumažino. Tai, kad pareiškėjas nepateikė teismui skundo dėl žalos per trejus metus nuo jo perkėlimo iš Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo, leido teismui padaryti išvadą, kad jo patirta dvasinė skriauda nebuvo tokia didelė. Be to, kai pareiškėjas buvo kalinamas, jam buvo 19–20 metų. Bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme jis pripažino, kad jo sveikata buvo gera. Taigi įkalinimo Lukiškėse sąlygos neturėjo neigiamo poveikio jo sveikatai. Remiantis pateiktais įrodymais, jokie kiti nusiskundimai, išskyrus patalpų perpildymą, šioje byloje nepasitvirtino. Galiausiai teismas konstatavo, kad pareiškėjui buvo naudingas pirmosios instancijos teismo sprendimas savo iniciatyva atnaujinti terminą skundui dėl žalos pateikti. Todėl buvo pagrįsta pareiškėjui priteisti 8 000 LTL (apie 2 300 EUR) kompensaciją neturtinei žalai atlyginti.

B. Ričardas Mironovas

15. R. Mironovas gimė 1978 m. Tuo metu, kai 2012 m. jis pateikė Teismui peticiją, jis atliko laisvės atėmimo bausmę Pravieniškių pataisos namuose-atvirojoje kolonijoje

16. 2009–2011 m. pareiškėjas buvo laikomas Laisvės atėmimo vietų ligoninėje Vilniuje tokiomis sąlygomis:

- 28 dienas buvo laikomas 14,9 m² dydžio palatoje, kurioje buvo 4 lovos (t. y. 3,75 m² teko vienai lovai) ir 12,11 m² dydžio palatoje, kurioje buvo trys lovos (t. y. 4,03 m² lovai);
- 14 dienų buvo laikomas 14,9 m² dydžio palatoje, kurioje buvo 4 lovos (t. y. 3,73 m² lovai);
- 1 mėn. ir 3 dienas buvo laikomas 21,25 m² dydžio palatoje, kurioje buvo 5 lovos (t. y. 4,25 m² lovai);
- 6 dienas buvo laikomas 19,80 m² dydžio palatoje, kurioje buvo 7 lovos (t. y. 2,83 m² lovai);
- 5 dienas buvo laikomas 12,14 m² dydžio palatoje, kurioje buvo 3 lovos (t. y. 4,04 m² lovai);
- 5 dienas buvo laikomas 22,84 m² dydžio palatoje, kurioje buvo 6 lovos (t. y. 3,81 m² lovai).

17. Vėliau pareiškėjas iškėlė bylą dėl žalos, tvirtindamas, kad Laisvės atėmimo vietų ligoninėje buvo laikomas nežmoniškais ir žeminančiomis sąlygomis, nes palatos buvo perpildytos, ligoninė neturėjo higienos paso, o palatos buvo apleistos.

18. 2011 m. lapkričio 14 d. Vilniaus apygardos administracinis teismas skundą tenkino iš dalies. Jis nustatė, kad nuo 2007 m. sveikatos priežiūros

institucijos higienos reikalavimų pažeidimus Laisvės atėmimo vietų ligoninėje nustatė 6 kartus. Konkrečiai nustatyta, kad ligoninės dušai, tualetai ir kitos patalpos nebuvo tinkamai valomos ir dezinfekuojamos, pacientai, sergantys atvira tuberkuliozės forma, psichiatrinėmis ligomis naudojo bendrą dušą su kitais pacientais (o ne atskirai, kaip reikalaujama vadovaujantis nacionalinės teisės aktais), daugeliui ligoninės patalpų būtinai reikėjo remonto. Teismas taip pat nustatė, kad Laisvės atėmimo vietų ligoninė neturėjo higienos paso, o tai buvo nacionalinės teisės aktų pažeidimas.

19. Patalpų perpildymo klausimu ligoninė pateikė informaciją apie pareiškėjo buvimą ligoninėje, bet negalėjo patikslinti, kiek asmenų buvo laikoma kartu su juo palatoje. Pirmosios instancijos teismas reikiamų dokumentų nebuvimą laikė ligoninės veiklos trūkumu. Teismas pats apskaičiavo, kiek kvadratinių metrų pareiškėjui teko kiekvienu jo gulėjimo ligoninėje laikotarpiu, padalijęs kiekvienos palatos plotą iš joje buvusių lovų skaičiaus. Teismas tokiu būdu nustatė, kad pareiškėjas laikytas perpildytose palatose ir konstatavo, kad nustatyta minimali norma smarkiai pažeista, atsižvelgdamas į tai, kad pagal normą ligoninės privalėjo vienai lovai suteikti ne mažiau kaip 7 m² ploto (žr. šio sprendimo 54 punktą).

20. Vilniaus apygardos administracinis teismas padarė išvadą, kad pareiškėjo teisė į gydymą tinkamomis sąlygomis buvo pažeista. Jis pabrėžė, kad šių trūkumų negalima buvo pateisinti nepakankamu ligoninės finansavimu. Teismas, vadovaudamasis protingumo bei teisingumo kriterijais, atsižvelgdamas į ekonominę Lietuvos padėtį, nusprendė, kad pareiškėjui pakaktų 2 000 LTL (580 EUR) kompensacijos.

21. 2012 m. gegužės 3 d. Vyriausiasis administracinis teismas minėtą sprendimą paliko nepakeistą. Jis pripažino, kad pareiškėjas buvo laikomas perpildytose palatose ir netinkamomis sanitarinėmis sąlygomis. Vis dėlto, Laisvės atėmimo vietų ligoninės pacientai turėjo galimybę nuo 6.00 iki 22.00 val. būti atvirame ore, o tai iš dalies palengvino jų padėtį dėl patalpų perpildymo ir suteikė pagrindo priteisti mažesnę sumą neturtinei žalai atlyginti. Be to, nors pareiškėjo laikymo ligoninėje sąlygos buvo nepatenkinamos higienos požiūriu, tai nesukėlė pavojaus jo sveikatai ar gyvybei. Minėtos sąlygos neturėjo jokio ilgalaikio poveikio pareiškėjui.

C. Romanas Ivanenkovas

22. R. Ivanenkovas gimė 1980 m. Tuo metu, kai 2012 m. jis pateikė Teismui peticiją, jis atlikinėjo laisvės atėmimo bausmę Alytaus pataisos namuose.

23. Iš teismo sprendimų matyti, kad 2008–2010 m. pareiškėjas buvo laikomas Alytaus pataisos namų bendrabutyje Nr. 2 tokiomis sąlygomis:

- beveik 19 mėn. jis praleido 30,28 m² dydžio bendrabučio tipo kambaryje, kuriame buvo 16 lovų (t. y. vienam nuteistajam teko 1,9 m² gyvenamojo ploto);

– daugiau nei 4 mėn. jis praleido 24,80 m² dydžio bendrabučio tipo kambaryje, kuriame buvo 15 lovų (t. y. vienam nuteistajam teko 1,65 m² gyvenamojo ploto);

24. Pareiškėjas iškėlė bylą Alytaus pataisos namams dėl žalos, tvirtindamas, kad jo įkalinimo sąlygos buvo žeminančios, nes patalpos buvo perpildytos ir trūko tinkamų sanitarinių įrenginių. Jis rėmėsi, *inter alia*, Europos Tarybos rekomendacija Nr. R(87) ir Konvencijos 3 straipsniu. Savo skundui pagrįsti jis pateikė Alytaus visuomenės sveikatos centro 2010 m. raštą.

25. 2011 m. gruodžio 19 d. Vilniaus apygardos administracinis teismas atsižvelgė į Alytaus visuomenės sveikatos centro 2010 m. raštą Nr. R1-362(2.6), kuriame, atsakant į nuteistųjų skundą, pripažinta, jog Alytaus pataisos namuose trūko baldų, kameros buvo apleistos, apšvietimas nepakankamas, trūko valymo priemonių bei tualetų, taip pat buvo būtinas remontas. Teismas atsižvelgė į dar vieną dokumentą – Valstybinės visuomenės sveikatos centro tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos raštą, kuriame nurodyta, kad kito Alytaus pataisos namų kalinio skunde išdėstyti nusiskundimai pasitvirtino ir kad nustatyti „šiurkštūs higienos normų pažeidimai“.

26. Vilniaus apygardos administracinis teismas pažymėjo, jog šalys iš esmės neginčijo, kad patalpose, kuriose laikytas pareiškėjas, vienam nuteistajam teko 1,7 m²–1,9 m² asmeninio ploto, taip pat trūko tualetų ir baldų. Tokie nacionalinių higienos normų pažeidimai tikrai nebuvo trumpalaikiai. Neatsižvelgiant į tai, pareiškėjo nusiskundimas, kad buvo pakenkta jo fizinei sveikatai, buvo atmestas kaip neįrodytas. Turint omenyje, kad bendrabutyje jis turėjo būti tik naktį, o dieną galėjo vaikščioti pataisos namų kieme, sportuoti lauko krepšinio, futbolo ir tinklinio aikštelėse, taip pat tai, kad patalpos buvo vėdinamos, o tualetai įrengti atskirose patalpose, teismas nusprendė, kad pagrįsta pareiškėjui priteisti 2 300 LTL (660 EUR).

27. 2012 m. balandžio 26 d. Vyriausiasis administracinis teismas pritarė pareiškėjo įkalinimo sąlygų Alytaus pataisos namuose vertinimui. Jis pažymėjo, jo pareiškėjas Alytaus pataisos namų administracijai niekada nesiskundė laikymo sąlygomis. Be to, nebuvo jokių įrodymų, kad Alytaus pataisos namų administracija būtų specialiai siekusi pažeminti pareiškėją ar su juo elgusis nežmoniška. Galiausiai Vyriausiasis administracinis teismas pažymėjo, kad Strasbūro teismas neretai konstatuoja, kad teisės pažeidimo pripažinimas savaime yra pakankamas ir teisingas atlyginimas už patirtą skriaudą. Jis laikėsi nuomonės, kad tai būtų tinkamas sprendimas pareiškėjo atveju, nors jo teisė į įkalinimą nacionalinės teisės aktuose nustatytais sąlygomis buvo pažeista. Todėl jam nepriteista jokia piniginė kompensacija.

D. Romualdas Klintovičius

28. Pareiškėjas gimė 1983 m. Tuo metu, kai jis Teismui pateikė peticiją, jis atlikinėjo bausmę Pravieniškių 2-uosiuose pataisos namuose-atvirojoje kolonijoje.

29. Iš Teismui pateiktos medžiagos matyti, kad 2008–2012 m. laikotarpiu pareiškėjas 2-uosiuose pataisos namuose-atvirojoje kolonijoje bausmę atliko tokiomis sąlygomis:

- 1 mėn. – bendrabučio tipo kambaryje, kuriame jam teko 1,96 m² asmeninio ploto;
- daugiau nei 4 mėn. – bendrabučio tipo kambaryje, kuriame jam teko 2,03 m² asmeninio ploto;
- likusį laiką, kuris, atrodo, nesiekia 4 metų – bendrabučio tipo kambaryje, kuriame jam teko 2,27 m²–2,57 m² asmeninio ploto.

30. 2012 m. pareiškėjas iškėlė teisme bylą dėl žalos, tvirtindamas, kad per visą jo buvimo Pravieniškėse laikotarpį įstaiga buvo perpildyta. Maža to, nuteistųjų skaičius nuolat augo, nors jokių naujų patalpų pastatyta nebuvo. Pravieniškių pataisos namų-atvirosios kolonijos administracija nurodė, kad iki 2017 m. planų modernizuoti įstaigą nebuvo.

31. 2012 m. liepos 9 d. sprendimu Kauno apygardos administracinis teismas iš dalies patenkino pareiškėjo skundą, pažymėjęs, kad pagal nacionalinės teisės aktus plotas vienam asmeniui bendrabučio gyvenamuosiuose kambariuose turėjo būti ne mažesnis kaip 3 m² ar 3,1 m² (žr. šio sprendimo 54–55 punktus). Teismas pareiškėjui priteisė 1 000 LTL (290 EUR) neturtinei žalai atlyginti.

32. 2013 m. vasario 4 d. Vyriausiasis administracinis teismas paliko nepakeistą 1 000 LTL (290 EUR) kompensacijos neturtinei žalai, kurią sukėlė valstybė nesilaikydama nacionalinės teisės normų, atlyginimo dydį. Tačiau teismas pabrėžė, kad pareiškėjo atveju patalpų perpildymą kompensavo galimybė laisvai judėti dieną. Be to, Pravieniškių pataisos namų-atvirosios kolonijos bendrabučio kambariai buvo apšviesti natūralia šviesa, vėdinami, o asmens higienos patalpos buvo atskirtos nuo miegamųjų. Nebuvo įrodymų, kad patalpų perpildymas būtų turėjęs neigiamą poveikį pareiškėjo sveikatai. Lietuvos teismas rėmėsi Teismo išvadomis byloje *Valašinas prieš Lietuvą* (no. 44558/98, ECHR 2001-VIII), kurioje Teismas konstatavo, kad vien tai, jog kaliniui nesuteikta pakankamai gyvenamojo ploto, nebūtinai reiškia Konvencijos 3 straipsnio pažeidimą. Galiausiai, bet ne mažiau svarbu, yra tai, kad pareiškėjui suteiktas gyvenamasis plotas beveik siekė nacionaliniais teisės aktais nustatytą normą. Taip pat pažymėtina, kad pareiškėjas skundėsi tik ploto trūkumu. Todėl, atsižvelgdamas į bendrąsias pareiškėjo įkalinimo sąlygas, Vyriausiasis administracinis teismas atmetė jo teiginį, kad pareiškėjo laikymo sąlygos Pravieniškėse buvo pažeidžiančios Konvencijos 3 straipsnį.

E. Romualdas Gaska

33. R. Gaska gimė 1958 m. Tuo metu, kai 2013 m. jis pateikė Teismui peticiją, jis atlikinėjo bausmę Alytaus pataisos namuose.

34. Kaip matyti, po nuteisimo pareiškėjas 2010 m. gegužės mėn. buvo perkeltas į Vilniaus pataisos namus, kur jis buvo kalinamas iki 2012 m. vasario mėn.

Konkrečiai, nuo 2010 m. gegužės 20 d. iki 2011 m. rugsėjo 16 d. pareiškėjas su dar 5 nuteistaisiais turėjo gyventi bendrabučio tipo kambaryje Nr. 4-414, kurio plotas siekė 14,41 m² (t. y. 2,4 m² gyvenamojo ploto vienam nuteistajam).

35. 2012 m. balandžio ir birželio mėn., kai pareiškėjas jau buvo laikomas Alytaus pataisos namuose, jis pasiskundė Vilniaus pataisos namų administracijai, kad Vilniaus pataisos namuose jam nebuvo suteikta pakankamai gyvenamojo ploto ir kad kambarys nebuvo tinkamai apšviestas. Kai Vilniaus pataisos namai neprisiėmė atsakomybės, pareiškėjas kreipėsi į Lietuvos įkalinimo įstaigų priežiūros instituciją – Kalėjimų departamentą. Šis atsakė, jog dėl patalpų trūkumo Vilniaus pataisos namų administracija neturėjo galimybės kiekvienam nuteistajam nuolat užtikrinti nacionalinės teisės aktais nustatytą minimalų asmeninį plotą (3,1 m²). Tačiau asmeninio ploto trūkumas naktį buvo kompensuojamas dieną, suteikiant nuteistiesiems galimybę laisvai judėti Vilniaus pataisos namų teritorijoje.

36. Tada pareiškėjas iškėlė bylą dėl žalos atlyginimo. Vilniaus pataisos namų administracija paprašė teismo atmesti skundą, pripažinusi, kad „šiuo metu dėl įkalinimo įstaigų visoje Lietuvoje perpildymo Vilniaus pataisos namų administracija ne visada gali visiems nuteistiesiems suteikti įstatymais nustatytą minimalų gyvenamąjį plotą“.

37. 2013 m. balandžio 25 d. Vyriausiasis administracinis teismas pažymėjo, kad nebuvo jokių konkrečių duomenų dėl tikslaus kartu su pareiškėju laikytų nuteistųjų skaičiaus. Todėl, atsižvelgęs į pateiktą medžiagą, t. y. šešių lovų kambaryje Nr. 4-414 nuotraukas, teismas visus neaiškumus išaiškino pareiškėjo naudai, ir, remdamasis nacionalinės teisės aktais, pripažino jo teisių pažeidimą dėl patalpų perpildymo. Tačiau teismas nustatė, kad tol, kol kalėjo nagrinėjamoje įstaigoje, pareiškėjas savo įkalinimo sąlygomis nesiskundė. Teismas konstatavo, jog pareiškėjo argumentas, kad jis nesiskundė, nes bijojo pataisos namų administracijos keršto, buvo niekuo nepagrįstas. Teismas pridūrė, jog nebuvo jokių įrodymų, kad patalpų perpildymas turėjo neigiamą poveikį pareiškėjo sveikatai. Be to, ploto trūkumą naktį kompensavo pareiškėjui sudaryta galimybė laisvai judėti įstaigoje dienos metu. Teismas pripažino, kad vadovaujantis nacionalinių teismų ir Teismo praktika, asmuo, kalinamas netinkamomis sąlygomis, laikomas patyrusiu neturtinę žalą. Tačiau apginti pažeidžiamas teises galima nebūtinai pinigine kompensacija.

38. Tuo pat metu vykusiame kitame teismo procese pareiškėjas skundėsi ir nepakankamu apšvietimu bendrabutyje, kuriame jis buvo laikomas.

Galutiniu 2013 m. birželio 11 d. sprendimu Vyriausiasis administracinis teismas konstatavo, kad apšvietimas buvo labai arti galiojančiais nacionalinės teisės aktais nustatyto rodiklio (74 lx, 83 lx ir 112 lx, o teisės aktais reikalaujama 100 lx).

F. Vidas Traknys

39. V. Traknys gimė 1966 m. Tuo metu, kai 2013 m. jis pateikė Teismui peticiją, jis atlikinėjo laisvės atėmimo bausmę Pravieniškių pataisos namuose- atvirojoje kolonijoje.

40. Nuo 2009 m. gruodžio 8 d. iki 2011 m. spalio 5 d. ir 2012 m. liepos 4–20 d. V. Traknys buvo laikomas Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime.

Iš Lietuvos teismų sprendimų galima nustatyti, kad per pirmąjį kalinimo Lukiškėse laikotarpį 608 dienas jis praleido kameroje, kuriose jam teko nuo 1,23 m² iki 2,74 m² gyvenamojo ploto.

Per antrąjį kalinimo Lukiškėse laikotarpį pareiškėjas 16 dienų praleido kameroje, kur jam teko 2,8 m²–3,7 m² asmeninio ploto.

41. Vėliau pareiškėjas iškėlė bylą dėl žalos atlyginimo, skųsdamasis patalpų perpildymu ir apgailėtinomis sąlygomis dėl netinkamų sanitarinių sąlygų. Jis tvirtino, kad kameroje buvo pelių ir tarakonų, apšvietimas buvo nepakankamas ir buvo drėgna. Pareiškėjas rėmėsi Vilniaus visuomenės sveikatos centro raštu, kuriame nurodyta, kad vienoje iš kamerų ant lubų aptikta pelėsio.

42. 2013 m. gegužės 23 d. sprendimu Vyriausiasis administracinis teismas pripažino, kad per pirmąjį pareiškėjo kalinimo Lukiškėse laikotarpį patalpos buvo perpildytos, nes įstaigos administracija nesilaikė nacionalinės teisės aktais įtvirtinto reikalavimo užtikrinti 5 m² (vėliau – 3,6 m²) asmeninio ploto tardymo izoliatoriaus kameroje. Teismas neabejojo, kad gyvenimas higienos reikalavimų neatitinkančiose kameroje sukėlė pareiškėjui dvasinių kančių. Nors pareiškėjas prieštaravo kalinimui su rūkančiais kalinių, pažeidžiant nacionalinės teisės aktus 99 dienas jis buvo laikomas su rūkančiaisiais (nacionalinis teismas rėmėsi sprendimu *Elefteriadis v. Romania*, no. 38427/05, 2011-01-25), o 201 dieną – su anksčiau teistais kalinių, nors jis buvo kalinamas pirmą kartą. Remdamasis minėtais daugybiniais pareiškėjo teisių pažeidimais, nors ir tiesiogiai nepripažinęs Konvencijos 3 straipsnio pažeidimo, taip pat atsižvelgdamas į Lietuvos ekonominę padėtį, teismas nusprendė priteisti 2 500 LTL (725 EUR) kompensaciją.

43. 2003 m. liepos 16 d. sprendimu Vyriausiasis administracinis teismas pripažino, kad ir per antrąjį pareiškėjo kalinimo laikotarpį patalpos buvo perpildytos. Atsižvelgiant į tai, kad pažeidimas tęsėsi neilgai, taip pat į Lietuvos ekonominę padėtį, priteista 350 LTL (100 EUR).

G. Dainius Zeleniakas

44. D. Zeleniakas gimė 1973 m. Tuo metu, kai jis 2013 m. pateikė Teismui peticiją, jis atlikinėjo laisvės atėmimo bausmę Alytaus pataisos namuose.

45. 2009 m. ir 2010 m. D. Zeleniakas buvo laikomas Šiaulių tardymo izoliatoriuje, kur praleido 328 dienas. Per minėtą laikotarpį jis buvo kalinamas: 22,85 m² dydžio kameroje, kurioje buvo laikomi 4–8 suimtieji (t. y. jam teko 2,86 m²–5,71 m² asmeninio ploto), 20,13 m² dydžio kameroje, kurioje buvo laikomi 4–9 suimtieji (2,25 m²–5,06 m² asmeninio ploto), ir 16,26 m² dydžio kameroje, kurioje buvo laikomi 5–8 suimtieji (2,03 m²–3,25 m² asmeninio ploto).

46. Pareiškėjas iškėlė bylą teisme. Jo rašytiniame skunde, atsiųstame iš Alytaus pataisos namų, nurodyta, kad sąlygos Šiaulių įstaigoje buvo apgailėtinos: tardymo izoliatorius buvo perpildytas, kameroje – antisanitarinės sąlygos, be to, jis laikytas kartu su rūkančiais kalinių, nors pats nerūkė. Bylą nagrinėjant Šiaulių apygardos administraciniame teisme, pareiškėjas taip pat skundėsi, kad kameros nebuvo tinkamai vėdinamos, o tualetai nebuvo atskirti nuo kamerų.

47. 2012 m. lapkričio 12 d. Šiaulių apygardos administracinis teismas pripažino, kad pagal nacionalinės teisės aktus pareiškėjo teisės buvo pažeistos dėl patalpų perpildymo. Teismas pažymėjo, jog pareiškėjas per posėdį nurodė, kad jis skundėsi Šiaulių tardymo izoliatoriui dėl laikymo kartu su rūkančiais. Nors pareiškėjas nesiskundė Konvencijos 3 straipsnio pažeidimu, pirmosios instancijos teismas vis dėl to manė, jog jo skundą reikia išnagrinėti remiantis Teismo praktikoje nustatytais kriterijais. Tai padaręs, teismas konstatavo, kad pareiškėjo teisės buvo pažeistos dėl patalpų perpildymo, kaip jis buvo suprantamas pagal nacionalinės teisės aktus, ir nors tai beveik prilygo Konvencijos 3 straipsnio pažeidimui, ši riba visgi nebuvo peržengta. Galiausiai, bylą teisme pareiškėjas iškėlė praėjus pusantrų metų nuo tos dienos, kai jis išvyko iš Šiaulių tardymo izoliatoriaus, taigi iki to laiko jo psichologinės ir fizinės kančios buvo sumažėjusios. Todėl jam nereikėjo priteisti jokios piniginių kompensacijų. Teismas nenagrinėjo pareiškėjo nusiskundimo antisanitarinėmis sąlygomis.

48. 2013 m. gegužės 10 d. Vyriausiasis administracinis teismas pareiškėjo apeliacinį skundą iš dalies patenkino. Tačiau jis manė, kad pareiškėjas savo apeliaciniame skunde paminėjo ne tik tuos klausimus, kuriuos buvo iškėlęs savo skunde pirmosios instancijos teisme, bet skundėsi ir kitais jo kalinimo aspektais. Visų pirma, anot Vyriausiojo administracinio teismo, pareiškėjas savo apeliaciniame skunde tvirtino, kad kameroje nebuvo dirbtinio vėdinimo sistemos, natūralios vėdinimo sistemos nepakako, o sanitariniam mazgui įrengti panaudotas lauko tualetų principas. Apeliacinis teismas nusprendė, kad pareiškėjas turėjo iškelti minėtus klausimus savo skunde pirmosios instancijos teismui. Todėl jis atmetė pareiškėjo nusiskundimus dėl nepakankamo vėdinimo ir netinkamo sanitarinio mazgo.

49. Dėl patalpų perpildymo Vyriausiasis administracinis teismas pažymėjo, kad kalinių skaičius Šiaulių tardymo izoliatoriuje dienomis dažnai kisdavo. Remdamasis Šiaulių tardymo izoliatoriaus pateiktais dokumentais, Vyriausiasis administracinis teismas nustatė, kad 17 dienų pareiškėjas buvo laikomas „perpildytose“ kameroje, o 24 dienas – kameroje, kuriose pareiškėjui tenkantis minimalus plotas „nors ir neatitiko [nacionalinės] teisės aktų reikalavimų, tačiau buvo labai artimas normai“. Todėl Šiaulių tardymo izoliatorius pažeidė teisės aktais įtvirtintą pareiškėjo teisę būti laikomam tokioje kameroje, kurioje jam tektų 5 m² ar 3,6 m² ploto. Apžvelgęs Teismo praktiką dėl kalinimo sąlygų, Vyriausiasis administracinis teismas nusprendė, kad per 38 dienas pareiškėjo patirti nepatogumai viršijo neišvengiamai kalinimui būdingus nepatogumus ir buvo tokie intensyvūs, kad galima konstatuoti 3 straipsnio pažeidimą. Vis dėlto teismas pažymėjo, jog nebuvo įrodymų, kad tardymo izoliatorius būtų sąmoningai siekęs pažeminti pareiškėją. Pareiškėjas galėjo išeiti pasivaikščioti vieną valandą per dieną ir šiek tiek laiko praleisti ne kameroje. Galiausiai Vyriausiasis administracinis teismas pažymėjo, jog bylos medžiagoje nebuvo jokių įrodymų, kad pareiškėjas būtų kada nors prašęs tardymo izoliatoriaus administracijos perkelti jį į nerūkiančiųjų kamerą. Nebuvo bylos medžiagoje jokių įrodymų ir dėl antisanitarinių sąlygų. Apeliacinis teismas konstatavo, kad pareiškėjas skundą pateikė praėjus daugiau nei pusantrų metų nuo jo perkėlimo iš Šiaulių tardymo izoliatoriaus, taigi jis turėjo galimybę surinkti įrodymus ir pateikti juos teismui. Atsižvelgdamas į šalies ekonominę padėtį, Vyriausiasis administracinis teismas už patirtas kančias pareiškėjui priteisė 200 LTL (60 EUR).

II. BYLAI REIKŠMINGA VIDAUS TEISĖ IR PRAKTIKA

A. Dėl valstybės atsakomybės už netinkamomis įkalinimo sąlygomis padarytą žalą

50. Konstitucijos 30 straipsnyje nustatyta:

„Asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą.

Asmeniui padarytos materialinės ir moralinės [t. y. neturtinės] žalos atlyginimą nustato įstatymas.“

51. Civiliniame kodekse nustatyta:

6.250 straipsnis. Neturtinė žala

„1. Neturtinė žala yra asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais.

2. Neturtinė žala atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais. Neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta dėl nusikaltimo asmens sveikatai ar dėl asmens gyvybės atėmimo bei kitais įstatymų nustatytais atvejais. Teismas,

nustatydamas neturtinės žalos dydį, atsižvelgia į jos pasekmes, šią žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį bei kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes, taip pat į sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijus.

6.271 straipsnis. Atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų

„1. Žalą, atsiradusią dėl valstybės valdžios institucijų neteisėtų aktų, privalo atlyginti valstybė iš valstybės biudžeto nepaisydama konkretaus valstybės tarnautojo ar kito valstybės valdžios institucijos darbuotojo kaltės. Žalą, atsiradusią dėl savivaldybės valdžios institucijų neteisėtų aktų, privalo atlyginti savivaldybė iš savivaldybės biudžeto nepaisydama savo darbuotojų kaltės.

2. Šiame straipsnyje terminas „valdžios institucija“ reiškia bet kokią viešosios teisės subjektą (valstybės ar savivaldybės instituciją, pareigūną, valstybės tarnautoją ar kitokį šių institucijų darbuotoją ir t. t.), taip pat privatų asmenį, atliekantį valdžios funkcijas.

3. Šiame straipsnyje vartojamas terminas „aktas“ reiškia bet kokią valdžios institucijos ar jos darbuotojų veiksmą (veikimą, neveikimą), kuris tiesiogiai daro įtakos asmenų teisėms, laisvėms ir interesams (valstybės ar savivaldybės institucijų priimami teisės ar individualūs aktai, administraciniai aktai, fiziniai aktai ir t. t., išskyrus teismo nuosprendžius, sprendimus ir nutartis).

4. Valstybės ar savivaldybės civilinė atsakomybė pagal šį straipsnį atsiranda, jeigu valdžios institucijų darbuotojai neveikė taip, kaip pagal įstatymus šios institucijos ar jų darbuotojai privalėjo veikti.“

52. Vadovaudamiesi Administracinių bylų teisenos įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 3 punktu, administraciniai teismai spendžia bylas dėl neteisėtais valdžios institucijų veiksmais padarytos žalos, kaip nustatyta Civilinio kodekso 6.271 straipsnyje.

53. Bylai reikšmingoje Administracinių bylų teisenos įstatymo dalyje nurodyta:

57 straipsnis. Įrodymai

„1. Įrodymai administracinėje byloje yra visi faktiniai duomenys, priimti bylą nagrinėjančio teismo ir kuriais remdamasis teismas <...> konstatuoja, kad yra aplinkybės, pagrindžiančios proceso šalių reikalavimus bei atsikirtimus, ir kitokios aplinkybės, turinčios reikšmės bylai teisingai išspręsti, arba kad jų nėra <...>.

4. Įrodymus pateikia proceso šalys ir kiti proceso dalyviai. Prireikus teismas gali pasiūlyti nurodytiems asmenims pateikti papildomų įrodymų arba šių asmenų prašymu ar savo iniciatyva išreikalauti reikiamus dokumentus, pareikalauti iš pareigūnų paaiškinimų.“

B. Dėl ploto reikalavimo Lietuvos įkalinimo įstaigose

54. Remiantis Higienos norma HN 76:1999 (Laisvės atėmimo ir kardomojo kalinimo įstaigos. Įrengimas, eksploatavimo tvarka, sveikatos priežiūra), Sveikatos apsaugos ministro patvirtinta 1999 m. spalio 22 d., tardymo izoliatoriaus arba kalėjimo kameroje laikomam kaliniui turi tekti ne mažiau nei 5 m² asmeninio ploto.

Asmenims, paguldytiems į Laisvės atėmimo vietų ligoninę, tenkantis plotas turi būti ne mažesnis nei 7 m², skaičiuojant vienai lovai.

Pataisos darbų kolonijos bendrabučio gyvenamajame kambaryje laikomiems asmenims turi tekti bent 3 m² asmeninio ploto.

55. Remiantis Teisingumo ministro, Sveikatos apsaugos ministro ir Kalėjų departamento priimtais poįstatyminiais teisės aktais, nuo 2010 m. balandžio 30 d. asmeninis plotas bendrabučio gyvenamajame kambaryje turi būti ne mažesnis nei 3,1 m².

Nuo 2010 m. gegužės 11 d. tardymo izoliatoriuje arba areštinės kameroje laikomiems asmenims turi tekti ne mažiau nei 3,6 m² asmeninio ploto.

C. Kiti reikšmingi teisės aktai

56. Bausmių vykdymo kodekso 69 straipsnyje nustatyta, kad nuteistasis, kuriam paskirtas laisvės atėmimas, visą bausmę turi atlikti vienoje pataisos įstaigoje. Perkelti nuteistąjį iš vienos pataisos įstaigos į kitą leidžiama dėl nuteistojo ligos, kitų išimtinių aplinkybių. Kodekse nurodyta, kad nuteistųjų perkėlimas išsamiau reglamentuojamas Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklėse.

57. Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklėse nustatyta, kad nuteistasis į kitą įstaigą gali būti perkeltas tik „gydytojo siuntimu“ arba „dėl kitų išimtinių aplinkybių, kliudančių nuteistąjį toliau laikyti toje pačioje pataisos įstaigoje“. Taisyklėse nedetalizuoja, kas yra tos „išimtinės aplinkybės“. Jei pataisos įstaigos direktorius mano, kad yra išimtinių aplinkybių, kliudančių nuteistąjį toliau laikyti toje pačioje pataisos įstaigoje, jis gali pristatyti motyvuotą išvadą ir nuteistojo charakteristiką į Kalėjų departamentą, kuris sprendžia, ar nuteistąjį perkelti (Taisyklių 72 punktas).

58. Tabako kontrolės įstatymo 19 straipsnyje nustatyta, kad rūkyti draudžiama bendrose gyvenamosiose, kitose bendro naudojimo patalpose, kuriose nerūkantieji gali būti priversti kvėpuoti tabako dūmais užterštu oru.

Administracinių bylų teisenos įstatymo 52 straipsnyje šiai bylai reikšmingu metu buvo nustatyta, kad pareiškėjas turi teisę atsiimti skundą arba pakeisti ar patikslinti jo pagrindą bet kurioje bylos nagrinėjimo stadijoje iki teismui išeinant į pasitarimų kambarį.

2012 m. liepos 1 d įsigaliojo Probacijos įstatymas. Jame nustatytos pagrindinės probuojamųjų resocializacijos formos ir resocializacija įvardijama kaip esminė probacijos sudėtinė dalis. (žr. šio sprendimo 68 punktą).

D. Šalių nurodyta teismų praktika

59. Siekdama nurodyti kriterijus, kuriuos nacionaliniai teismai taiko spręsdami bylas dėl įkalinimo sąlygų, Vyriausybė rėmėsi keletu Vyriausiojo administracinio teismo sprendimų. Galima išskirti šiuos kriterijus:

- atsiradusių neigiamų pasekmių kaliniui kartotinumumas; teismai turi įvertinti, ar kurie nors iš skundžiamų įkalinimo sąlygų pažeidimų buvo pašalinti tinkamu laiku;
- kada buvo pateiktas skundas dėl žalos atlyginimo; administraciniai teismai ne kartą konstatavo, kad asmens dvasinės ir fizinės kančios sunkiausios tuo metu, kai jis yra laikomas netinkamomis įkalinimo sąlygomis; asmens kančios bėgant laikui mažėja;
- įkalinimo įstaigos personalo intencijos; teismai turi įvertinti, ar įkalinimo įstaigos administracija specialiai siekė kalinį pažeminti ar kitaip nežmoniška su juo elgtis, pablogindama jo įkalinimo sąlygas; kita vertus, teismai taip pat turi įvertinti, ar įkalinimo įstaigos administracija dėjo pastangas, kad pagerintų kalinio padėtį;
- įkalinimo režimo pobūdis; nedidelis minimalaus asmeninio ploto normų neatitikimas gali būti iš dalies kompensuotas galimybe laisvai judėti įkalinimo įstaigoje;
- poveikis kalinio sveikatai, jei toks buvo;
- ar kalinys skundėsi sąlygomis įstaigos administracijai.

60. Dėl kompensacijos už neturtinę žalą Vyriausiasis administracinis teismas yra ne kartą konstatavęs, kad nustatytas pažeidimas dėl netinkamų įkalinimo sąlygų nebūtinai reiškia, kad turi būti paskirta piniginė kompensacija. Žala gali būti pakankamai ir tinkamai atlyginta ir pripažįstant, kad asmens teisės buvo pažeistos. Vis dėlto tokia žalos atlyginimo priemonė taikytina tik išimtiniais atvejais, kai nukentėjusio asmens patirta žala buvo nereikšminga, pavyzdžiui, jei nerūkantis asmuo buvo laikomas kartu su rūkančiais tik vieną dieną. Tokia pati žalos atlyginimo priemonė taikyta, kai nebuvo užtikrinta minimalaus asmeninio ploto norma: tai gali būti laikoma nereikšmingu pažeidimu. Kita vertus, jei pažeidimas tęsėsi gana ilgai, vien pažeidimo konstatavimas nebūtų laikomas tinkama teisingo atlyginimo forma. Galiausiai, svarbiu laikomas ir pragyvenimo lygis Lietuvoje. Kompensacijos suma turi atitikti valstybės ekonominę ir finansinę padėtį, taip pat pragyvenimo lygį.

III. REIKŠMINGI TARPTAUTINIAI DOKUMENTAI

A. Bendrieji CPT standartai

61. Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą (toliau – CPT arba Komitetas) 2-osios bendrosios ataskaitos (CPT/Inf (92) 3) reikšmingose ištraukose numatyta:

„46. Perpildymas - tai ne mažiau svarbus CPT įgaliojimų aspektas. Visoms įkalinimo įstaigos tarnyboms ir veiklai bus padarytas neigiamas poveikis, jei bus reikalaujama sutalpinti daugiau kalinių, nei buvo numatyta; bendras gyvenimo įstaigoje lygis (galbūt net ir žymiai) kris. Be to, įkalinimo įstaiga arba tam tikra jos dalis gali būti taip perpildyta, kad tai savaime yra nežmonišku ir žeminančiu elgesiu fizine prasme.

47. Tinkama veiklos programa (darbas, mokslas, sportas, t. t.) yra ypatingai svarbi kalinių gerovei <...>. [K]ad ir kokios geros bebūtų materialinės sąlygos kameroje, kaliniai negali būti laikomi jose užrakinti savaitėmis ar net mėnesiais. CPT nuomone, turėtų būti stengiamasi užtikrinti, kad tardymo izoliatoriuose esantys kaliniai galėtų didelę dienos dalį (8 ar daugiau valandų) praleisti ne kameroje ir užsiimti įvairia naudinga veikla <...>.

48. Ypatingas dėmesys turėtų skiriamas buvimui lauke. Reikalavimas, kad kaliniams mažiausiai vieną valandą per dieną būtų leidžiama būti lauke, yra pripažįstamas kaip pagrindinė jų teisė <...>. Taip pat savaime suprantama, kad buvimo lauke vietos turėtų būti pakankamai erdvios <...>.

49. Patogus ir tinkamas tualetas bei higienos užtikrinimas - tai esminiai žmoniškos aplinkos elementai <...>.

50. Reikėtų papildomai pažymėti, kad CPT ypatingai neramina tokie atvejai, kai ta pati įstaiga yra perpildyta, joje nepakanka režiminės veiklos ir sanitarinių įrengimų. Bendras tokių sąlygų poveikis gali būti ypatingai žalingas kaliniams.“

62. CPT 7-ojoje bendrojoje ataskaitoje (CPT/Inf (97) 10) nurodyta:

„13. Antrojoje bendrojoje ataskaitoje CPT nurodė, kad įkalinimo įstaigų perpildymas – tai tiesiogiai su Komiteto mandatu susijusi problema (žr. CPT/Inf (92) 3, 46 dalį).

Perpildyta įkalinimo įstaiga sąlygoja ankštas ir nehygieniškas gyvenimo sąlygas; nuolatinį privatumo stygių (net ir naudojantis asmens higienos patalpomis); veiklos už kameros ribų stoką, nes poreikis yra didesnis, nei leidžia darbuotojų skaičius ir turimos patalpos; per didelį krūvį sveikatos priežiūros tarnyboms; didėjančią įtampą ir atitinkamai smurtą tarp kalinių ir kalinių bei personalo. Šis sąrašas toli gražu nėra baigtinis.

CPT ne vieną kartą buvo priverstas padaryti išvadą, kad nežmoniškų ir žeminančių įkalinimo sąlygų priežastimi yra perpildymas <...>“

63. CPT 11-ojoje bendrojoje ataskaitoje (CPT/Inf (2001) 16) nurodyta:

„28. Kalėjimų perpildymas vis dar kenkia pataisos sistemoms visoje Europoje ir rimtai trukdo įgyvendinti bandymus pagerinti asmenų, iš kurių atimta laisvė, laikymo sąlygas. Neigiamas kalėjimų perpildymo poveikis jau buvo akcentuotas ankstesnėse bendrosiose ataskaitose <...>.

29. Daugelyje CPT aplankytų valstybių, ypač Vidurio ir Rytų Europoje, nuteistųjų laikymo vietos – tai dažnai didelės patalpos, kuriose yra visi kalinių kasdieniam gyvenimui būtini įrengimai, kaip antai: vieta miegoti, gyvenamosios patalpos, sanitariniai mazgai. CPT prieštarauja pačiam tokio patalpų planavimo uždaruose kalėjimuose principui. Šie prieštaravimai dar labiau sustiprėja, kai neretai išaiškėja faktai, jog tokiose patalpose laikomiems kaliniams yra labai ankšta, o jų gyvenimo sąlygos kenkia sveikatai <...>.

Didelėse kameroje laikomų kalinių kasdieniam gyvenimui neišvengiamai trūksta privatumo <...>. Visos šios problemos dar labiau išryškėja, kai kalinių skaičius peržengia priimtinas ribas. Be to, tokioje situacijoje kaliniai priversti laukti eilės prie prausyklų ir tualetų; o jei dar turėsime omenyje problemą, kaip sunku tinkamai vėdinti patalpą, kurioje laikoma tiek daug žmonių, tai laikymo sąlygos tampa tiesiog apgailėtinos.“

B. Kiti svarbūs Europos Tarybos dokumentai dėl elgesio su įkalintaisiais

64. Kitus svarbius Europos Tarybos dokumentus dėl minimalių elgesio su kaliniais standartų Teismas išvardijo sprendimuose bylose *Neshkov ir kiti prieš Bulgariją* (nos. 36925/10, 21487/12, 72893/12, 73196/12, 77718/12 ir 9717/13, §§ 144 ir 148, 2015-01-27), taip pat *Varga ir kiti prieš Vengriją* (nos. 14097/12, 45135/12, 73712/12, 34001/13, 44055/13, ir 64586/13, §§ 34, 36 ir 37, 2015-03-10).

C. CPT ataskaitos dėl sąlygų Lietuvos įkalinimo įstaigose

1. Ataskaita apie 2008 m. vizitą

65. CPT delegacija Lietuvoje lankėsi 2008 m. balandžio 21–30 d. Po vizito 2009 m. birželio 25 d. paskelbtoje ataskaitoje CPT pažymėjo:

„B. Kalėjimai

1. Įžanginės pastabos

32. Delegacija lankėsi [Pravieniškių] 3-uosiuose pataisos namuose pirmą kartą. Ji taip pat pakartotinai apsilankė Lukiškių tardymo izoliatoriuje–kalėjime Vilniuje bei Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriuje–pataisos namuose.

33. [Pravieniškių] 3-ieji pataisos namai yra miškingoje Kaišiadorių rajono vietovėje, maždaug 30 km į rytus nuo Kauno. Šią įstaigą, kuri atidaryta 1968 m., sudaro keletas pastatų, kurių dauguma nuo to laiko buvo suremontuoti ar visiškai perstatyti. Statybos darbai apėmė kalinių gyvenamųjų erdvių pritaikymą, visų pirma bendrabučio kambarių perdarymą į kameras (vizito metu dar buvo keletas bendrabučio tipo gyvenamųjų kambarių, kuriuose buvo iki 15 lovų). Vizito metu pataisos namuose gyveno 250 kalinių (įskaitant 37 arešto skyriuje), o oficialus vietų skaičius įstaigoje siekė 567 (įskaitant 67 arešto skyriuje). Delegacija buvo informuota, jog, vadovaujantis Kalėjimų departamento prie Teisingumo ministerijos direktoriaus 2008 m. vasario mėn. įsakymu, kaliniai iš įstaigos buvo iškeliami, kad nuo 2008 m. liepos 1 d. ji galėtų priimti pirmą kartą už sunkius nusikaltimus nuteistus kalinius ir taip būtų sumažintas patalpų perpildymas šalia esančiuose 2-uosiuose pataisos namuose-atvirojoje kolonijoje.

Lukiškių tardymo izoliatorius-kalėjimas buvo aprašytas CPT vizitų 2000 m. ir 2004 m. ataskaitose. Per 2008 m. vizitą įstaiga, kurios oficialus vietų skaičius – 864, buvo apgyvendinti 1 002 kaliniai, įskaitant apie 750 suimtųjų ir 81 nuteistasis iki gyvos galvos.

<...>

34. Vizito pradžioje institucijos informavo delegaciją, kad Lietuvos įkalinimo įstaigų perpildymo problema šiek tiek sumažėjo po 2004 m. vizito. Kalbant apie nuteistuosius, tik viena įstaiga (Pravieniškių 2-ieji pataisos namai – atviroji kolonija) buvo perpildyta, ir jau buvo nustatytos (ir vykdomos) priemonės, siekiant sumažinti ten kalinių asmenų skaičių (žr. 33 punktą). Buvo tikimasi, kad padėtis dar labiau pagerės, kadangi 2007 m. buvo parengtas lygtinio paleidimo Lietuvoje planas. CPT teigiamai vertina šiuos pokyčius.

Vis dėl to asmenų, kuriems taikomas kardomasis kalinimas, padėtis buvo mažiau palanki. Vizito metu visi šalies tardymo izoliatoriai (išskyrus Kauno nepilnamečių tardymo izoliatorių-pataisos namus) buvo perpildyti.

CPT rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms toliau dėti visas pastangas, siekiant sumažinti tardymo izoliatorių perpildymą, atsižvelgiant į Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijas valstybėms narėms, ypač Rekomendaciją Rec(2006)13 dėl grąžinimo į tardymo izoliatorių, jo sąlygų bei apsaugos nuo piktnaudžiavimo garantijų ir Rekomendaciją R(99)22 dėl kalėjimų perpildymo ir kalėjimų populiacijos padidėjimo.

35. Remiantis galiojančiais teisės aktais, vietų skaičius kalėjimuose buvo nustatytas skaičiuojant 3 m² vienam nuteistajam bendrabučio gyvenamuosiuose kambariuose ir 5 m² vienam kaliniui kamerose.

CPT nuomone, 3 m² norma neužtikrina pakankamai gyvenamojo ploto. Kol naudojamos bendrabučio tipo patalpos, CPT **rekomenduoja padidinti gyvenamojo ploto normą vienam nuteistajam nuo 3 m² iki 4 m²**. Tuo remiantis, reikės patikslinti vietų skaičių atitinkamose įkalinimo įstaigose.

<...>

3. Bendrosios nuteistųjų ir suimtųjų įkalinimo sąlygos

a) Materialinės sąlygos

43. Nuo 2000 m. pradžios daugiau nei 80 proc. kalinimo patalpų [*Pravieniškų II*] 3-iose patalpos namuose buvo suremontuotos. Visų pirma pažymėtinos geros materialinės sąlygos Arešto skyriuje, atidarytame 2003 m.: kameros, kuriose yra ne daugiau kaip 6 vietos, buvo suremontuotos ir tinkamai apstatytos (įskaitant visiškai atskirtus tualetus), pakankamai natūraliai apšviestos, gerai vėdinamos ir aprūpintos dirbtiniu apšvietimu.

Įprastinio režimo ir „lengvesnio“ režimo skyriai taip pat buvo neseniai atnaujinti. Tačiau sanitariniai mazgai, įrengti už kamerų ribų, toli gražu nebuvo geriausios kokybės. Dauguma tualetų buvo tik iš dalies atskirti (kai kurie visai neatskirti), keletas tualetų neveikė tinkamai (arba išvis neveikė). Bet to, pastate, kuriame buvo laikomi dirbantys kaliniai, nebuvo dušų. Dėl to šie kaliniai galėjo nusiprausti duše tik kartą per savaitę (kitame pastate). Delegacija taip pat konstatavo, kad daugelis čiužinių buvo labai prastos būklės. **CPT rekomenduoja šiuos trūkumus nedelsiant ištaisyti.**

Griežtojo režimo skyriuje materialinės sąlygos buvo vidutinės (apleistos kameros, sanitarinė įranga ir mazgai prastos būklės ir pan.) Tačiau delegacija buvo informuota, kad šis skyrius, kuris per vizitą buvo neapgyvendintas, bus atnaujintas ne vėliau kaip iki 2008 m. liepos 1 d., t. y. iki naujų kalinių atvykimo dienos. **CPT pageidauja gauti išsamios informacijos apie atliktus griežtojo režimo skyriaus atnaujinimo darbus.**

44. Įvairiose *Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo* dalyse materialinės sąlygos buvo labai skirtingos. Geriausios sąlygos nustatytos neseniai suremontuotuose skyriuose (ypač 2 pastato 1 korpusas, kuriame yra apie 60 kamerų). Tačiau kameros vis dar perpildytos, kartais net sudarant nežmoniškas sąlygas (pavyzdžiui, iki 6 kalinių patalpinant į 8 m² ploto kamerą). Neremontuotuose skyriuose (3 pastate ir daugumoje 2 pastato 2 korpuso kamerų) sąlygos, kurios jau buvo įvertintos kaip labai prastos per 2004 m. vizitą, dar pablogėjo tiek, kad jas galima apibūdinti tik kaip apgailėtinas (apleistos kameros ir baldai, prastas vėdinimas ir pan.). Kai kurios kameros buvo nešvarios. Be to, keletas kalinių skundėsi, kad žiemą pastatai nepakankamai šildomi.

CPT nuomone bendras patalpų perpildymo ir prastų materialinių sąlygų poveikis (atsižvelgiant ir į veiklos už kameros ribų trūkumą, žr. 48 punktą) gali būti laikomas nežmonišku ar žeminančiu, ypač kai tokiomis sąlygomis asmenys laikomi ilgai (t. y. iki keleto mėnesių).

Delegacija buvo informuota, kad buvo planuojama 2011 m. pastatyti naują tardymo izoliatorių netoli Vilniaus ir uždaryti Lukiškių tardymo izoliatorių-kalėjimą (nuteistuosius planuota perkelti į [Pravieniškių] 1-uosius pataisos namus). CPT pritaria šiems planams ir rekomenduoja Lietuvos institucijoms juos įgyvendinti kuo greičiau. **Šiuo atžvilgiu CPT prašo pateikti išsamų naujojo Vilniaus tardymo izoliatoriaus statybos (atidarymo) grafiką.**

45. CPT žino, jog statant naujus pastatus neišvengiamai sunaudojama nemažai finansinių išteklių. Tačiau būtina užtikrinti, kad tai nesukurtų nepageidautinų situacijų; sprendimas atimti iš asmens laisvę sukuria valstybei pareigą jam užtikrinti tinkamas įkalinimo sąlygas. Kad ir koks būtų minėtų pokyčių grafikas, **CPT rekomenduoja imtis būtinų priemonių užtikrinant, kad visiems asmenims, įskaitant suimtuosius, laikomiems Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime, būtų sudarytos priimtinos sąlygos, t. y. jie būtų laikomi tinkamai įrengtose, žiemą gerai šildomose kameroose. Be to, visiems kalinamiesiems turi būti parūpinta (tinkamas kiekis) valymo priemonių švarai kameroose palaikyti.**

46. Po vizito minėtose *dviejose įstaigose* delegacija pažymėjo, jog nepaisant po CPT 2004 m. vizito priimtų teisės aktų ir taisyklių, daugelis kalinių nebuvo aprūpinti pagrindinėmis asmeninės higienos priemonėmis (muilu, tualetiniu popieriumi, rankšluosčiais, dantų pasta, dantų šepetukais).

CPT pakartoja savo rekomendaciją imtis priemonių siekiant užtikrinti, jog visi suimtieji Lietuvoje turėtų pakankamą kiekį asmeninės higienos priemonių.

<...>

48. Nepaisant CPT rekomendacijų, pateiktų po 2000 m. ir 2004 m. vizitų, Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime nepasiekta jokios pažangos sudarant suimtiesiems galimybes užsiimti veikla už kameros ribų, išskyrus kasdienį pasivaikščiojimą lauke (1,5 val.). Maža to, teisės aktais kaliniams vis dar buvo draudžiama bendrauti su kaliniais iš kitų kamerų. Todėl jie paprastai praleisdavo 22,5 val. per parą uždaryti savo kameroje, ir vienintelė galima jų veikla buvo skaitymas, radijo klausymasis ar televizijos žiūrėjimas, jei jie turėjo lėšų įrangai įsigyti.

49. CPT dar kartą ragina Lietuvos valdžios institucijas neatidėliotinai imtis reikiamų priemonių užtikrinti suimtųjų, esančių Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime (ir kituose tardymo izoliatoriuose, kur tai aktualu), įtraukimą į programas, numatančias veiklą už kameros ribų, įskaitant ir grupinį bendravimą. **Susiję teisės aktai turėtų būti atitinkamai pakeisti.**

Be to, reikėtų imtis priemonių, užtikrinančių, kad visi nuteistieji Pravieniškių 3-iuosiuose pataisos namuose, įskaitant arešto skyriuje esančius nuteistuosius, galėtų praleisti pakankamą dienos dalį už kameros ribų, užsiimdami įvairiausia prasminga veikla (darbu, pageidautina suteikiančiu profesinių įgūdžių, mokymusi, sportu, pramogine veikla), įskaitant grupinį bendravimą.“

66. 2009 m. rugsėjo 15 d. CPT paskelbė Lietuvos Respublikos Vyriausybės atsakymus į jos 2008 m. išvadas. Vyriausybė paminėjo planą „Vilniaus miesto pakraštyje pastatyti apie 2 000 vietų tardymo izoliatorių ir į jį perkelti Lukiškių tardymo izoliatorių, pastatyti naują apie 300 vietų tardymo izoliatorių šalia Klaipėdos bei apie 1 500 vietų tardymo izoliatorių

Šiauliuose, kur planuojama perkelti Šiaulių tardymo izoliatorių ir Panevėžio pataisos namus.“ Į CPT rekomendaciją padidinti kaliniams tenkančio gyvenamojo ploto normą bendrabučio tipo patalpose nuo 3 m² iki 4 m², Vyriausybė atsakė taip:

„Minimali 3 m² ploto norma vienam žmogui nustatyta pataisos įstaigų bendrabučio gyvenamajame kambaryje. Be gyvenamųjų kambarių, kiekviename bendrabutyje yra tualetai, prausyklos, buitinės ruošos kambariai, drabužių ir avalynės džiovyklos, asmens daiktų laikymo patalpos, maisto produktų laikymo patalpos, poilsio kambariai, patalpos sportui. Be to, nuteistieji, gyvenantys bendrabučio tipo patalpose, gali be suvaržymų išeiti į lauką ir leisti laiką bendrabučiu priskirtoje teritorijoje. Todėl manome, kad 3 m² ploto norma gyvenamajame kambaryje vienam žmogui yra patenkinama. Ši norma dabartiniu metu nė vienoje pataisos įstaigoje nepažeidžiama, tačiau nustatyti didesnę ploto normą ir realiai ją užtikrinti galimybės yra ne visose pataisos įstaigose.“

2. 2012 m. vizito ataskaita

67. 2012 m. lapkričio 27 d. – gruodžio 4 d. apsilankęs Lietuvos įkalinimo įstaigose, 2013 m. liepos 19 d. CPT paskelbė ataskaitą. Joje nurodyta:

„B. Kalėjimai

1. Įžanginės pastabos

33. CPT pirmą kartą apsilankė Alytaus pataisos namuose. Jis taip pat pakartotinai apsilankė Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime Vilniuje (visų pirma siekdamas įvertinti suimtųjų ir nuteistųjų iki gyvos galvos padėtį) bei Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriuje-pataisos namuose, taip pat suimtųjų padėties įvertinimui buvo aplankytas Šiaulių tardymo izoliatorius.

34. Alytaus pataisos namai (toliau – Alytaus kalėjimas) yra Alytaus miesto pakraštyje. Oficialus vietų skaičius kalėjime – 1 460, o vizito metu jame buvo laikomi 1 426 nuteistieji. Kaliniai laikomi dviejuose pagrindiniuose pastatuose, vadinamuosiuose „bendrabučiuose“ Nr. 1 ir Nr. 2.

Per pastaruosius keletą metų suremontuota daug įstaigos patalpų, taip pat ir bendrabutis Nr. 1, kurio remontas užbaigtas keletą dienų prieš CPT vizitą.

Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime (toliau – Lukiškių kalėjimas) Komitetas apsilankė keletą kartų, ir jo struktūra iš esmės nepasikeitė nuo paskutinių CPT vizitų. Per 2008 m. vizitą kalėjime, kurio oficialus vietų skaičius – 954, buvo apgyvendinti 1 068 kaliniai, įskaitant 552 suimtuosius ir 88 nuteistuosius iki gyvos galvos <...>.

Šiaulių tardymo izoliatoriuje, oficialiai talpinančiame iki 435 kalinių, vizito metu buvo laikomi 619 asmenų (įskaitant 6 nepilnamečius ir 45 moteris). Iš jų 354 buvo nuteistieji, o 265 – suimtieji.

35. Vizito metu kalinių skaičius Lietuvoje siekė 9 754, įskaitant 1 304 suimtuosius asmenis, taigi 100 000 šalies gyventojų teko maždaug 325 kaliniai, o tai vienas aukščiausių rodiklių tarp Europos Tarybos valstybių narių. Bendras kalinių skaičius per pastarąjį dešimtmetį nuolat augo.

Valdžios institucijos pripažįsta, kad kalinių skaičiaus augimas, nulemiantis kalėjimų perpildymą, yra rimta problema. Delegacija buvo informuota, kad pastaruoju metu pradėtos taikyti alternatyvios kalinimui priemonės, taip pat ir lygtinis paleidimas. Vis dėlto akivaizdu, kad šios priemonės kol kas turi menką poveikį. Didelis

nusikalstamumas negali būti priežastis, įtikinamai paaiškinanti, kodėl valstybė uždaro į kalėjimą tiek daug žmonių; iš dalies tai lemia bendras teisėsaugos institucijų ir teismų pareigūnų požiūris.

CPT ragina Lietuvos valdžios institucijas dėti dideles pastangas siekiant sumažinti įkalinimo įstaigų perpildymą, toliau didelį dėmesį skiriant su laisvės atėmimu nesusijusioms priemonėms prieš skiriant bausmę, didinant laisvės atėmimui alternatyvių bausmių naudojimą ir taikant priemones, sudarančias geresnes galimybes laisvės atėmimu nuteistiems asmenims integruotis į visuomenę. Šioje srityje turi būti vadovaujama atitinkamomis Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijomis: Rekomendacija Rec (99)22 dėl kalėjimų perpildymo ir kalėjimų populiacijos padidėjimo, Rekomendacija Rec (2000)22 dėl Europos bendruomeninių sankcijų ir priemonių taisyklių taikymo tobulinimo, Rekomendacija Rec (2003)22 dėl lygtinio paleidimo, Rekomendacija (2006) 3 dėl kardomojo kalinimo taikymo, jo sąlygų ir apsaugos nuo piktnaudžiavimo priemonių nustatymo ir Rekomendacija Rec (2010)1 dėl Europos Tarybos probacijos taisyklių.

Taip pat turi būti imamasi tinkamų veiksmų dėl prokuratūros ir teisminių institucijų užtikrinant, kad jos visiškai suprastų taikomas politikos priemones ir išvengiant nebūtino ikiteisminio laisvės atėmimo ir bausmių skyrimo praktikos.

36. Vizito metu oficiali suaugusiam kaliniui skiriamo gyvenamojo ploto norma vis dar buvo 3,1 m² bendrabučio tipo patalpose ir 3,6 m² bendrose kamerose.

Kaip pažymėta ankstesnėse ataskaitose, šios normos yra nepakankamos. Be to, delegacija pažymėjo, kad net šių normų dažnai nesilaikoma. Pavyzdžiui, Alytaus kalėjime delegacija nustatė, kad kai kuriose kamerose kaliniui teko mažiau nei 2 m² gyvenamojo ploto. Vėliau valdžios institucijos CPT informavo apie savo ketinimą pašalinti šį konkretų trūkumą; **Komitetas pageidauja būti informuotas apie konkrečias priemones, kurių imtasi šiuo atžvilgiu.**

CPT delegacija buvo informuota, kad projektuojant naujus kalėjimus bus vadovaujama 4 m² ploto vienam kaliniui norma. **CPT pakartoja savo rekomendaciją, kad minimali kaliniui skirta gyvenamojo ploto norma keliems kaliniams skirtose kamerose (neįskaitant kameroje esančio tualetų patalpų užimamo ploto) turi būti padidinta iki 4 m² visame kalėjime. Atitinkamai visuose kalėjimuose turėtų būti patikslintas vietų skaičius.**

<...>

3. Bendros nuteistųjų ir suimtųjų kalinimo sąlygos

a) materialinės sąlygos

47. Alytaus kalėjime, be dviejų pagrindinių kalėjimo pastatų, dar viename pastate buvo apgyvendinti dirbtuvėse dirbantys kaliniai, o ketvirtajame pastate, be kitų, buvo apgyvendinti asmenys, kuriems taikomas griežtas režimas. Dauguma pastatų buvo suremontuoti ir materialinės sąlygos apskritai buvo patenkinamos, nors kai kur ir nustatytas didelis patalpų perpildymas.

Tačiau bendrabutis Nr. 2, kuriame buvo apgyvendinta 700 kalinių, nebuvo suremontuotas ir buvo labai prastos būklės – šį faktą pažymėjo ir Seimo kontrolierius. Bendrabučio patalpos buvo nešvarios ir nusidėvėjusios (su aptrupėjusiomis sienomis ir pažeistomis grindimis), baldai – nušiurę, o sanitariniai mazgai koridoriuje – seni ir skleidžiantys nemalonų kvapą. Kamelių įrangą iš esmės sudarė seni gultai, o patalynė toli gražu nebuvo geriausios kokybės. Daugelis kalinių taip pat nurodė, kad patalpose

yra graužikų ir tarakonų. Kalėjimo direktorius teigė, kad suplanuotas pastato remontas buvo atidėtas dėl finansinių sunkumų.

48. Visos Šiaulių tardymo izoliatoriaus patalpos buvo senos ir nusidėvėjusios. Kaliniai buvo laikomi nušiuorusiose ir drėgnose kamerose, kurių tualetai buvo tik iš dalies atskirti ir dažnai nešvarūs. Be to, kaliniams išduoti čiužiniai ir antklodės buvo ištepti ir nudėvėti. Iš esamų lovų skaičiaus buvo galima spręsti, kad daugelis kamerų kartais galėjo būti labai perpildytos (t. y. iki 10 asmenų 18 m²–22 m² ploto kameroje); šį faktą patvirtino ir įstaigos darbuotojai, ir kaliniai. Vis dėlto apšvietimas kamerose buvo patenkinamas (taip pat ir natūralus).

49. CPT rekomenduoja atnaujinti Alytaus pataisos namų bendrabučio Nr. 2 remontą ir imtis ryžtingų veiksmų pagerinti materialines laikymo sąlygas Šiaulių tardymo izoliatoriuje, atsižvelgiant į pateiktas pastabas. Sanitariniai mazgai bendrose kamerose turi būti visiškai atitverti pertvaromis (t. y. nuo grindų iki lubų).

50. Lukiškių kalėjime materialinės sąlygos ir toliau buvo labai nevienodos. Nuo paskutinio CPT vizito 2008 m. antrajame sektoriuje tam tikri remonto darbai jau buvo atlikti, o pirmajame sektoriuje remontas dar buvo vykdomas. Tačiau įkalinimo sąlygos daugelyje kalėjimo patalpų vis dar buvo labai prastos. Pavyzdžiui, dauguma suimtųjų moterų buvo laikomos apgailėtinomis sąlygomis (įskilę langai, nušiuurę baldai, seni ir nešvarūs čiužiniai). Visoms įstaigos kameroms būdingi trūkumai - neatitverti tualetai ir nepakankamas šildymas. Be to, kai kurios kameros buvo nepakankamai natūraliai apšviestos, o kai kurios buvo ir labai mažos, ir perpildytos (pavyzdžiui, du kaliniai dalijosi maždaug 5 m² kamera).

2008 m. CPT buvo informuotas, kad Lietuvos valdžios institucijos ketino iki 2011 m. Lukiškių kalėjimą uždaryti. Per 2012 m. vizitą delegacija buvo informuota, kad valdžios institucijos planavo iki 2015 m. perkelti nuteistuosius į įkalinimo įstaigą Pravieniškėse ir visiškai uždaryti Lukiškių kalėjimą 2017 m.

CPT pageidauja gauti išsamų tvarkaraštį, pagal kurį nuteistieji bus iki 2015 m. perkelti į kitą laisvės atėmimo įstaigą ir 2017 m. Lukiškių kalėjimas bus uždarytas. Kol bus uždaryta minėta įstaiga, Komitetas rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms imtis skubių priemonių užtikrinti, kad visi Lukiškių kalėjimo kalinamieji būtų laikomi tinkamai įrengtose ir baldais apstatytose kamerose, kad jos būtų šildomos, apšviečiamos natūralia šviesa, o tualetai būtų visiškai atskirti pertvaromis. Konkrečiai kalbant apie apytiksliai 5 m² ploto kameras, jos turi būti naudojamos tik vienam kaliniui ir tik trumpiems laikotarpiais.

<...>

55. Suimtųjų režimas Lukiškių kalėjime išliko labai skurdus. Dauguma jų 23 val. per parą laikomi uždaryti kamerose, neturėdami galimybės užsiimti kokia nors veikla už kameros ribų, išskyrus vienos valandos pasivaikščiojimą lauke mažuose ir apleistuose kiemuose.

Panaši padėtis nustatyta ir Šiaulių tardymo izoliatoriuje, kur dauguma suimtųjų kamerose turėjo praleisti iki 23 val. per parą (žiūrėdami TV, skaitydami knygas, žaisdami stalo žaidimus) ir vienintelė reguliari kasdienė jų veikla už kameros ribų buvo viena valanda pasivaikščiojimo lauke.“

68. 2014 m. birželio 4 d. CPT paskelbė Lietuvos Respublikos Vyriausybės atsakymus į CPT 2012 m. vizito ataskaitą. Atitinkamose Vyriausybės atsakymo dalyse nurodyta:

„LAISVĖS ATĖMIMO VIETŲ STEBĖSENA

Komentariai

Lietuvos valdžios institucijos kviečiamos apsvarstyti galimybę prisijungti prie Jungtinių Tautų konvencijos prieš kankinimą fakultatyvaus protokolo.

Seimas 2013 m. gruodžio 3 d. įstatymu Nr. XII-630 ratifikavo Konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą fakultatyvų protokolą. Įstatymas įsigaliojo 2014 m. sausio 1 d.

Be to, Seimas 2013 m. gruodžio 3 d. įstatymu Nr. XII-629 priėmė Seimo kontrolierių įstatymo pakeitimus, kuriais Seimo kontrolierių įstaigai buvo suteiktos nacionalinės prevencijos institucijos funkcijos. Nuo 2014 m. sausio 1 d. įsigaliojusi įstatymu, siekdami užkirsti kelią kankinimui ir kitokiam žiauriam, nežmoniškam ar žeminančiam elgesiui ar baudimui, Seimo kontrolieriai prevencijos tikslais galės nuolat lankytis laisvės apribojimo vietose.

Remiantis įstatymu, laisvės apribojimo vieta yra bet kuri Lietuvos Respublikos jurisdikcijai priklausanti ar jos kontroliuojama vieta, kurioje asmenų laisvė yra arba gali būti apribota, vadovaujantis valdžios įstaigos sprendimu ar jai paraginus arba su jos pritarimu ar sutikimu. Laisvės apribojimo vietomis laikytinos: 1) pataisos įstaigos; 2) tardymo izoliatoriai; 3) areštinės; 4) psichiatrijos įstaigos; 5) užkrečiamųjų ligų gydymo įstaigos; 6) globos namai; 7) pasienio kontrolės punktai; 8) Užsieniečių registracijos centras; 9) kitos laisvės apribojimo vietos.

Vykdydami nacionalinę kankinimų prevenciją, Seimo kontrolieriai turi teisę: 1) nuolat tikrinti, kaip laisvės apribojimo vietose elgiamasi su asmenimis, kurių laisvė apribota; 2) gauti visą informaciją apie elgesį su asmenimis, kurių laisvė apribota, apie jų laikymo sąlygas, taip pat apie tokių asmenų skaičių, apie laisvės apribojimo vietų skaičių ir jų buvimo vietą; 3) patekti į visas laisvės apribojimo vietas ir visas jose esančias patalpas, susipažinti su jų įrengimu ir infrastruktūra; 4) apklausti be liudininkų asmenis, kurių laisvė apribota, taip pat bet kokius kitus asmenis, kurie galėtų suteikti reikiamos informacijos; 5) pasirinkti, kokias laisvės apribojimo vietas aplankyti ir kokius asmenis apklausti; 6) laisvės apribojimo vietų patikrinimus atlikti kartu su pasirinktais ekspertais; 7) teikti atitinkamoms valdžios įstaigoms siūlymus (rekomendacijas), kaip pagerinti elgesį su asmenimis, kurių laisvė apribota, šių asmenų laikymo sąlygas, taip pat kaip užkirsti kelią kankinimui ir kitokiam žiauriam, nežmoniškam ar žeminančiam elgesiui ar baudimui; 8) teikti išvadas dėl galiojančių teisės aktų ir teisės aktų projektų.

Kompetentingos institucijos privalo išnagrinėti Seimo kontrolierių siūlymus (rekomendacijas), konsultuotis su Seimo kontrolieriais dėl siūlymų (rekomendacijų) galimų įgyvendinimo priemonių ir informuoti Seimo kontrolierius apie jų pateiktų siūlymų (rekomendacijų) įgyvendinimo rezultatus.

<...>

KALĖJIMAI

Ižanginės pastabos

Rekomendacijos

Lietuvos valdžios institucijos turi dėti dideles pastangas pataisos namų ir tardymo izoliatorių perpildymui sumažinti toliau didelį dėmesį skiriant su laisvės atėmimu nesusijusioms priemonėms prieš skiriant bausmę, didinant laisvės atėmimui alternatyvių bausmių naudojimą ir taikant priemones, sudarančias geresnes galimybes laisvės atėmimu nuteistiems asmenims integruotis į visuomenę. Šioje srityje turi būti vadovaujamasi atitinkamomis Europos Tarybos Ministrų

Komiteto rekomendacijomis: Rekomendacija Rec (99)22 dėl kalėjimų perpildymo ir kalėjimų populiacijos padidėjimo, Rekomendacija Rec (2000)22 dėl Europos bendruomeninių sankcijų ir priemonių taisyklių taikymo tobulinimo, Rekomendacija Rec (2003)22 dėl lygtinio paleidimo, Rekomendacija (2006)3 dėl kardomojo kalinimo taikymo, jo sąlygų ir apsaugos nuo piktnaudžiavimo priemonių nustatymo ir Rekomendacija Rec (2010)1 dėl Europos Tarybos probacijos taisyklių. Taip pat turi būti imamasi tinkamų veiksmų dėl prokuratūros ir teisminių institucijų užtikrinant, kad jos visiškai suprastų taikomas politikos priemones ir išvengiant nebūtino ikiteisminio laisvės atėmimo ir bausmių skyrimo praktikos (33–35 punktai);

2012 m. liepos 1 d. įsigaliojo Probacijos įstatymas, Bausmių vykdymo kodekso, Baudžiamojo kodekso ir Baudžiamojo proceso kodekso pakeitimų įstatymai, kurie aktualūs sprendžiant pataisos įstaigų perpildymo problemą.

Probacijos įstatyme ir Baudžiamojo proceso kodekso pakeitimuose numatytas kaltinamojo socialinės aplinkos, kriminogeninių veiksnių vertinimas, o tai padėtų teismui individualizuoti bausmę, tinkamai parinkti probacijos sąlygas, jei jis būtų pripažintas kaltu ir būtų paskirta bausmė, nesusijusi su laisvės atėmimu.

Baudžiamajame kodekse išplėstas asmenų, kuriems gali būti taikoma probacija, ratas. Baudžiamasis kodeksas dabar numato, kad bausmės vykdymas gali būti atidedamas asmenims, nuteistiems ne didesne kaip 4 metų (pagal buvusį reglamentavimą – ne didesne kaip 3 metų) laisvės atėmimo bausme (nepilnamečių atžvilgiu vietoj 4 metų laisvės atėmimo bausmės ribos numatyta 5 metų laisvės atėmimo bausmės riba).

Baudžiamajame kodekse taip pat numatyta, kad asmenims, kuriems skiriama probacija, teismas galėtų paskirti pareigą dalyvauti resocializacijos programose, atlikti neatlygintinus viešuosius darbus, atlyginti nusikaltimu padarytą žalą ir kitas pareigas, kurios, teismo nuomone, darytų teigiamą įtaką nusikaltimą padariusiam asmeniui probacijos vykdymo metu paaiškėjus, kad paskirta pareiga nėra efektyvi, numatoma, kad ją būtų galima pakeisti efektyvesne, o laisvės atėmimo bausmė būtų taikoma tik kaip *ultima ratio* priemonė.

Probacijos įstatyme apibrėžtos pagrindinės probuojamųjų resocializacijos formos, o resocializacija įtvirtinta kaip esminis probacijos komponentas. Resocializacija vykdoma naudojant individualią motyvacijos skatinimo programą Elgesys–Pokalbis–Pasikeitimas (EPP), individualią elgesio korekcijos programą „Tik tu ir aš“, elgesio korekcijos programą darbui su nepilnamečiais EQUIP. Taip pat šis įstatymas įtvirtino individualaus darbo, pagrįsto nuteistojo rizikos lygiu ir kriminogeniniais veiksniais, su nuteistuoju pagrindus – individualaus priežiūros plano sudarymo tvarką, priežiūros priemones, intensyvumo ir periodiškumo principus.

Siekiant spręsti tardymo izoliatorių perpildymo problemą viena svarbiausių priemonių buvo naujos kardamosios priemonės – intensyvios priežiūros (elektroninis monitoringas) įvedimas.

Pakeitus Baudžiamojo proceso kodeksą, nuo 2015 m. sausio 1 d. įsigalios kardomųjų priemonių rūšių pakeitimai, numatant, kad gali būti taikoma kardomoji priemonė – intensyvi priežiūra. Tikimasi, kad minėtos priemonės taikymas leis sumažinti suėmimo skyrimą, o dėl to sumažės ir tardymo izoliatorių perpildymas.

Kauno tardymo izoliatoriuje 2012 m. gegužės 22 d. vyko pasitarimas-diskusija su teisėjais, prokurorais, laisvės atėmimo vietų vadovais dėl probacijos taikymo ir vykdymo, o 2012 m. birželio 11–12 d. Nacionalinės teismų administracijos mokymo centre probacijos taikymo tema vesti seminarai teisėjams ir prokurorams.

Informuojame, kad laisvės atėmimo vietose laikomų nuteistųjų skaičius nuo 2012 m. sumažėjo 5 procentais: 2012 m. sausio 1 d. laisvės atėmimo vietose buvo 8 573 nuteistieji, 2013 m. sausio 1 d. – 8 550, 2014 m. sausio 1 d. – 8 144. Taip pat 17 procentų sumažėjo tardymo izoliatoriuose laikomų suimtųjų skaičius: 2012 m. sausio 1 d. tardymo izoliatoriuje buvo laikomi 1 347 suimtieji, 2013 m. sausio 1 d. – 1 179 suimtieji, 2014 m.¹ sausio 1 d. – 1 118 suimtųjų.

Pradėjus veikti naujai probacijos sistemai, mažėja į laisvės atėmimo vietas bausmę atlikti atvykstančių nuteistųjų, kuriems buvo paskirta probacija. 2007–2011 m. probuojamieji, atvykę į laisvės atėmimo vietas (už probacijos vengimą arba bausmės skyrimą už naują nusikalstamą veiką), sudarė vidutiniškai apie 35 proc. visų pataisos įstaigose atliekančių bausmę nuteistųjų, o 2012 metais, įsigaliojus Probacijos įstatymui – 28,3 proc.

- Visuose pataisos namuose ir tardymo izoliatoriuose padidinti gyvenamojo ploto normą bendrose kamerose vienam nuteistajam iki 4 m² (neįskaitant kameroje esančių tualetų patalpų užimamo ploto). Atitinkamai būtina peržiūrėti visų pataisos namų ir tardymo izoliatorių vietų skaičių (36 punktas).

Siekiant įgyvendinti šią Komiteto rekomendaciją, įkalintų asmenų skaičius turėtų sumažėti iki 7 500 arba turėtų būti įrengta bent 1 000 naujų vietų įkalintiems asmenims.

Kaip jau buvo nurodyta atsakant į Komiteto ataskaitos 33–35 punktų rekomendacijas, įkalintų asmenų skaičius palaipsniui mažėja, o nuo 2015 metų pradėjus taikyti kardomąją priemonę – intensyvią priežiūrą, įkalintų asmenų (ypač – suimtųjų) skaičius turėtų dar labiau sumažėti. Esant bendram 9 399 vietų skaičiui įkalinimo įstaigose, 2013 m. gruodžio 16 d. duomenimis jose buvo laikomi 9 263 asmenys. Taigi nustatyta 3,1 m² gyvenamojo ploto vienam asmeniui norma bendrose kamerose, kuriose apgyvendinti nuteistieji gali naudotis bendro naudojimosi patalpomis (tualetais, prausyklomis, poilsio kambariais, sportui skirtomis patalpomis, biblioteka, skaitykla), taip pat be apribojimų išeiti į lauką ir 3,6 m² vienam asmeniui norma kamerų tipo patalpose yra užtikrinama. Jeigu įkalintų asmenų skaičiaus mažėjimo tendencija išliks, didės ir gyvenamojo ploto norma vienam asmeniui.

Įgyvendinant Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 metais patvirtintą Laisvės atėmimo vietų modernizavimo strategiją, vykdomos viešojo pirkimo procedūros dėl 320 vietų kalėjimo statybos, pasinaudojant viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimo modeliu. Pirkimo procedūros vyksta pagal patvirtintą grafiką. Pagal pirkimo sąlygas, naujai pastatytas kalėjimas turėtų pradėti veikti per 3 metus nuo sutarties pasirašymo.

Taip pat parengtos galimybių studijos dėl 1 620 vietų tardymo izoliatoriaus-pataisos namų statybos šalia Vilniaus ir 1 180 vietų tardymo izoliatoriaus-pataisos namų statybos šalia Šiaulių. Pastačius nurodytas įstaigas, Lukiškių tardymo izoliatorius-kalėjimas ir Šiaulių tardymo izoliatorius bus uždaryti.

<...>

Prašymai pateikti informaciją

Informacija apie konkrečias priemones, kurių imtasi Alytaus pataisos namų perpildymo problemai išspręsti (37 punktas).

Kaip jau buvo nurodyta atsakant į Komiteto ataskaitos 33–35 punktų rekomendacijas, 2012 m. liepos 1 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos probacijos įstatymui ir Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso pakeitimams, įkalintų asmenų skaičius

¹ Vertėjo pastaba – sprendime klaidingai nurodyti 2012 metai.

palaipsniui mažėja: bendras įkalinimo įstaigose laikomų asmenų skaičius (lyginant 2013 m. sausio 1 d. ir 2014 m. sausio 1 d. duomenis) sumažėjo apie 5 procentais, nuo 9 729 asmenų iki 9 262 asmenų (414 asmenų). Alytaus pataisos namuose laikomų asmenų skaičius per tą patį laikotarpį sumažėjo apie 7 procentais, nuo 1 477 asmenų iki 1 398 asmenų (99 asmenimis). Šiuo metu Alytaus pataisos namuose laikomų nuteistųjų skaičius neviršija Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklėse, patvirtintose Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003 m. liepos 2 d. įsakymu Nr. 194, nustatyto didžiausio leistino laikyti Alytaus pataisos namuose nuteistųjų skaičiaus – 1 460. Pažymėtina, kad įkalinimų asmenų skaičiaus mažėjimas tapo nuolatine tendencija.

<...>

Prašymai pateikti informaciją

- Išsamus tvarkaraštis, pagal kurį kalinamieji iš Lukiškių tardymo izoliatoriaus kalėjimo bus iki 2015 m. perkelti į kitą laisvės atėmimo įstaigą ir 2017 m. Lukiškių tardymo izoliatorius-kalėjimas bus uždarytas (50 punktas);

Siekiant pagerinti įkalinimų laikymą Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime parengta galimybių studija projektui „Vilniaus tardymo izoliatoriaus-pataisos namų statyba bei paslaugų teikimas“ įgyvendinti viešojo ir privataus sektorių partnerystės būdu. Įgyvendinant projektą planuojama skelbti vieną viešąjį pirkimą, kad būtų parinktas privatus partneris, naudojant pirkimo būdą – konkurencinį dialogą. Planuojama pirkimo procedūras pradėti 2014 metų pradžioje.

Numatoma, kad pasirengimas konkursui ir jo vykdymas užtruks apie 15 mėnesių. Galimybių studijoje numatyta, kad statybos darbai bus vykdomi 3 metus, šis terminas bus perkeltas ir į konkurso dokumentus. Todėl planuojama, kad nauja įkalinimo įstaiga pradės funkcionuoti 2017 metų pabaigoje arba 2018 metų pradžioje.

Įgyvendinant Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 metais patvirtintą Laisvės atėmimo vietų modernizavimo strategiją, vykdomos viešojo pirkimo procedūros dėl 320 vietų kalėjimo statybos, pasinaudojant viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimo modeliu. Pirkimo procedūros vyksta pagal patvirtintą grafiką. Pagal pirkimo sąlygas, naujai pastatytas kalėjimas turėtų pradėti veikti per 3 metus nuo sutarties pasirašymo.“

69. Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintoje 2009–2017 m. Laisvės atėmimo vietų modernizavimo strategijoje buvo numatyta naujų pastatų statyba (siekiama išspręsti laisvės atėmimo vietų perpildymo problemą), vadovaujantis viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimo principu. Dėl sumažėjusio finansavimo minėtoje strategijoje numatytų darbų tempai per krizę sulėtėjo, todėl 2014 m. buvo priimtas sprendimas pratęsti strategijos įgyvendinimą dar penkeriais metais iki 2022 m.

TEISĖ

I. PETICIJŲ SUJUNGIMAS

70. Teismas iškart pažymi, kad visi pareiškėjai skundėsi nežmoniškais įkalinimo sąlygomis Lietuvos įkalinimo įstaigose. Atsižvelgdamas į pareiškėjų nusiskundimų panašumą, Teismas laikosi nuomonės, kad

vadovaujantis tinkamo teisingumo vykdymo principu, peticijos turi būti sujungtos pagal Teismo reglamento 42 taisyklės 1 punktą.

II. TARIAMAS KONVENCIJOS 3 STRAIPSNIO PAŽEIDIMAS

71. Visi 7 pareiškėjai skundėsi, kad įkalinimo sąlygos įvairiose patalpose įstaigose, kuriose jie buvo laikomi, neatitiko su Konvencijos 3 straipsnių suderinamų standartų.

3 straipsnyje nustatyta:

„Niekas negali būti kankinamas, patirti nežmonišką ar žeminantį jo orumą elgesį arba būti taip baudžiamas.“

A. Priimtinumas

1. Šalių teiginiai

a) Vyriausybė

72. Vyriausybė tvirtino, kad pareiškėjai jau nebegalėjo būti laikomi tariamų Konvencijos 3 straipsnio pažeidimų aukomis. Jų bylas jau buvo išnagrinėję administraciniai teismai ir priėmę sprendimus pareiškėjų naudai.

73. Lietuvos teismų praktika dėl teisės nebūti kalinamam netinkamomis sąlygomis ir dėl žalos atlyginimo, kai ši teisė pažeidžiama, yra labai gausi. Spręsdami ginčus dėl įkalinimo sąlygų, administraciniai teismai atsižvelgia į tuos pačius kriterijus, kurie panašiose bylose buvo išplėtoti Teismo. Todėl teismai tinkamai ir išsamiai išnagrinėjo pareiškėjų skundus, kad nustatytų, ar jų įkalinimo sąlygos buvo tokios žiaurios, kad patektų į Konvencijos 3 straipsnio taikymo sritį. Kai kuriose bylose (Vyriausybė nurodė D. Zeleniako bylą, žr. šio sprendimo 49 punktą) teismai nurodė, jog, nors įkalinimas truko gana trumpai, pareiškėjo kančios buvo pakankamai didelės, kad būtų galima konstatuoti Konvencijos 3 straipsnio pažeidimą.

74. Nors kitose bylose nacionaliniai teismai *expressis verbis* nekonstatavo Konvencijos 3 straipsnio pažeidimo, toks pripažinimas netiesiogiai atsiskleidžia iš teismų motyvų (Vyriausybė nurodė V. Traknio bylą, žr. šio sprendimo 42 punktą). Galiausiai, kai kuriose bylose nacionaliniai teismai nusprendė, jog sąlygos nebuvo tokios žiaurios, kad patektų į Konvencijos 3 straipsnio taikymo sritį, tačiau konstatavo, kad sąlygos neatitinka nacionalinių reikalavimų (Vyriausybė nurodė R. Klintovičiaus bylą, žr. šio sprendimo 32 punktą).

75. Taip pat labai svarbu, jog Vyriausiasis administracinis teismas laikosi nuoseklaus požiūrio, kad asmenys, kalinami netinkamomis sąlygomis, patiria neturtinę žalą. Spręsdami, kokią sumą skirti kaip kompensaciją už neturtinę žalą, patirtą dėl netinkamų įkalinimo sąlygų, administraciniai teismai taikė kriterijų visumą, atsižvelgdami į kiekvieno asmens konkrečias aplinkybes (žr. šio sprendimo 59 punktą). Nė vienam iš kriterijų nėra taikoma iš anksto

nustatyta vertė. Kaip nurodė Vyriausybė, sumos, kurios atitinkamais atvejais buvo priteistos pareiškėjams šiose bylose, buvo tinkamos ir pakankamos.

76. Vyriausybė taip pat atkreipė dėmesį į nacionalinių teismų požiūrį, jog pats pripažinimas, kad netinkamomis įkalinimo sąlygomis buvo pažeistos asmens teisės, gali būti „teisingas“ žalos atlyginimas, kai visos bylos aplinkybės leidžia tokį vertinimą. Panašią išvadą yra padaręs ir Teismas, net esant gana rimtiems pažeidimams (Vyriausybė nurodė bylą *Bulea v. Romania*, no. 27804/10, § 68, 2013-12-03). Vis dėlto, remiantis Vyriausiojo administracinio teismo praktika, tokia žalos atlyginimo priemonė turėtų būti taikoma tik išimtiniais atvejais (žr. šio sprendimo 60 punktą).

77. Kalbėdama apie šalies ekonominės padėties kriterijų, kuriuo administraciniai teismai rėmėsi nustatydami kompensacijos sumas, Vyriausybė pabrėžė, kad nuo 2008 m. Lietuva, kaip ir visos kitos Europos šalys, išgyvena itin sunkią ekonominę krizę. Atlyginimai išlieka sumažėję (2009 m. vidutinis bruto darbo užmokestis siekė 2 056 LTL (595 EUR)), minimali mėnesinė alga buvo 800 LTL (231 EUR), o vidutinė senatvės pensija 2013 m. vasario mėn. siekė 817 LTL (237 EUR). Įvertinant šalies ekonomines realijas, priteisti didelės sumos būtų neracionalu, atsižvelgiant į pagrindinius Lietuvos ekonomikos rodiklius ir darbuotojų paprastai gaunamas pajamas. Be to, tai galėtų kažkiek paskatinti žmones daryti nusikaltimus ir kalėti netinkamomis sąlygomis tik tam, kad galėtų gauti kompensaciją, kuri būtų didesnė už pajamas, kurias jie paprastai gautų dirbdami ir turėdami padengti savo pragyvenimo išlaidas.

78. Dėl prevencinių priemonių, kuriomis siekiama išvengti perpildymo, Vyriausybė pirmiausia nurodė, kad buvo planuojama atidaryti naujas įkalinimo įstaigas. Be to, buvo tikimasi, kad Baudžiamojo kodekso, Bausmių vykdymo kodekso, Baudžiamojo proceso kodekso pakeitimai, taip pat neseniai priimtas Probacijos įstatymas, įsigaliojęs 2012 m. liepos 1 d., turėtų labai prisidėti prie perpildymo problemos sprendimo (žr. šio sprendimo 68 punktą).

79. Vyriausybė taip pat nurodė, kad Lietuvos valdžios institucijos taikė įvairias priemones įkalinimo sąlygoms pagerinti, kurias savo pastabose Teismui Vyriausybė labai išsamiai aprašė kiekvienos įstaigos atžvilgiu. Šios priemonės apima sanitarinių ir gyvenimo sąlygų pagerinimą, galimybių užsiimti veikla už kameros ribų sudarymą ir išplėtimą, taip pat socialinės reabilitacijos programas.

b) Pareiškėjai

80. Pareiškėjai ginčijo Vyriausybės argumentus, iš esmės tvirtindami, kad siūloma teisinės gynybos priemonė – skundas dėl žalos atlyginimo – neveiksminga, nes už turtinę žalą priteisiamos sumos buvo juokingai mažos. Jie nepritarė nacionalinių teismų ir Vyriausybės argumentams dėl pragyvenimo lygio kriterijaus reikšmės. Savo teiginiams sustiprinti pareiškėjai rėmėsi Teismo sprendimais bylose *Ananyev ir kiti prieš*

Prancūziją (nos. 42525/07 ir 60800/08, § 172, 2012-01-10) ir, *mutatis mutandis*, *Ganea prieš Moldovą* (no. 2474/06, §§ 19, 22 ir 30, 2011-05-17). Šiose dviejose bylose Teismas nesivadovavo minimalaus darbo užmokesčio, atitinkamai, Rusijoje ar Moldovoje, kriterijumi. Kad parodytų, kaip skiriasi Lietuvos administracinių teismų ir Teismo priteisiamos sumos, vienas iš pareiškėjų, R. Klintovičius, taip pat pažymėjo, kad pareiškėjas byloje *Pop Blaga prieš Rumuniją* (no. 37379/02, §§ 14 ir 61, 2012-11-07) žeminančiomis sąlygomis kalėjo 29 dienas, ir Teismas jam priteisė 3 900 EUR sumą. Nors R. Klintovičiaus padėtis buvo kur kas sunkesnė, jam buvo priteista tik 290 EUR (žr. šio sprendimo 32 punktą). Remdamasis panašiais argumentais, kitas pareiškėjas V. Traknys palygino savo padėtį, kai jis daugiau nei 20 mėn. iškalėjo 3 straipsnio reikalavimų neatitinkančiomis sąlygomis ir gavo 725 EUR kompensaciją (žr. šio sprendimo 40 ir 42 punktus), ir pareiškėjo byloje *Canali prieš Prancūziją* (no. 40119/09, §§ 49 ir 61, 2013-04-25), kuriam Teismas priteisė 10 000 EUR už 6 mėn. įkalinimą netinkamomis sąlygomis, padėtį.

81. Kitas pareiškėjas R. Mironovas pabrėžė, kad jis nuo netinkamų sąlygų nukentėjo ne įprastoje pataisos įstaigoje, bet Laisvės atėmimo vietų ligoninėje. Jis skundėsi, jog negavo tinkamos medicininės pagalbos, ir tai jam sukėlė nepakenčiamą skausmą bei dideles dvasines ir psichologines kančias. Todėl dalinis žalos atlyginimas nebuvo teisingas, veiksmingas, tinkamas ar pakankamas (jis rėmėsi byla *Freimanis and Līdums v. Latvia*, nos. 73443/01 ir 74860/01, § 68, 2006-02-09).

82. Galiausiai pareiškėjas R. Gaska pažymėjo, kad 2012 m. balandžio 20 d. laišku jis pasiskundė netinkamomis įkalinimo sąlygomis Vilniaus pataisos namų administracijai, tačiau ši nepripažino jokių pažeidimų ir neigė savo atsakomybę. R. Gaska šį atsakymą apskundė Kalėjimų departamentui, bet nesėkmingai.

83. Remdamiesi išdėstytais argumentais, pareiškėjai teigė, kad jų skundai dėl nežmoniškų įkalinimo sąlygų turi būti pripažinti priimtinais, nes Lietuvoje taikomos teisinės gynbos priemonės neveiksmingos.

2. Teismo vertinimas

a) Bendrieji principai

84. Sprendimo byloje *Scordino prieš Italiją* (Nr. 1) ([GC], no. 36813/97, ECHR 2006-V) 178–192 punktuose Teismas apibendrino principus, kuriais remiantis vertinamas pareiškėjo, kaip aukos, statusas. Nagrinėjamoje byloje svarbūs šie principai:

a) remiantis subsidiarumo principu, pirmiausia už bet kokią tariamą Konvencijos pažeidimą atlyginti turi nacionalinės institucijos. Šiuo požiūriu tai, ar pareiškėją galima laikyti pažeidimo auka, yra svarbu viso proceso pagal Konvenciją metu;

b) pareiškėjo naudai priimtas sprendimas ar taikoma priemonė iš principo nepanaikina jo „aukos“, statuso, išskyrus atvejus, kai nacionalinės valdžios

institucijos tiesiogiai ar iš esmės pripažįsta Konstitucijos pažeidimą ir užtikrina žalos atlyginimą;

c) tai, ar pareiškėjas gali būti pripažintas auka, priklausys nuo žalos atlyginimo, kurį jis gavo pasinaudojęs nacionalinėmis teisinės gynybos priemonėmis;

d) subsidiarumo principas nereiškia, kad atsisakoma bet kokios nacionalinių teisinės gynybos priemonių panaudojimo rezultatų priežiūros; priešingu atveju Konvencijos garantuojamos teisės netektų prasmės. Šiuo atžvilgiu reikia priminti, kad Konvencija siekiama suteikti ne teorines ar iliuzines, bet praktiškai panaudojamas ir veiksmingas teises (žr. *Shilbergs v. Russia*, no. 20075/03, § 67, 2009-12-17).

85. Tinkamų teisinės gynybos priemonių klausimu Teismas taip pat primena, kad asmens, pateikusio skundą pagal 3 straipsnį dėl nežmoniškų ar žeminančių įkalinimo sąlygų, teisės gali būti apgintos dviem būdais: minėtas sąlygas pagerinant ir kompensuojant dėl jų patirtą žalą. Tokiomis sąlygomis kalinamam asmeniui tokia teisinės gynybos priemonė, kuri greitai nutrauktų pažeidimą, būtų vertingiausia ir ištis būtina, turint omenyje ypatingą 3 straipsnyje įtvirtintai teisei teikiamą reikšmę. Tačiau, kai pažeidimas nutrūksta dėl to, kad asmuo paleidžiamas arba jam sudaromos 3 straipsnio reikalavimus atitinkančios sąlygos, jam turi būti suteikta įgyvendinama teisė reikalauti kompensacijos už jau padarytus pažeidimus. Tokia teisinės gynybos priemonė ypač svarbi subsidiarumo principo požiūriu, kad nukentėję asmenys nebūtų priversti kreiptis į Teismą su skundais, prašydami nustatyti pagrindines faktines aplinkybes ir apskaičiuoti piniginę kompensaciją, nes abi šias užduotis iš principo ir veiksmingos praktikos sumetimais turėtų atlikti nacionaliniai teismai. Kitaip tariant, šioje srityje prevencinės ir kompensacinės priemonės turi papildyti viena kitą, kad būtų veiksmingos (žr. *ibid.*, §§ 96–98, 214 ir 221, ir ten pateiktas nuorodas).

b) Dėl 3 straipsnio pažeidimo pripažinimo

86. Teismas pažymi, kad pastaraisiais metais Lietuvos administraciniai teismai, remdamiesi bendrąja taisykle dėl valdžios institucijų deliktinės atsakomybės (Civilinio kodekso 6.250 ir 6.272 straipsniai), pradėjo nagrinėti bylas ir priteisinėti kompensacijas už žalą asmenims, kurie teigia dėl prastų įkalinimo sąlygų patyrę neturtinę žalą. Vyriausybės informuotas apie šią teismų praktiką ir išnagrinėjęs teismų sprendimus šių 7 pareiškėjų bylose, Teismas pateikia šias pastabas.

87. Teismas pažymi, kad visais 7 atvejais Lietuvos teismai pripažino, kad buvo pažeistos nacionalinės teisės normos, kuriomis reglamentuojami konkretūs įkalinimo sąlygų aspektai. Nors vienoje byloje (žr. šio sprendimo 42 punktą) nacionalinis teismas konstatavo tik nacionalinės teisės pažeidimą, tačiau šio teismo išvada, kad buvo pažeista teisė nebūti kalinamam nežmoniškais ar žeminančiomis sąlygomis, savo esme yra tokia artima išvadai dėl 3 straipsnio pažeidimo, kad Teismas pasirengęs ją pripažinti

pakankama (žr. *Neshkov and Others*, cituota pirmiau, §§ 185 ir 187). Tačiau Teismas negali nepastebėti, jog vienoje iš šių bylų Lietuvos teismas net aiškiai atmetė galimybę, jog galėjo būti pažeistas Konvencijos 3 straipsnis (žr. šio sprendimo 32 punktą). Tokiomis aplinkybėmis Teismas neturi galimybės konstatuoti, kad pareiškėjas nebegali būti laikomas Konvencijos pažeidimo auka.

88. Teismas įsitikino, jog Lietuvos teismai daugumoje šių bylų bent bendrąja prasme atsižvelgė į Teismo praktikoje išvystytus Konvencijos 3 straipsnio taikymo principus, o tai yra svarbus aspektas vertinant nacionalinės teisinės gynybos priemonės įkalinimo srityje veiksmingumą (žr. šio sprendimo 13 ir 42 punktus, taip pat *Neshkov and Others*, cituota pirmiau, § 187). Bent trijose iš nagrinėjamų bylų nacionaliniai teismai labai griežtai netaikė *affirmanti incumbit probatio* taisyklės, tačiau paprašė įkalinimo įstaigų administracijos pateikti papildomų įrodymų arba aiškino turimus įrodymus pareiškėjo naudai (žr. šio sprendimo 12, 19 ir 37 punktus; taip pat žr. *Neshkov and Others*, cituota pirmiau, § 184). Be to, administraciniai teismai atlaidžiai vertino vieno iš pareiškėjų situaciją, pagal taikytinas nacionalinės teisės normas sprendami dėl senaties termino (žr. šio sprendimo 9 punktą). Teismai taip pat buvo linkę pripažinti, kad prastos įkalinimo sąlygos nukentėjusiam asmeniui padarė neturtinės žalos, nesusiedami kompensacijos priteisimo su pareiškėjo gebėjimu išoriniais įrodymais pagrįsti neturtinę žalą dėl patirtų emocinių kančių (žr. šio sprendimo 14 ir 42 punktus; plg. *Iovchev v. Bulgaria*, no. 41211/98, § 146, 2006-02-02). Svarbiausia, kad administraciniai teismai taip pat atsižvelgė į bendrą pareiškėjo padėtį, pagrindinį dėmesį skirdami įkalintojo teisei nepatirti nežmoniško ar žeminančio elgesio (žr. šio sprendimo 13 punktą; taip pat žr. *Dougoz v. Greece*, no. 40907/98, § 46, ECHR 2001-II; *Ramirez Sanchez v. France* [GC], no. 59450/00, § 119, ECHR 2006-IX). Todėl Teismas yra įsitikinęs, kad bylų, kurias administraciniai teismai išnagrinėjo remdamiesi minėta nuostata, dalykas ir Konvencijos 3 straipsniu reglamentuojami klausimai sutampa.

89. Vis dėlto nacionalinių teismų sprendimai atskleidžia keletą problemų, kurios yra sietinos su skundų dėl įkalinimo sąlygų nagrinėjimo būdu.

90. Nors Teismas neturi tikrinti, ar administracinių teismų sprendimai pareiškėjų bylose buvo teisingi pagal Lietuvos teisę, jis yra kompetentingas įvertinti, ar požiūriu, kurio laikėsi minėti teismai, galėjo būti pažeistos Konvencijos saugomos teisės ir laisvės (žr. *Neshkov and Others*, cituota pirmiau, § 199). Teismas pažymi, kad bent vienoje byloje administracinis teismas akivaizdžiai neatsižvelgė į pareiškėjo skundo esmę, išskaidęs jo nusiskundimus pagal atskirus jam poveikį turėjusius įkalinimo aspektus ir atsisakęs išnagrinėti kai kuriuos jo nusiskundimus dėl, atrodo, vien formalių priežasčių (žr. šio sprendimo 48 punktą). Tokiu būdu teismai neįvertino veiksmų ar neveikimo, kuriais, kaip teigiama, buvo pažeistas Konvencijos 3 straipsnis, pagal Teismo praktikoje nustatytus principus ir standartus, kurie, priklausomai nuo bylos aplinkybių, gali pareikalauti sisteminio požiūrio.

Kaip Teismas jau yra perspėjęs, jei kiekvienas įkalinimo sąlygų elementas būtų vertinamas kaip atskiras klausimas, galima būtų nesunkiai padaryti išvadą, kad nė vienas iš skundų pats savaime nėra pakankamai rimtas, kad būtų reikalinga kompensacija, net tais atvejais, kai bendras poveikis konkrečiam įkalintajam, jei būtų vertinamas remiantis Teismo praktika pagal Konvenciją, būtų laikytinas kaip pasiekiantis Konvencijos 3 straipsnio taikymo ribą (žr. *Shahanov v. Bulgaria*, no. 16391/05, § 40, 2012-01-10).

91. Be to, Teismas pažymi, jog dviejose čia nagrinėjamosiose bylose nacionaliniai teismai manė, kad asmens kančios laikui bėgant sumažėjo (žr. šio sprendimo 14 ir 47 punktus). Nors Teismas išties yra konstatavęs, kad pradinis prisitaikymo prie prastų sąlygų laikotarpis atitinkamam asmeniui yra dvasiškai ir fiziškai skausmingas (žr. *Ananyev and Others*, cituota pirmiau, § 172), jo neįtikino atitinkami nacionalinių teismų argumentai. Teismas negali pritarti ir nuomonei, kad tuo atveju, jei įkalintas asmuo nebuvo žeminamas sąmoningai, valstybė neatsako už netinkamas jo įkalinimo sąlygas (žr. šio sprendimo 27 ir 49 punktus; taip pat žr. *Mandić and Jović v. Slovenia*, nos. 5774/10 ir 5985/10, § 80, 2011-10-20, ir *Bulea v. Romania*, cituota pirmiau, § 51). Tokia Lietuvos teismų išvada, atrodo, rėmėsi pagrindiniu argumentu, jog įkalinimo įstaigos administracija atsako tik už žalą, kylančią iš nusikalstamo elgesio ar neveikimo, bet tokios nuomonės nepatvirtina Teismo atliktas vertinimas (žr. šio sprendimo 27 punktą; taip pat žr. *Varga and Others*, cituota pirmiau, § 56). Dėl šios priežasties Teismas pritaria Vilniaus apygardos administracinio teismo nuomonei, kuria atmetamas įkalinimo įstaigos atstovų teiginys, jog perpildymą galima pateisinti dideliu nusikalstamumu ir nepakankamu naujų įkalinimo įstaigų statybos finansavimu (žr. šio sprendimo 8, 20 ir 30 punktus). Teismas ne kartą yra pabrėžęs, kad aukštas nusikalstamumo lygis, lėšų trūkumas ar kitos struktūrinės problemos nėra aplinkybės, dėl kurių būtų panaikinta ar sumažinta valstybės atsakomybė už nežmoniškas ar žeminančias įkalinimo sąlygas. Valstybė privalo organizuoti savo bausmių vykdymo sistemą taip, kad tokios sąlygos nesusidarytų, nepriklausomai nuo finansinių ar logistikos sunkumų (be kitų, žr. sprendimus bylose *Nazarenko v. Ukraine*, no. 39483/98, § 144, 2003-04-29; *Mamedova v. Russia*, no. 7064/05, § 63, 2006-06-01; *Yevgeniy Alekseyenko v. Russia*, no. 41833/04, § 87, 2011-01-27).

92. Atsižvelgiant į išvardytas aplinkybes, kadangi, nors ir būta tam tikrų dalinių trūkumų, Teismo nustatyti principai buvo taikomi, todėl Teismas yra pasirengęs pripažinti, kad pagal vidaus teismų aiškinimą ir taikymą Lietuvos teisėje skundas dėl žalos atlyginimo iš esmės užtikrina teisinės gynybos priemonę pareiškėjui, kuris skundžiasi prastomis įkalinimo sąlygomis praeityje, nes galima pagrįstai tikėtis, kad reikalavimas bus patenkintas. Tačiau dar reikia nustatyti, ar jis gali užtikrinti tinkamą kompensaciją.

c) Dėl kompensacijos už netinkamas įkalinimo sąlygas sumos

93. Teismas primena, kad asmenims, kurių įkalinimas jau pasibaigęs, piniginė kompensacija yra vienas žalos atlyginimo būdų. Be to, galima neturtinės žalos atlyginimo kompensacija negali būti nepagrįstai maža, palyginti su sumomis, kurias Teismas priteisia panašiose bylose kaip teisingą atlyginimą pagal Konvencijos 41 straipsnį (žr. *Neshkov and Others*, cituota pirmiau, § 288). Laikas, kurį asmuo praleido tomis sąlygomis, yra svarbiausias veiksnys vertinant žalos dydį (žr. *Ananyev and Others*, cituota pirmiau, § 172, ir *Torreggiani and Others v. Italy*, nos. 43517/09, 46882/09, 55400/09, 57875/09, 61535/09, 35315/10 ir 37818/10, § 105, 2013-01-08).

94. Taip pat pabrėžtina, kad teisė nepatirti nežmoniško ar žeminančio elgesio yra tokia svarbi, kad bylą nagrinėjanti nacionalinė institucija ar teismas turi pateikti itin rimtas priežastis, kad pateisintų sprendimą priteisti mažesnę ar nepriteisti jokios kompensacijos už neturtinę žalą (žr. *Ananyev and Others*, minėta pirmiau, § 228-30).

i) Dėl pareiškėjo B. Petrulevičiaus

95. Teismas pažymi, kad iš 7 nagrinėjamų peticijų Lietuvos administraciniai teismai didžiausią kompensaciją (2 300 EUR) priteisė B. Petrulevičiaus byloje. Nors Vyriausiasis administracinis teismas nurodė kitokius, ilgesnius, pareiškėjo kalinimo Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime laikotarpius (žr. šio sprendimo 13 punktą), Teismui pakanka to, kad 361 dieną jis buvo laikomas kameroje, mažesnėje nei 3 m², t. y. nei Teismo nustatytas „absolūtus minimumas“ (žr. *Bygylashvili v. Greece*, no. 58164/10, § 58, 2012-09-25, ir *Tereshchenko v. Russia*, no. 33761/05, § 84, 2014-06-05, ir jame nurodytą Teismo praktiką). Šiuo pagrindu atlikdamas skaičiavimus Teismas pažymi, kad tokia Vyriausiojo administracinio teismo priteista kompensacija yra vis tiek mažesnė už kompensaciją, panašiais atvejais Teismo priteistą už netinkamas panašios trukmės įkalinimo sąlygas, pripažinus 3 straipsnio pažeidimą (taip pat žr. šio sprendimo 156 punktą).

96. Vis dėlto, priešingai, nei teigia pareiškėjai, Teismas labai neseniai pripažino, kad proceso nacionaliniame teisme sparta ir šalies pragyvenimo lygis gali būti svarbūs kriterijai nustatant, ar nacionaliniu lygmeniu priteista kompensacija yra pakankama (žr. *Stella and Others v. Italy* (dec.), nos. 49169/09, 54908/09, 55156/09, 61443/09, 61446/09, 61457/09, 7206/10, 15313/10, 37047/10, 56614/10, 58616/10, §§ 58, 61 ir 62, 2014-09-16). Teismas atsižvelgia į itin konstruktyvią Vyriausiojo administracinio teismo atliktą pareiškėjų nusiskundimų analizę, kurioje jie išnagrinėti remiantis standartais, kylančiais iš Teismo praktikos pagal 3 straipsnį, todėl yra pasirengęs pripažinti pareiškėjui B. Petrulevičiui priteistą kompensaciją pakankama (žr. šio sprendimo 13–14 punktus). Šiuo klausimu Teismas taip pat pabrėžia tokios teisinės gynybos priemonės svarbą subsidiarumo principo požiūriu, kad nukentėję asmenys nebūtų sistemingai verčiami kreiptis į Teismą su skundais prašydami nustatyti pagrindines faktines aplinkybes ir

apskaičiuoti piniginę kompensaciją, nes abi šias užduotis iš principo ir veiksmingos praktikos sumetimais turėtų atlikti nacionaliniai teismai (žr. *Ananyev and Others*, cituota pirmiau, § 221, ir jame pateiktas nuorodas).

97. Galiausiai Teismas pažymi, kad B. Petrulevičiaus skundai Lietuvos teismams ir Teismui buvo išskirtinai susiję su sąlygomis, kuriomis jis buvo laikomas Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime. Šiuo metu šis pareiškėjas laisvės atėmimo bausmę atlieka Pravieniškių pataisos namuose-atvirojoje kolonijoje, ir įkalinimo šioje įstaigoje sąlygomis jis nesiskundė ir jų neaprašė.

98. Atsižvelgdamas į išdėstytas aplinkybes, Teismas konstatuoja, kad B. Petrulevičius nebegali būti laikomas 3 straipsnio pažeidimo auka.

ii) Dėl kitų 6 pareiškėjų

99. Atsižvelgdamas į šio sprendimo 93–94 punktuose apibendrintus kriterijus, Teismas visų pirma pažymi, kad R. Ivanenkovo ir R. Gaskos bylose Lietuvos teismai nepriteisė jokios kompensacijos (žr. šio sprendimo 27 ir 37 punktus), taigi nesuteikė šiems pareiškėjams galimybės gauti žalos atlyginimą, įrodžius, kad jie buvo kalinami nežmoniškomis ar žeminančiomis sąlygomis. Antra, nors R. Mironovo, R. Klintovičiaus, V. Traknio ir D. Zeleniako bylose buvo priteistos, atitinkamai, 580 EUR, 290 EUR, 725 EUR ir 60 EUR sumos (žr., atitinkamai, šio sprendimo 20, 32, 42 ir 49 punktus), Teismas laikosi nuomonės, kad šios sumos, nors ir atitiko Lietuvos teismų praktiką, buvo nepalyginamai mažos. Išties, jos net nepanašios į sumas, kurias Teismas paprastai priteisia panašiomis aplinkybėmis, kad užtikrintų pakankamą kompensaciją ir taip atitiktų veiksmingą teisinės gynybos priemonės kriterijų (žr. šio sprendimo 156 punktą).

100. Todėl Teismas mano, kad minėtų 6 pareiškėjų atveju nebūtina nagrinėti, ar jie galėjo pasinaudoti prevencine priemone, nes kompensavimo už praeities įkalinimo sąlygas priemonė buvo akivaizdžiai nepakankama. Todėl minėti 6 pareiškėjai išsaugo aukos statusą pagal Konvencijos 34 straipsnį.

d) Dėl prevencinių priemonių įkalinimo sąlygų atžvilgiu

101. Nagrinėdamas šią peticiją ir atsakydamas į Vyriausybės argumentus (žr. šio sprendimo 78 punktą), Teismas taip pat mano, jog vertėtų Lietuvos institucijoms pateikti tam tikrų rekomendacijų dėl prevencinių priemonių.

i) Dėl galimybės būti perkeltam į kitą pataisos įstaigą

102. Įkalinimo sąlygų klausimu Teismas jau yra konstatavęs, kad skundas kompetentingoms teisminėms institucijoms ar įkalinimo įstaigos administracijai galėtų būti veiksminga teisinės gynybos priemonė, jei ji galėtų lemti pareiškėjo perkėlimą iš įstaigos, kurioje jis kalinamas netinkamomis sąlygomis (žr. *Štitić v. Croatia* (dec.), no. 29660/03, 2006-11-09).

103. Atsižvelgdamas į nagrinėjamas bylas ir Lietuvos teisę, Teismas daro išvadą, kad įkalinimo įstaigos administracija turi nemažai laisvės priimti

sprendimus savo nuožiūra dėl nuteistųjų perkėlimo iš vienos įstaigos į kitą (žr. šio sprendimo 57 punktą). Šie sprendimai grindžiami arba nuteistojo sveikatos būkle arba kitomis „išskirtinėmis aplinkybėmis“, remiantis nuteistojo charakteristika. Teismas mano, jog mažai tikėtina, kad kuris nors iš šių kriterijų apima tokias problemas kaip patalpų perpildymas ar sveikatai žalingos sąlygos, kurias konkretus nuteistasis laiko nežmoniškomis ar žeminančiomis. Be to, nuteistieji neturi teisės būti perkelti jų prašymu, o tai reiškia, kad ši galimybė nėra teisinės gynybos priemonė Konvencijos 13 straipsnio požiūriu (žr. *Mandić and Jović*, cituota pirmiau, § 110).

104. Be to, Vyriausybės nurodytais atvejais administraciniai teismai net neužsiminė apie galimybę nuteistajam būti perkeltam iš nežmoniškų ar žeminančių įkalinimo sąlygų, siekiant tiesiogiai ir laiku atitaisyti jam padarytą žalą, o ne viso labo suteikti netiesioginę Konvencijos 3 straipsniu įtvirtintų teisių apsaugą (žr. *Melnik v. Ukraine*, no. 72286/01, § 68, 2006-03-28). Tokiomis aplinkybėmis ir atsižvelgiant į įkalinimo įstaigų administracijos patiriamus finansinius sunkumus, bet koks pareiškėjo bandymas siekti įkalinimo sąlygų pagerinimo bausmių vykdymo sistemoje tikriausiai nebūtų labai perspektyvus. Tai gerai atskleidžia R. Gaskos byla. Šis nuteistasis gavo Kalėjimų departamento ir Vilniaus pataisos namų atsakymus, kuriais oficialiai pripažintas patalpų perpildymas tuo metu (žr. šio sprendimo 35 ir 36 punktus; taip pat žr. *Norbert Sikorski v. Poland*, no. 17599/05, § 111, 2009-10-22). Galiausiai Teismas mano, jog teoriškai net jei būtų priimtas kokios nors formos teismo ar administracinis sprendimas, nurodant įkalinimo įstaigos administracijai ištaisyti įkalinėtųjų teisės į pakankamą gyvenamąjį plotą ir sanitarines sąlygas pažeidimą, jų asmeninė padėtis jau perpildytoje įstaigoje galėtų būti pagerinta tik kitų įkalinėtųjų sąskaita ir jiems pakenkiant. Be to, įkalinimo įstaigos administracija neturėtų galimybės patenkinti daugybės tuo pat metu teikiamų prašymų, atsižvelgiant į struktūrinį įkalinimo įstaigų perpildymo problemos pobūdį ir tai, jog nevykdomos jokios reformos šiai problemai spręsti (žr. šio sprendimo 36 punktą; taip pat žr. šio sprendimo 65 punkte cituojamą CPT ataskaitos 34 punktą; šio sprendimo 67 punkte cituojamą CPT ataskaitos 35 punktą; taip pat žr., *mutatis mutandis*, *Ananyev and Others*, § 111, *Varga and Others*, § 63 ir *Torreggiani and Others*, § 54; plg. nutarimą *Stella and Others*, §§ 50–52, cituotos pirmiau).

ii) Dėl naujų įstatymų priėmimo ir naujų įkalinimo įstaigų statymo

105. CPT jau yra pabrėžęs, kad Lietuvoje kalinių skaičiaus rodiklis yra vienas aukščiausių tarp Europos Tarybos valstybių narių. Nors pastaruoju metu įvestos įkalinimui alternatyvios priemonės, įskaitant probaciją, kol kas tai neturėjo didelio poveikio (žr. šio sprendimo 67 punkte cituojamą CPT ataskaitos 35 punktą). Tačiau Teismas pažymi teigiamus pokyčius vertindamas naujus teisės aktus, įsigaliojusius Lietuvoje 2012 m. liepos 1 d., kuriais siekiama išspręsti įkalinimo įstaigų perpildymo problemą. Vis dėl to

Teismas supranta, kad šiuo atveju pareiškėjai negalėjo jais pasinaudoti, kadangi skundai dėl įkalinimo sąlygų Teismui dažniausiai buvo pateikti prieš įsigaliojant naujiesiems teisės aktams, kurių poveikio dar laukiama.

106. Naujų įkalinimo įstaigų statybos klausimu Vyriausybė CPT pateiktame atsakyme Lukiškių tardymo izoliatorių-kalėjimą žadėjo uždaryti dar 2009 m. (žr. šio sprendimo 66 punktą). Minėta įstaiga vis dar veikia ir, remiantis praėjusių metų Vyriausybės atsakymu, jos uždarymo planai tebėra „viešųjų pirkimų“ etape (žr. šio sprendimo 68–69 punktus).

iii) *Dėl Seimo kontrolieriaus*

107. Galiausiai Teismas atsižvelgia į Vyriausybės atsakymą CPT, kuriame ji nurodė, kad nuo 2014 m. sausio 1 d., t. y. po to, kai pareiškėjai nagrinėjamosiose bylose pateikė savo skundus, Seimo kontrolieriaus įstaiga ėmėsi vykdyti nacionalinės kankinimų prevencijos institucijos funkcijas. Atlikdamas šias funkcijas, Seimo kontrolierius gali nuolat lankytis laisvės atėmimo vietose. Jis gali apklausti bet kokius liudytojus ir gauti informacijos, reikalingos norint įvertinti atitiktį laisvės atėmimą reglamentuojantiems teisės aktams (žr. šio sprendimo 68 punktą).

108. Teismas šiai iniciatyvai pritaria. Jis jau yra nusprendęs, kad administracinėse institucijose įgyvendinamos teisinės gynybos priemonės įkalinimo sąlygų atžvilgiu gali atitikti 13 straipsnio reikalavimus (žr. sprendimą *Orchowski v. Poland*, no. 17885/04, § 107, 2009-10-22, ir *Torreggiani and Others*, cituota pirmiau, § 51). Tačiau institucijai suteikti įgaliojimai ir procesinės garantijos yra reikšmingos nustatant, ar joje įgyvendinama teisinės gynybos priemonė yra veiksminga (žr. *Neshkov and Others*, cituota pirmiau, § 182).

109. Dėl Seimo kontrolieriaus Teismas pažymi, kad jo įgaliojimai apsiriboja pasiūlymų ir rekomendacijų teikimu ir jis neturi galimybės įkalinimo įstaigos administracijai teikti privalomų nurodymų pagerinti nuteistojo įkalinimo sąlygas, nustačius, kad jos neatitinka Konvencijos reikalavimų. Šiuo klausimu Teismas jau yra nusprendęs, jog tam, kad administracinėje institucijoje įgyvendinama prevencinė priemonė įkalinimo sąlygų atžvilgiu būtų veiksminga, ši institucija turi būti įgaliota priimti privalomus ir vykdytinus sprendimus (žr. *Ananyev and Others*, cituota pirmiau §§ 214–216 ir 219). Be to, Teismui dar neįrodyta, kad Seimo kontrolieriaus rekomendacijos ir pasiūlymai galėtų apginti įkalinimo teises pakankamai greitai, o tai yra dar viena prevencinės priemonės veiksmingumo sąlyga (žr. *Torreggiani and Others*, cituota pirmiau, § 97).

110. Todėl Teismas konstatuoja, kad skundas Seimo kontrolieriui neatitinka veiksmingai teisinės gynybos priemonei keliamų reikalavimų, nes praktiškai dar neįrodyta, kad jis gali turėti prevencinį poveikį.

e) Teismo išvada

111. Teismas pažymi, kad 6 pareiškėjų skundai dėl įkalinimo sąlygų nėra akivaizdžiai nepagrįsti pagal Konvencijos 35 straipsnio 3 dalies a punktą. Jis taip pat pažymi, kad jie nėra nepriimtini koku nors kitu pagrindu. Todėl juos reikia pripažinti priimtinais.

B. Esmė**1. Šalių teiginiai**

112. Pareiškėjai nurodė, kad jų įkalinimo sąlygos įvairiose bausmių vykdymo įstaigose neatitiko su Konvencijos 3 straipsniu suderinamų standartų.

113. Vyriausybė pažymėjo, kad pareiškėjų skundai buvo tinkamai ir išsamiai išnagrinėti nacionaliniuose teismuose.

2. Teismo vertinimas**a) Įrodymų vertinimas ir faktinių aplinkybių nustatymas**

114. Dėl įrodymų vertinimo pagal 3 straipsnį Teismo praktikoje nustatyti šie svarbūs principai (žr. *Ananyev v. Russia*, cituota pirmiau, §§ 121–123):

„121. Teismas primena, kad kaltinimai netinkamu elgesiu turi būti pagrįsti atitinkamais įrodymais. Vertindamas įrodymus, Teismas vadovaujasi įrodinėjimo standartu „be pagrįstos abejonės“. Tačiau jis niekada nesiekė perimti šį standartą taikančių nacionalinių teisės sistemų požiūrio. Teismas priima sprendimus ne dėl baudžiamosios ar civilinės atsakomybės, o dėl Susitariančiųjų valstybių atsakomybės pagal Konvenciją. Teismo požiūrį įrodymų klausimais lemia specifinė Konvencijos 19 straipsnyje Teismui nustatyta užduotis – užtikrinti, kad Susitariančiosios valstybės laikytųsi savo įsipareigojimų garantuoti Konvencijoje įtvirtintas pagrindines teises. Nagrinėjant bylą Teisme netaikomos jokios procedūrinės kliūtys įrodymų pateikimui ar iš anksto nustatytos jų vertinimo formulės. Teismas pateikia išvadas, kurios, jo nuomone, pagrįstos laisvu visų įrodymų, įskaitant iš faktinių aplinkybių ir šalių argumentų kylančias išvadas, įvertinimu. Remiantis nusistovėjusia Teismo praktika, įrodymai gali būti pagrįsti pakankamai įtikinamomis, aiškiomis ir neprieštarinčiomis išvadomis ar panašiomis nepaneigtomis faktinėmis prielaidomis. Be to, tam tikrai išvada padaryti būtinas įsitikinimo lygmuo, taigi ir įrodinėjimo naštos paskirstymas yra iš esmės susiję su faktinių aplinkybių specifiskumu, nusiskundimo pobūdžiu ir atitinkama Konvencijoje įtvirtinta teise (žr., be kitų, sprendimus byloje *Nachova and Others v. Bulgaria* [GC], nos. 43577/98 ir 43579/98, § 147, ECHR 2005-VII, *Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia* [GC], no. 48787/99, § 26, ECHR 2004-VII).

122. Teismas suvokia objektyvius sunkumus, su kuriais pareiškėjai susiduria rinkdami įrodymus savo skundams dėl įkalinimo sąlygų pagrįsti. Dėl įkalinimo įstaigų režimui būdingų apribojimų negalima realistiškai tikėtis, kad įkalinieji pateiks savo kamerų nuotraukas ar pateiks tikslus jų ploto, temperatūros ar apšvietimo matavimų duomenis. Vis dėlto pareiškėjas privalo išsamiai ir nuosekliai apibūdinti savo įkalinimo sąlygas, konkrečiai nurodydamas tokius elementus, kaip jo perkėlimo iš vienos įstaigos į kitą datos, kad Teismas galėtų nustatyti, ar skundas nėra akivaizdžiai nepagrįstas arba nepriimtinas dėl kitų priežasčių. Tik įtikinamas ir racionaliai išsamus

tariamai žeminančių įkalinimo sąlygų aprašymas gali sudaryti *prima facie* įrodymą ir duoti pagrindą apie skundą pranešti atsakovei Vyriausybei.

123. Teismas yra ne kartą nusprendęs, kad bylose dėl nusiskundimų netinkamomis įkalinimo sąlygomis negalima griežtai taikyti *affirmanti incumbit probatio* (tas, kas teigia, turi tai įrodyti) principo, kadangi tokiais atvejais tik atsakovė Vyriausybė turi prieigą prie informacijos, galinčios patvirtinti ar paneigti minėtus nusiskundimus. Iš to seka, kad Teismui pranešus apie pareiškėjo skundą Vyriausybei, būtent ji turi surinkti ir pateikti reikalingus dokumentus. Jei ji nepateikia įtikinamų įrodymų dėl materialinių įkalinimo sąlygų, tai gali lemti išvadą dėl pareiškėjo nusiskundimų pagrįstumo (žr. *Gubin v. Russia*, no. 8217/04, § 56, 2010-06-17, ir *Khudoyorov v. Russia*, no. 6847/02, § 113, ECHR 2005-X (ištraukos)).”

b) Bendrieji principai vertinant atitiktį 3 straipsniui

115. Teismas primena, kad Konvencijos 3 straipsnyje įtvirtinta viena iš esminių demokratinės visuomenės vertybių. Jis visiškai uždraudžia bet kokią kankinimą, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą, neatsižvelgiant į aplinkybes ir nukentėjusiojo elgesį (žr., pavyzdžiui, sprendimą *Labita v. Italy* [GC], no. 26772/95, § 119, ECHR 2000-IV). Netinkamas elgesys turi pasiekti minimalų žiaurumo lygį, kad patektų į 3 straipsnio taikymo sritį. Šio pakankamumo vertinimas yra reliatyvus; jis priklauso nuo visų bylos aplinkybių, kaip antai tokio elgesio trukmė, jo fizinis ir emocinis poveikis ir, tam tikrais atvejais, nukentėjusiojo lytis, amžius ir sveikatos būklė (žr., be kitų, sprendimą *Ireland v. the United Kingdom*, 1978-01-18, § 162, Series A no. 25).

116. Minimalų žiaurumo lygį netinkamas elgesys dažniausiai pasiekia, kai yra padaromi kūno sužalojimai arba sukeliamos didelės fizinės ar dvasinės kančios. Tačiau, net kai tokių sužalojimų ar kančių nesukeliama, jei elgesiu asmuo žeminamas ar niekinamas, parodant nepagarbą žmogaus orumui ar jį sumenkinant, arba tai jam sukelia baimės, sielvarto ar nepilnavertiškumo jausmus, galinčius palaužti asmens moralinį ir fizinį atsparumą, toks elgesys gali būti pripažintas žeminančiu ir taip pat patenka į 3 straipsniu nustatyto draudimo taikymo sritį (žr. *Ananyev and Others*, § 140, cituota pirmiau, ir pateiktas nuorodas).

117. Laisvės atėmimo atžvilgiu Teismas ne kartą pabrėžė, jog tam, kad būtų taikomas 3 straipsnis, patiriamos kančios ir pažeminimas bet kokių atveju turi būti didesni, nei neišvengiamos su įkalimu susijusios kančios ir pažeminimas. Valstybė privalo užtikrinti, jog asmenys būtų kalinami tokiais žmogaus orumo nepažeidžiančiomis sąlygomis, kad bausmės vykdymo būdas ir metodas nesukeltų jam tokių kančių ar sunkumų, kurie viršytų neišvengiamas su įkalimu susijusias kančias, ir kad jo sveikata bei gerovė būtų tinkamai apsaugotos, atsižvelgiant į praktinius įkalinimo aspektus (žr. *Kudla*, cituota pirmiau, §§ 92–94, ir *Popov v. Russia*, no. 26853/04, § 208, 2006-07-13).

118. Vertinant įkalinimo sąlygas, reikia atsižvelgti į šių sąlygų bendrą poveikį, taip pat į konkrečius pareiškėjo nusiskundimus (žr. *Dougoz*, cituota pirmiau § 46, ir *Ramirez Sanchez*, cituota pirmiau, § 119). Be to, reikia

atsižvelgti ir įkalinimo konkrečiomis sąlygomis trukmę (žr. *Alver v. Estonia*, no. 64812/01, § 50, 2005-11-08).

119. Ypač mažas gyvenamasis plotas įkalinimo įstaigos kameroje yra „svarbiausias aspektas“, į kurį būtina atsižvelgti, vertinant tai, ar ginčijamos įkalinimo sąlygos prilygo „žeminančiam orumui“ elgesiui pagal Konvencijos 3 straipsnį (žr. sprendimą *Karalevičius v. Lithuania*, no. 53254/99, §§ 36 ir 39, 2005-04-07; ir vėlesnį sprendimą *Vladimir Belyayev v. Russia*, no. 9967/06, § 30, 2013-10-17).

120. Kai kuriais atvejais, kai pareiškėjams buvo skirta mažiau nei po 3 m² gyvenamojo ploto įkalinimo įstaigos kameroje, kurioje jie buvo uždaryti didžiąją laiko dalį, Teismas manė, kad perpildymas buvo toks didelis, jog pats savaime suteikė pagrindo konstatuoti 3 straipsnio pažeidimą (žr., pavyzdžiui, *Melnik*, cituota pirmiau, §§ 102–103, *Dmitriy Sazonov v. Russia*, no. 30268/03, §§ 31–32, 2012-03-01, *Nieciecki v. Greece*, no. 11677/11, §§ 49–51, 2012-12-04, *Tatishvili v. Greece*, no. 26452/11, § 43, 2014-07-31, ir *Tereshchenko*, cituota pirmiau, §§ 83–84).

121. Vis dėlto Teismas kol kas nenustatė, kiek erdvės pagal Konvenciją turėtų būti suteikta vienam įkalintajam, atsižvelgdamas į tai, kad daugelis kitų tokių svarbių veiksnių, kaip įkalinimo trukmė, galimybė pasivaikščioti lauke, fizinė ir psichinė įkalintojo būklė ir kt., turi didelę reikšmę nustatant, ar įkalinimo sąlygos atitinka Konvencijos 3 straipsniu suteiktas garantijas (žr. *Trepashkin v. Russia*, no. 36898/03, § 92, 2007-07-19, ir *Torreggiani and Others*, cituota pirmiau, § 69). Be to, nagrinėdamas ne kardomojo įkalinimo įstaigų ar sustiprinto saugumo kalėjimų, kuriuose nuteistieji didžiąją dienos dalį laikomi kameroje, o nuteistųjų įkalinimo įstaigų, tokių kaip pataisos kolonijos, perpildymo klausimą, Teismas nusprendė, kad asmeninis plotas bendrabučio tipo patalpose vertintinas atsižvelgiant į taikomą režimą, nes pataisos kolonijose kaliniams suteikiama daugiau judėjimo laisvės diena, o tai gali užtikrinti jiems galimybę netrukdomai mėgautis natūralia šviesa ir oru (žr. sprendimą *Insanov v. Azerbaijan*, no. 16133/08, § 120, 2013-03-14).

122. Laikydamasis šio požiūrio, Teismas konstatavo, jog įsitikinimas, kad įkalinimo sąlygos dėl asmeninio ploto trūkumo prilygo 3 straipsnį pažeidžiančiam orumui žeminančiam elgesiui, buvo paneigtas atsižvelgiant į bendrą įkalinimo sąlygų poveikį. Tarp tokių sąlygų buvo trumpas pareiškėjo įkalinimo laikas (žr., pavyzdžiui, *Fetisov and Others v. Russia*, nos. 43710/07, 6023/08, 11248/08, 27668/08, 31242/08 ir 52133/08, § 138, 2012-01-17, ir *Dmitriy Rozhin v. Russia*, no. 4265/06, § 53, 2012-10-23), taip pat kaliniams suteikta judėjimo laisvė bei galimybė nevaržomai mėgautis natūralia šviesa bei oru (žr., pavyzdžiui, *Shkurenko v. Russia* (dec.), no. 15010/04, 2009-09-10).

123. Kita vertus, net tais atvejais, kai nuteistieji lyg ir turėjo pakankamai asmeninio ploto, nes gyveno didesnėse kalėjimo kameroje, kuriose vienam nuteistajam teko 3 m²–4 m², Teismas atsižvelgė į kitas fizines įkalinimo sąlygas kaip svarbias vertinant atitiktį 3 straipsniui. Jis konstatavo minėtos nuostatos pažeidimą, nes be erdvės trūkumo nustatyta ir nepakankamas

vėdinimas bei apšvietimas (žr., pavyzdžiui, *Vlasov v. Russia*, no. 78146/01, §§ 81 ir 84, 2008-06-12), taip pat nepakankamos galimybės pasivaikščioti lauke (žr. *Longin v. Croatia*, no. 49268/10, §§ 60–61, 2012-11-06).

c) Aprašytų principų taikymas šiose bylose

124. Teismas visų pirma pažymi, kad Vyriausybė neginčijo faktinių aplinkybių, susijusių su faktinėmis pareiškėjų įkalinimo sąlygomis, nes jos buvo išnagrinėtos nacionaliniuose teismuose. Todėl Teismas toliau pareiškėjų įkalinimo sąlygas vertins remdamasis jų pareiškimais ir atsižvelgdamas į visą turimą informaciją.

i) R. Mironovo byla

125. Laikotarpiu nuo 2009 m. iki 2011 m. R. Mironovas keletą kartų gulėjo Laisvės atėmimo vietų ligoninėje ir praleido ten nuo 5 dienų iki 1 mėn. ir 3 dienų (žr. šio sprendimo 16 punktą).

126. Iš Vilniaus apygardos administracinio teismo išvadų matyti, kad pareiškėjas buvo laikomas perpildytose palatose, nes dažniausiai vienai lovai tebuvo skirta 3 m²–4 m² ploto, nors nacionalinės teisės aktais nustatyta 7 m² norma. Vieną kartą pareiškėjas praleido 6 dienas palatoje, kurioje jam teko 2,83 m² ploto (žr. šio sprendimo 16 ir 19 punktus).

127. Laisvės atėmimo vietų ligoninėje pacientai iš tikrųjų galėjo mėgautis natūralia šviesa ir grynu oru, nes dieną jie galėjo būti lauke (žr. *Neshkov and Others*, cituota pirmiau, §§ 234 ir 237). Vis dėlto Teismas rimtai abejoja, ar nuteistųjų sveikatai gali būti naudingos tokios sąlygos, kai jie laikomi įstaigoje, kuri, nors ir vadinasi ligonine, neturi higienos paso, jos dušai, tualetai ir kitos patalpos nėra tinkamai valomos ir dezinfekuojamos, o pacientai priversti prausti duše kartu su kitais pacientais, sergančiais atviros formos tuberkulioze bei psichinėmis ligomis, ir visa tai prieštarauja nacionalinės teisės aktams (žr. šio sprendimo 18 punktą). Priešingai, Teismas mano, kad tokios sąlygos yra mažų mažiausiai žeminančios orumą. Ne mažesnę nerimą kelia ir tai, kad sveikatos priežiūros institucijos 6 kartus nustatė higienos normų pažeidimus pagal nacionalinės teisės aktus, bet, atrodo, kad sąlygos pagerintos nebuvo (žr. šio sprendimo 18 punktą).

128. Tokiomis orumą žeminančiomis įkalinimo sąlygomis, ypač sveikatos priežiūros srityje, be abejonės gali būti pažeistas Konvencijos 3 straipsnis.

ii) R. Ivanenkovo byla

129. R. Ivanenkovas bausmę atliko Alytaus pataisos namuose. Jis dvejus metus praleido bendrabučio tipo kambaryje, kuriame jam buvo skirta 1,65 m²–1,9 m² asmeninio ploto (žr. šio sprendimo 23 punktą).

130. Teismas jau yra nusprendęs, tiesa, kalbėdamas apie kalėjimo kameras, kad tais atvejais, kai nuteistajam skirtas plotas mažesnis nei 3 m², tokias sąlygas vargu ar gali kompensuoti kiti veiksniai, ir iš esmės jos laikytinos tokiomis žalingomis, jog vien dėl jų galima konstatuoti 3 straipsnio

pažeidimą. Taigi, jei įrodomas toks ploto trūkumas, tai laikoma rimtu aspektu (žr. *Olszewski v. Poland*, no. 21880/03, § 98, 2013-04-02) arba, kaip nurodyta sprendime *Ananyev ir kiti*, rimta prielaida (žr. to sprendimo 148 punktą; taip pat žr., *a contrario*, *Vladimir Belyayev*, cituota pirmiau, §§ 33–36), kad Konvencijos 3 straipsnis pažeistas.

131. Nors Alytaus pataisos namų administracija tvirtino, kad pareiškėjo padėtį palengvino tai, kad jis tokiuose kambariuose turėjo praleisti tik naktį, Teismas atsižvelgė į Lietuvos sveikatos priežiūros institucijų pateiktą informaciją, kad Alytaus įstaigoje trūko baldų, kameros buvo apleistos, apšvietimas nepakankamas, trūko tualetų ir kad, apskritai, įstaigoje nustatyta rimtų higienos normų pažeidimų (žr. šio sprendimo 25 punktą; plg. *Shkurenko*, cituota pirmiau). Kaip pažymėjo pirmosios instancijos teismas, pataisos namų administracija iš esmės neginčijo asmeninio ploto bei tualetų trūkumo (žr. šio sprendimo 26 punktą). Tai, kad padėtis Alytaus pataisos namų bendrabutyje Nr. 2 itin bloga, patvirtino ir CPT (žr. šio sprendimo 67 punkte cituojamos CPT ataskaitos 36 ir 47 punktus), todėl jo išvados gali padėti Teismui atlikti savo vertinimą (žr. *Todor Todorov v. Bulgaria*, no. 50765/99, § 47, 2007-04-05). Atsižvelgiant į tai, kad pareiškėjas tokiomis sąlygomis praleido dvejus metus, jo kančios negali būti laikomos trumpomis ar atsitiktinėmis, taigi jos yra didesnės už neišvengiamas su įkalimu susijusias kančias. Galiausiai teismas pažymi Vyriausiojo administracinio teismo argumentą, kad pataisos namų administracija nesiekė pareiškėjo paniekinti. Vis dėlto, kaip ne kartą yra nurodęs Teismas, nors tai, kad prastomis sąlygomis nebuvo siekiama pažeminti ar paniekinti pareiškėjo, yra veiksnys, į kurį reikia atsižvelgti, tai visai nepaneigia Konvencijos 3 straipsnio pažeidimo (žr., be kitų, *Peers v. Greece*, no. 28524/95, § 74, ECHR 2001-III, ir *Kehayov v. Bulgaria*, no. 41035/98, § 63, 2005-01-18).

132. Todėl konstatuotinas Konvencijos 3 straipsnio pažeidimas dėl sąlygų, kuriomis R. Ivanenkovas buvo laikomas Alytaus pataisos namuose.

iii) *R. Klintovič byla*

133. R. Klintovičius bausmę vis dar atlieka Pravieniškių 2-uosiuose pataisos namuose-atvirojoje kolonijoje. Nuo 2008 m. iki 2010 m. jis maždaug 5 mėn. buvo laikomas dviejuose skirtinguose bendrabučiuose, kuriuose jam buvo skirta apie 2 m² asmeninio ploto. Po to jis beveik 4 metus praleido bendrabučio tipo kambaryje, kuriame jam buvo skirta 2,27 m²–2,57 m² asmeninio ploto (žr. šio sprendimo 29 punktą).

134. Remdamasis savo išvadomis byloje *Shkurenko* (cituota pirmiau), Teismas vis dėlto mano, kad akivaizdų patalpų perpildymą R. Klintovičiaus atveju kompensavo jam suteikta galimybė dienos metu laisvai judėti pataisos namuose ir netrukdomai mėgautis natūralia šviesa ir oru. Kaip nustatė Vyriausiasis administracinis teismas, kurio išvadomis rėmėsi Vyriausybė, bendrabučio gyvenamasis kambarys Pravieniškių pataisos namuose taip pat

buvo natūraliai apšviestas ir vėdinamas (žr. šio sprendimo 32 ir 113 punktus). R. Klintovičius neįrodė, kad šios išvados buvo klaidingos.

135. Teismas primena, kad Europos komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą pareiškė rimtą susirūpinimą ir prieštaravimą dėl paties apgyvendinimo bendrabučio tipo patalpose, kokių dažnai esama centrinės ir rytų Europos kalėjimuose, nes nustatyta, kad tokio tipo bendrabučiuose kaliniai laikomi itin perpildytose patalpose ir sveikatai žalingomis sąlygomis. Komitetas taip pat pažymėjo, kad tokio tipo apgyvendinimas neišvengiamai lemia privatumo trūkumą kalinių kasdieniame gyvenime (žr. pirmiau minėtos 11-os bendrosios ataskaitos 29 punktą, cituojamą šio sprendimo 63 punkte). R. Klintovičiaus atveju, nors gyvenimas patalpoje kartu su daugeliu kitų nuteistųjų neabejotinai varžė jo privatumą, Vyriausiasis administracinis teismas nustatė, kad sanitarinės patalpos buvo atskirtos nuo miegui skirtų patalpų (žr. *Fetisov and Others v. Russia*, nos. 43710/07, 6023/08, 11248/08, 27668/08, 31242/08 ir 52133/08, § 137, 2012-01-17; plg. *Vlasov*, cituota pirmiau, § 84). Galiausiai Teismas nemato jokių požymių, išskyrus, ploto trūkumo Pravieniškių 2-uosiuose pataisos namuose-atvirojoje kolonijoje problemą, kuri jau buvo sprendžiama Lietuvos valdžios institucijų (žr. CPT ataskaitos 33 ir 34 punktus, cituojamus šio sprendimo 65 punkte), kad pareiškėjo įkalinimo Pravieniškių 2-uosiuose pataisos namuose-atvirojoje kolonijoje sąlygos būtų kėlusios kokių nors kitų problemų Konvencijos 3 straipsnio požiūriu.

136. Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta pirmiau, Teismas mano, jog R. Klintovičiaus patirtos kančios ir sunkumai nebuvo didesni už neišvengiamas su kalinimu susijusias kančias, kad būtų galima konstatuoti orumą žeminantį elgesį Konvencijos 3 straipsnio požiūriu.

iv) R. Gaskos byla

137. R. Gaska bausmę atliko Vilniaus pataisos namuose, kuriuose jis maždaug metus ir 4 mėnesius praleido bendrabučio tipo kambaryje, kuriame jam buvo skirta 2,4 m² asmeninio ploto (žr. šio sprendimo 34 punktą).

138. Teismas atsižvelgia į nacionalinių teismų išvadą, kad pareiškėjo įkalinimo sąlygos neatitiko teisės aktais nustatytos nuteistiesiems skirtos asmeninio ploto normos, kuri prieštarauja Vyriausybės teiginiui, kad šios normos Lietuvoje buvo laikomasi visose bendrabučio tipo pataisos įstaigose (žr. šio sprendimo 66 punktą; taip pat žr. CPT ataskaitos 36 punktą, cituojamą šio sprendimo 67 punkte).

139. Kad ir kaip būtų, Teismas pažymi, jog R. Gaskos aplinkybės skiriasi nuo tų atvejų, kai pareiškėjai turėjo praleisti kameroje visą parą, išskyrus vieną valandą pasivaikščiojimo lauke kasdien, o asmeninis jiems skirtas plotas kameroje nesiekė 3 m² (žr., pavyzdžiui, *Orchowski v. Poland*, no. 17885/04, § 131, 2009-10-22; *Tunis v. Estonia*, no. 429/12, § 46, 2013-12-19). Vilniaus pataisos namai išties nėra griežtojo režimo kalėjimas, nes

nuteistieji gali judėti juose dieną, taip kompensuodami asmeninio ploto trūkumą naktį, ir R. Gaska šio fakto neginčijo. Be to, kaip nustatė nacionaliniai teismai, kurių išvadomis rėmėsi Vyriausybė, nėra jokių įrodymų, kad perpildymas turėjo poveikį pareiškėjo sveikatai (žr. šio sprendimo 37 ir 113 punktus).

140. Atsižvelgdamas į bendrą minėtų sąlygų poveikį, visų pirma, į Vilniaus pataisos namų režimą, Teismas mano, jog R. Gaskos įkalinimo sąlygos, nors toli gražu nebuvo tinkamos, vis dėlto nebuvo tokios žiaurios, kad šį elgesį būtų galima apibūdinti kaip nežmonišką ar žeminantį orumą Konvencijos 3 straipsnio požiūriu.

v) V. Traknio byla

141. V. Traknys bausmę atliko Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime. Kaip matyti iš Teismo turimų dokumentų, 608 dienas jis praleido kameroje, kur jam teko $1,23\text{ m}^2$ – $2,74\text{ m}^2$ asmeninio ploto (žr. šio sprendimo 40 punktą). Tai, Teismo nuomone, yra nepateisinamas asmeninio ploto trūkumas, pats savaime lemiantis 3 straipsnio pažeidimą (žr. *Logothetis and Others v. Greece*, no. 740/13, § 41, 2014-09-25).

142. Po savo vizitų 2008 m. ir 2012 m. CPT pažymėjo, kad materialinės sąlygos įvairiose Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo patalpose labai skyrėsi. Vis dėlto CPT ne kartą pranešė apie itin perpildytas patalpas šioje įstaigoje, kartais net iki „nežmoniško lygio“. Padėtį dar labiau pablogino apgailėtinos sąlygos apleistose ir nešvariose kameroje bei tokie pat baldai, nepakankamas šildymas žiemą ir prastas vėdinimas (žr. CPT ataskaitos 44 punktą, cituojamą šio sprendimo 65 punkte; taip pat žr. CPT ataskaitos 50 punktą, cituojamą šio sprendimo 67 punkte). Atrodo, kad šios CPT išvados patvirtina pareiškėjo nacionaliniuose teismuose pareikštus nusiskundimus dėl sveikatai žalingų sąlygų (žr. šio sprendimo 41 punktą).

143. Remdamasis nacionalinių teismų išvadomis ir CPT ataskaitomis, Teismas pažymi, kad Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime kaliniai apie 23 val. per parą praleidžia kameroje, o jų vienintelė veikla yra skaitymas, radijo klausymasis ar televizijos žiūrėjimas, jei jie turi lėšų įrangai įsigyti. Be to, Lietuvos teisės aktais kaliniams draudžiama bendrauti su kaliniais iš kitų kamerų (žr. CPT ataskaitos 44 ir 48 punktus, cituojamus šio sprendimo 65 punkte; taip pat žr. CPT ataskaitos 55 punktą, cituojamą šio sprendimo 67 punkte). Teismas yra ne kartą konstatavęs, kad pasivaikščiojimo lauke ribojimas, pavyzdžiui, iki vienos valandos per parą, gali būti veiksnys, pabloginantis kalinio, kuris visą likusį laiką praleidžia savo kameroje, padėtį (žr. *Ananyev and Others*, § 151, ir *Neshkov and Others*, § 235, cituotos pirmiau). Teismas atkreipia dėmesį į tai, kad kritiką dėl nepakankamų galimybių suimtiesiems užsiimti veikla už kameros ribų Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime CPT išsakė po savo vizitų 2000, 2004, 2008 ir 2012 metais, tačiau Lietuvos valdžios institucijos padėties pastebimai nepagerino. Todėl Teismas gali tik pritarti CPT išvadai, kad bendras patalpų perpildymo

ir prastų materialinių sąlygų, įskaitant veiklos už kameros ribų trūkumą, poveikis galėtų būti laikomas nežmonišku ir žeminančiu orumą, ypač tuomet, kai asmenys tokiomis sąlygomis laikomi ilgą laiką, pavyzdžiui, iki keleto mėnesių (žr. CPT ataskaitos 44 punktą, cituojamą šio sprendimo 65 punkte). Pakanka pažymėti, kad pareiškėjas čia nagrinėjamu atveju tokiomis sąlygomis kalėjo 608 dienas.

144. Galiausiai, Teismas atkreipia dėmesį į tai, jog nacionalinis teismas nustatė, kad pareiškėjas 201 dieną kalėjo su anksčiau teistais asmenimis, o 99 dienas su rūkančiais kaliniais, nors tai prieštaravo nacionalinės teisės aktams (žr. šio sprendimo 42 punktą). Nors nacionaliniai teismai, vertindami pareiškėjo patirtą pasyvų rūkymą, rėmėsi Teismo sprendimu *Elefteriadis prieš Rumuniją* (cituota pirmiau), Teismas, atsižvelgdamas į savo išvadas, pateiktas pirmiau einančiuose trijuose punktuose, turi pripažinti, kad V. Traknio padėtis buvo kur kas blogesnė nei A. Elefteriadis, kuris ne tik galėjo tris kartus per dieną išeiti pasivaikščioti į kalėjimo kiemą, bet taip pat turėjo galimybę triskart per savaitę užsiimti sportine veikla ir, svarbiausia, buvo laikomas gana didelėje ir neperpildytoje, natūraliai apšviestoje ir vėdinamoje kameroje (ibid., § 50).

145. Vertindamas visas išvardytas sąlygas kartu, Teismas konstatuoja, kad Konvencijos 3 straipsnis buvo pažeistas.

vi) D. Zeleniako byla

146. 2009 m. ir 2010 m. D. Zeleniakas buvo laikomas Šiaulių tardymo izoliatoriuje įvairiose kameroje, kuriose jam teko $2,05\text{ m}^2$ – $5,71\text{ m}^2$ asmeninio ploto (žr. šio sprendimo 45 punktą).

147. Kaip nurodė Vyriausiasis administracinis teismas, 38 dienas per tą laiką pareiškėjas buvo laikomas tokiomis sąlygomis, kurios arba neatitiko nacionalinių gyvenamojo ploto normų ($3,6\text{ m}^2$ – 5 m^2 asmeniui) arba beveik jas atitiko (žr. šio sprendimo 49 punktą). Teismas jau yra nusprendęs, kad nors įkalinimo netinkamomis sąlygomis trukmė gali būti svarbus veiksnys vertinant dėl šių sąlygų įkalintojo patirtų kančių sunkumą, sąlyginis tokio laikotarpio trumpumas savaime nereiškia, kad ginčijamas elgesys nepatenka į Konvencijos 3 straipsnio taikymo sritį, jei visų kitų elementų pakanka, kad jis į minėtą taikymo sritį patektų (žr. *Tadevosyan v. Armenia*, no. 41698/04, § 55, 2008-12-02).

148. Teismo turima medžiaga, kurią pateikė Vyriausybė, neleidžia jam nustatyti, kiek iš minėtų 38 dienų pareiškėjui kameroje teko mažiau nei 3 m^2 asmeninio ploto, kas savaime leistų konstatuoti 3 straipsnio pažeidimą (žr. šio sprendimo 141 punktą). Nepaisant to, Teismas taip pat yra nusprendęs, kad kiti įkalinimo aspektai, o kartu ir pagrindinis patalpų perpildymo veiksnys, nors patys savaime ir negali būti prilyginti „orumą žeminančiam“ elgesiui, yra svarbūs, įsitikinant, kad įkalinimo sąlygos peržengė tą ribą, kuri leidžiama pagal 3 straipsnį (žr. *Novoselov v. Russia*, no. 66460/01, § 44, 2005-06-02). Net jei perpildymas nėra toks akivaizdus, kad pats savaime būtų pripažintas

Konvencijos 3 straipsnio pažeidimu, jis vis tiek gali lemti minėtos nuostatos pažeidimą, jei kartu su kitais tokiais veiksniais, kaip nepakankamas privatumas naudojantis tualetu, prastas vėdinimas, nepakankamos galimybės mėgautis natūralia šviesa ir grynu oru, netinkamas šildymas ar higienos reikalavimų nesilaikymas, jis sukelia kančias, kurios yra didesnės už įprastas su įkalinimu susijusias kančias (žr. *Torreggiani and Others*, cituota pirmiau, § 69). Taigi, net jei per likusias 290 buvimo Šiaulių tardymo izoliatoriuje dienų pareiškėjui buvo suteikta daugiau erdvės, nei nacionalinėmis normomis reikalaujami $3,6\text{ m}^2$ – 5 m^2 asmeniui, Teismas vis tiek galėtų konstatuoti, kad sąlygos per visą kalinimo Šiaulių tardymo izoliatoriuje laikotarpį buvo tokios apgailėtinos, kad pažeidė jo asmens teises, t. y. teisę į orumą, ir todėl neatitiko 3 straipsnio reikalavimų.

149. Pareiškėjo atveju Teismas negali pro pirštus pažiūrėti į baisią Šiaulių tardymo izoliatoriaus padėtį, kurią pabrėžė CPT po 2012 m. vizito, t. y. praėjus 2 metams po pareiškėjo kalinimo šioje įstaigoje. Visų pirma, visos Šiaulių įstaigos patalpos buvo senos ir nusidėvėjusios. Kaliniai buvo laikomi nušiurusiame ir drėgnose kamerose, kuriose tualetai buvo tik iš dalies atskirti ir dažnai nešvarūs. Be to, kaliniams išduoti čiužiniai ir antklodės buvo ištepti ir nudėvėti. Didžioji dauguma suimtųjų iki 23 val. per parą turėjo praleisti kamerose, o vienintelė reguliari kasdienė jų veikla už kameros ribų buvo viena valanda pasivaikščiojimo lauke (žr. CPT ataskaitos 48, 49 ir 55 punktus, cituojamus šio sprendimo 67 punkte; taip pat žr. CPT 2-os bendrosios ataskaitos 49 punktą, cituojamą šio sprendimo 61 punkte; plg. *Shkurenko*, cituota pirmiau). Mažai tikėtina, kad D. Zeleniako, kuris Šiaulių tardymo izoliatoriuje praleido 328 dienas, šios CPT nurodytos nemalonios sąlygos galėjo nepaveikti.

150. Galima neabejotinai teigti, kad tokios prastos kalinimo sąlygos, ypač kiek tai susiję su higiena ir galimybe pasinaudoti tualetais, taip pat patalpų perpildymo atvejais, gali lemti Konvencijos 3 straipsnio pažeidimą.

III. KONVENCIJOS 41 STRAIPSNIO TAIKYMAS

151. Konvencijos 41 straipsnyje nustatyta:

„Jeigu Teismas nustato Konvencijos ar jos protokolų pažeidimą ir jeigu Aukštosios Susitariančiosios Šalies įstatymai leidžia tik iš dalies atlyginti pažeidimu padarytą žalą, tai prireikus Teismas gali priteisti nukentėjusiajai šaliai teisingą atlyginimą.“

A. Žala

152. Pareiškėjai R. Mironovas, R. Ivanenkovas, V. Traknys ir D. Zeleniakas reikalavo nuo 14 500 EUR iki 87 000 EUR neturtinei žalai atlyginti dėl jų teisių pagal Konvencijos 3 straipsnį pažeidimo.

153. Nenorėdama leisti į spekuliacijas dėl neturtinės žalos kompensacijos sumų, kurias būtų galima laikyti teisingomis, kad pareiškėjams būtų atlyginta

už patirtas kančias, Vyriausybė tvirtino, jog minėtų pareiškėjų reikalaujamos sumos buvo per didelės ir gerokai viršijo ankstesnėse bylose prieš Lietuvą dėl 3 straipsnio pažeidimo priteistas sumas (Vyriausybė rėmėsi bylomis *Savenkovas v. Lithuania* (minėta pirmiau, § 117), kurioje priteista 5 000 EUR, ir *Karalevičius v. Lithuania* (minėta, § 66), kurioje priteista 3 000 EUR). Vyriausybė taip pat rėmėsi teisėjos D. Jočienės atskirąja nuomone byloje *Kasperovičius prieš Lietuvą* (no. 54872/08, 2012-11-20) dėl poreikio atsižvelgti į dabartinę ekonominę padėtį ir pragyvenimo lygį šalyje.

154. Vyriausybė taip pat pažymėjo, kad kai kurių pareiškėjų (R. Mironovo, V. Traknio ir D. Zeleniako) atveju kompensaciją už neturtinę žalą buvo jau priteisę nacionaliniai teismai.

155. Teismas konstatuoja, kad už kančias, sukeltas asmeniui, kalinamam tokiomis prastomis sąlygomis, kurios prilygsta nežmoniškam ar orumą žeminančiam elgesiui Konvencijos 3 straipsnio prasme, negali būti atlyginta paprasčiausiai konstatuojant pažeidimą; turi būti priteista kompensacija. Laikas, kurį asmuo praleido tomis sąlygomis, yra svarbiausias veiksnys vertinant žalos dydį (žr. *Ananyev and Others*, § 172, ir *Torreggiani and Others*, § 105, cituotos pirmiau).

156. Teismas daro išvadą, jog keturi pareiškėjai turėjo patirti kančių ir nusivylimo dėl nustatytų su jų įkalinimo sąlygomis susijusių pažeidimų.

Jis pažymi, kad R. Mironovas ir D. Zeleniakas tokiomis sąlygomis gyveno mažiau nei metus. Vadovaudamasis teisingumo kriterijais, kaip nurodyta Konvencijos 41 straipsnyje, ir visų pirma atsižvelgdamas į laiką, kurį šie pareiškėjai praleido prastomis sąlygomis, Teismas kiekvienam iš jų priteisia 6 500 EUR.

R. Ivanenkovo atveju nustatyti pažeidimai tęsėsi maždaug 23 mėnesius, jam kalint Alytaus pataisos namuose. V. Traknio atveju jo teisės, įtvirtintos Konvencijos 3 straipsnyje, buvo pažeidžiamos maždaug 20 mėnesių.

Vadovaudamasis teisingumo kriterijais, ir visų pirma atsižvelgdamas į laiką, kurį šie pareiškėjai praleido prastomis sąlygomis, Teismas R. Ivanenkovui priteisia 10 000 EUR, o V. Trakniui – 8 000 EUR.

B. Išlaidos ir sąnaudos

1. Šalių teiginiai

157. R. Mironovas reikalavo priteisti 4 000 EUR Teisme patirtoms teisinėms išlaidoms atlyginti.

158. R. Ivanenkovas nepateikė jokių reikalavimų dėl išlaidų ir sąnaudų.

159. Likę du pareiškėjai, D. Zeleniakas ir V. Traknys reikalavo priteisti, atitinkamai, 6 500 EUR ir 10 000 EUR už peticijų Teismui parengimą ir už pagalbą parengiant atsakymus į Vyriausybės pateiktas pastabas. Savo reikalavimams pagrįsti jie rėmėsi sąskaitomis, kurias šiems pareiškėjams 2014 m. rugsėjo 25 d. išrašė S. Tomas.

160. R. Mironovo atveju Vyriausybė ginčijo reikalaujamą 4 000 EUR sumą išlaidoms ir sąnaudoms atlyginti kaip per didelę.

161. Vyriausybė taip pat paragino Teismą atmesti pareiškėjų D. Zeleniako ir V. Traknio reikalavimus atlyginti išlaidas ir sąnaudas, nes jų atstovo pateiktas sąskaitas pasirašė ne įgaliojime nurodytas pareiškėjų advokatas K. Ašmys, o S. Tomas, nors 2014 m. liepos 8 d. Teismas nusprendė nepripažinti jo atstovu, vadovaudamasis Teismo reglamento 36 taisyklės 4 dalies a punktu. Vyriausybės įsitikinimu S. Tomas siekė suklaidinti Teismą, formaliai naudodamasis kito advokato vardu, bet faktiškai ir toliau atstovaudamas pareiškėjams. Vyriausybė manė, kad tokiomis išskirtinėmis aplinkybėmis, vadovaujantis Reglamento 36 taisyklės 4 dalies b punktu, pareiškėjai turėjo susirasti kitą atstovą.

162. Vyriausybė taip pat teigė, kad prašomos priteisti sumos buvo per didelės, nepagrįstos ir nepatvirtintos. Be to, nebuvo pateiktos minėtų sumų sumokėjimo kvitų kopijos, todėl kyla tam tikrų abejonių, ar pareiškėjai jas išties sumokėjo.

2. Teismo vertinimas

163. Teismas pažymi, kad pareiškėjas R. Mironovas, taip pat pareiškėjai D. Zeleniakas ir V. Traknys pasinaudojo Europos Tarybos teisine pagalba teisiniu atstovavimui, o jų atstovams šiose bylose, atitinkamai, S. Tomui ir K. Ašmiui, buvo iš viso sumokėta 850 EUR.

164. Atsižvelgiant į Teismo praktiką, išlaidos ir sąnaudos pareiškėjui priteisiamos tik tuo atveju, jei nustatoma, kad jos iš tikrųjų buvo patirtos, būtinos ir pagrįsto dydžio. Nagrinėjamu atveju, atsižvelgdamas į turimą informaciją bei dokumentus ir pirmiau nurodytus kriterijus, Teismas atmeta prašymus bylinėjimosi Teisme išlaidoms ir sąnaudoms padengti.

C. Palūkanos

165. Teismas mano, kad nevykdant įsipareigojimų palūkanos turi būti skaičiuojamos pagal ribinę Europos Centrinio Banko skolinimo normą, pridedant tris procentus.

DĖL ŠIŲ PRIEŽASČIŲ TEISMAS:

1. Vienbalsiai *nusprendžia* šias septynias peticijas sujungti.
2. Balsų dauguma *skelbia* B. Petrulevičiaus peticiją nepriimtina.
3. Vienbalsiai *skelbia* R. Mironovo, R. Ivanenkovo, R. Klintovičiaus, R. Gaskos, V. Traknio ir D. Zeleniako peticijas priimtinais.

4. Vienbalsiai *nusprendžia*, kad R. Mironovo, R. Ivanenkovo, V. Traknio ir D. Zeleniako atžvilgiu buvo pažeistas Konvencijos 3 straipsnis.
5. Šešiais balsais prieš vieną *nusprendžia*, kad R. Klintovičiaus ir R. Gaskos atžvilgiu Konvencijos 3 straipsnis nebuvo pažeistas.
6. Vienbalsiai *nusprendžia*
 - a) kad valstybė atsakovė neturtinei žalai atlyginti per tris mėnesius nuo dienos, kai sprendimas tampa galutinis pagal Konvencijos 44 straipsnio 2 dalį, turi sumokėti po 6 500 EUR (šešis tūkstančius penkis šimtus eurų) R. Mironovui ir D. Zeleniakui; 10 000 EUR (dešimt tūkstančių eurų) R. Ivanenkovui; ir 8 000 EUR (aštuonis tūkstančius eurų) V. Trakniui, taip pat visus taikomus mokesčius;
 - b) nuo minėto trijų mėnesių termino pabaigos iki sprendimo įvykdymo dienos per įpareigojimų nevykdymo laiką nuo minėtų sumų turės būti mokamos paprastosios palūkanos pagal ribinę Europos Centrinio Banko skolinimo normą, pridedant tris procentus.
7. Šešiais balsais prieš vieną *atmeta* likusią pareiškėjų reikalavimo dėl teisingo atlyginimo dalį.

Surašyta anglų kalba ir paskelbta raštu 2015 m. gruodžio 8 d., vadovaujantis Teismo reglamento 77 taisyklės 2 ir 3 dalimis.

Françoise Elens-Passos
Kanclerė

András Sajó
Pirmininkas

Remiantis Konvencijos 45 straipsnio 2 dalimi ir Teismo reglamento 74 taisyklės 2 dalimi, prie šio sprendimo pridedama teisėjo P. Pinto de Albuquerque atskiroji nuomonė.

A. S.
F. E. P.

TEISĖJO P. PINTO DE ALBUQUERQUE IŠ DALIES PRIEŠTARAUJANTI NUOMONĖ

1. Kaip ir dauguma teisėjų, aš balsavau, jog R. Mironovo, D. Zeleniako, R. Ivanenkovo ir V. Traknio įkalinimo perpildytuose kalėjimuose sąlygomis buvo pažeistas Europos žmogaus teisių konvencijos (toliau – Konvencija) 3 straipsnis. Tačiau, kitaip nei dauguma, aš taip pat balsavau, jog minėta nuostata buvo pažeista ir pareiškėjų B. Petrulevičiaus, R. Klintovičiaus bei R. Gaskos atveju. Tokiam balsavimui pagrįsti reikia išsamiai paaiškinti ne tik kiekvieno iš minėtų pareiškėjų įkalinimo sąlygas, bet ir nacionalines prevencines bei kompensacines priemones, taikomas jų įkalinimo sąlygoms. Tam ir skirta ši nuomonė.

Kalėjimų perpildymas Europoje

2. Kalėjimų perpildymą, kaip sisteminę Europos baudžiamojo teisingumo sistemų problemą, Teismas nagrinėja nuo 2009 m.¹ Šios problemos struktūrinis pobūdis ir iš to kylantis poreikis ją spręsti bendrai pirmą kartą buvo pripažinti sprendimuose bylose *Orchowski*² ir *Norbert Sikorski*³, kuriuose Teismas padarė išvadą, jog nuo 2000 m. bent iki 2008 m. vidurio perpildymas Lenkijos tardymo izoliatoriuose atskleidė struktūrinę problemą, dėl „su Konvencija nesuderinamos praktikos“. Po Lenkijos bylų panašūs sprendimai buvo priimti dėl Rusijos tardymo izoliatorių⁴, Italijos kalėjimų⁵,

1. Sąvoka „kalėjimų perpildymas“ šioje nuomonėje vartojama pačia plačiausia prasme, apimant ne tik kalėjimus, bet ir visas kitas valstybės valdomas laisvės atėmimo vietas, įskaitant policijos nuovadas ir laisvės atėmimo vietų ligonines. Atitinkamai sąvoka „kaliniai“ čia apima suimtus, bausmę atliekančius, taip pat į laisvės atėmimo vietų ligonines paguldytus asmenis.

2. *Orchowski v. Poland*, no. 17885/04, § 154, 2009-10-22. Pavartota formuluotė nėra imperatyvi („would encourage“). Naujosios vidaus teisinės gynybos priemonės įvertintos bylose *Latak v. Poland* (dec.), no. 52070/08, 2010-10-12, ir *Łomiński v. Poland* (dec.), no. 33502/09, 2010-10-12.

3. *Norbert Sikorski v. Poland*, no. 17599/05, § 161, 2009-10-22.

4. *Ananyev and Others v. Russia*, nos. 42525/07 ir 60800/08, § 239, 2012-01-10. Pavartota aiškiai imperatyvi formuluotė („must“) ir dėl teisinės gynybos priemonių reikalavimų, ir dėl termino, iki kurio turi būti suteikta galimybė jomis pasinaudoti, kartu su preliminarium sprendimu, skirtu visoms aukoms, pateikusioms Teismui peticijas iki šio sprendimo priėmimo.

5. *Torreggiani and Others v. Italy*, nos. 43517/09, 46882/09, 55400/09, 57875/09, 61535/09, 35315/10 ir 37818/10, 2013-01-08. Imperatyvi formuluotė („devra“) pavartota ir dėl teisinės gynybos priemonių reikalavimų, ir dėl galimybės jomis pasinaudoti suteikimo termino. Naujosios vidaus teisinės gynybos priemonės įvertintos byloje *Stella and Others v. Italy* (dec.), nos. 49169/09, 54908/09, 55156/09, 61443/09, 61446/09, 61457/09, 7206/10, 15313/10, 37047/10, 56614/10, 58616/10, 2014-09-16.

Belgijos kalėjimų⁶, Bulgarijos kalėjimų⁷ ir pastaruoju metu Vengrijos kalėjimų⁸. Šioje byloje Europos Žmogaus Teisių Teismui (toliau – Teismas) dar kartą tenka užduotis nustatyti privalomą žmogaus teisių apsaugos lygmenį šiuo požiūriu nustatant privalomą materialinių įkalinimo sąlygų standartą ir apsaugos priemonės šių standartų nesilaikymo atvejais, Konvencijos Susitariančiosioms Šalims susiduriant su kalėjimų perpildymo problema⁹.

Kompensacinės priemonės

3. Kalėjimų perpildymas yra nežmoniško elgesio forma, o Konvencijos pažeidimas konstatuojamas remiantis žmogaus orumo pažeidimu¹⁰. Objektivus valdžios institucijų įvykdyto pažeidimo pobūdis lemia keletą svarbių padarinių. Pirma, Konvencijos pažeidimas gali būti nustatytas, neatsižvelgiant į tai, ar buvo konkretus netinkamas kalėjimo administracijos elgesys (veiksmai ar neveikimas) arba *dolus*. Tai, kad laikant kalinį perpildytose patalpose nebuvo siekta jį pažeminti ar paniekinti, nereiškia, jog nebuvo pažeistas Konvencijos 3 straipsnis¹¹.

4. Be to, tai, ar Konvencija buvo pažeista, nepriklauso nuo konkrečios fizinės ar psichologinės žalos ar kitokio neigiamo poveikio kaliniui, laikomam perpildytose patalpose, įrodymo, juo labiau nebūtinai priežastinis

6. *Vasilescu v. Belgium*, no. 64682/12, § 128, 2014-11-25. Formuliuotė, kurioje pavartoti veiksmazodžiai *recommander* ir *devoir*, yra dviprasmiška, nenustatytas joks terminas.

7. *Neshkov and Others v. Bulgaria*, nos. 36925/10, 21487/12, 72893/12, 73196/12, 77718/12 and 9717/13, §§ 281, 292, 2015-01-27. Bendrųjų priemonių atžvilgiu pavartota aiškiai imperatyvi formuliuotė („must“). Teismas papildomai nustato konkrečią privalomą priemonę – I. I. Zlatevo perkėlimą į kitą pataisos įstaigą „jo pageidavimu“.

8. *Varga and Others v. Hungary*, nos. 14097/12, 45135/12, 73712/12, 34001/13, 44055/13 ir 64586/13, 2015-03-10. Nors formuliuotė yra privalomojo pobūdžio, pavartotas kitas veiksmazodis („should“).

9. Svarbu pažymėti, kad struktūrinę problemos pobūdį konstatavo ir panašų bendrą jos sprendimo būdą dėl Kalifornijos kalėjimų padėties pasirinko Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiasis teismas byloje *Brown, Governor of California, et al. v. Plata et al.*, 2011-05-23, patvirtinęs trijų teisėjų priimtą federalinio teismo įsakymą per dvejus metus paleisti 46 000 kalinių, nes Kalifornijos valstijoje 80 000 žmonių talpinančiuose kalėjimuose kalėjo 150 000 nuteistųjų.

10. Konvencijos pažeidimas gali būti prilygintas net kankinimui, ypač jei kalinio laikymas perpildytose patalpose buvo sąmoningas, pavyzdžiui, siekiant išgauti jo prisipažinimą arba priversti kalinį ar bet koki kitą su juo susijusį asmenį atlikti tam tikrus veiksmus ar nuo jų susilaikyti.

11. *Ananyev and Others*, cituota pirmiau, §§ 117 ir 229, *Torregiani and Others*, cituota pirmiau, § 78, *Vasilescu*, cituota pirmiau, § 105, *Neshkov and Others*, cituota pirmiau, § 184, ir *Varga and Others*, cituota pirmiau, §§ 56 ir 59. Atsižvelgiant į šią Teismo praktiką, kurios ištakos siekia *Peers v. Greece*, no. 28524/95, § 74, ECHR 2001-III, šis Lietuvos teismų požiūris yra neteisingas (žr. sprendimo 27, 49 ir 59 punktus).

ryšis tarp kalėjimo administracijos elgesio ir minėtos žalos kaliniui¹². Išvada, kad sąlygos neatitiko Konvencijos 3 straipsnio reikalavimų, suteikia pagrindo neginčijamai prezumpcijai, kad dėl jų nukentėjusiam asmeniui padaryta neturtinė žala¹³. Teisinės gynybos priemonės įgyvendinimą reglamentuojančios nacionalinės taisyklės ir praktika turi atspindėti minėtą prezumpciją, o ne susieti kompensacijos priteisimą su pareiškėjo gebėjimu išoriniais įrodymais įrodyti dėl emocinių kančių patirtą neturtinę žalą¹⁴.

5. Be to, reikalavimų dėl kompensacijos nagrinėjimo procesinės taisyklės turi atitikti Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą teisingumo principą, įskaitant reikalavimą dėl „kuo trumpiausio laiko“, o taisyklėmis dėl bylinėjimosi išlaidų neturi būti sukurama per didelė našta kaliniui, jei jo reikalavimas yra pagrįstas¹⁵.

6. Konvencijos pažeidimas gali būti nustatytas net ir nesant ankstesnio kalinio nusiskundimo¹⁶. Kalėjimo perpildymu pagrįstam reikalavimui dėl kompensacijos neužkerta kelio tai, kad prieš tai šiomis įkalinimo sąlygomis kalėjimo administracijai nebuvo skųstasi. Absoliutus 3 straipsnyje nustatyto draudimo pobūdis būtų nesuderinamas su tokia ribojančia nacionaline nuostata.

7. Atsižvelgiant į ypatingą tokių pareiškėjų pažeidžiamumą, įrodinėjimo našta turi būti palengvinta¹⁷. Iš kalinių gali būti pareikalauta pateikti *prima facie* įrodymus, pagrįstus tokiais lengvai prieinamais dokumentais, kaip

12. Dėl neteisingo Lietuvos teismų požiūrio žr. sprendimo 10, 14, 21, 32, 37, 42 ir 59 punktus.

13. Neatsižvelgiant į 3 straipsnyje įtvirtintą draudimą, Teismas dar nėra aiškiai pripažinęs neginčijamo prezumpcijos pobūdžio. Tam tikrais atvejais Teismas buvo pripažinęs, kad ši prezumpcija gali būti paneigta įkalinimo sąlygų „bendru švelninančiu poveikiu“, visų pirma, trumpa pareiškėjo įkalinimo trukme ar kaliniams suteikta judėjimo laisvė arba galimybė netrukdomai mėgautis natūralia šviesa ir oru (žr. sprendimo 122 punktą ir toliau šioje nuomonėje pateiktą šio požiūrio kritiką).

14. Techninę „prezumpcijos“ sampratą Teismas vartoja nevienareikšmiškai: kartais kaip faktinę neturtinę žalą prielaidą, o kartais kaip teisinę prielaidą dėl orumą žeminančio elgesio (*Orchowski*, cituota pirmiau, §123, *Ananyev and Others*, cituota pirmiau, §§ 148 ir 219, *Neshkov and Others*, cituota pirmiau, §§ 190, 204 ir 232, ir *Varga and Others*, cituota pirmiau, §§ 74 ir 77). Tik pirmas šios sąvokos vartojimo būdas yra teisingas. Jis susieja įrodytą, žinomą faktą (tam tikras įkalinimo sąlygas) su neįrodytu, nežinomu faktų (neturtine žala). Antrasis sąvokos vartojimo būdas klaidingai sulygina faktą ir (teisinį) sprendimą. Kad būtų išvengta šios vadinamosios natūraliosios klaidos, minėtą prezumpcijos sąvoką vartosis tik pirmąja prasme.

15. *Ananyev and Others*, cituota pirmiau, § 228, *Torreggiani and Others*, cituota pirmiau, § 97 („*mettre rapidement fin à l'incarcération*“), ir *Neshkov and Others*, cituota pirmiau, § 184. Tokia nacionalinė žalos atlyginimo priemonė, kurios įgyvendinimas užtrunka daugiau nei metus, tikrai nebūtų veiksminga, net jei prie kompensacijos būtų pridėtos palūkanos. Į šį svarbų savalaikiškumo aspektą daugumos sprendimą palaikę teisėjai motyvuose neatsižvelgė.

16. Dėl neteisingo Lietuvos teismų požiūrio žr. sprendimo 10, 14, 27, 37, 38, 47, 49 ir 59 punktus.

17. Teisingas Lietuvos teismų požiūris išdėstytas šio sprendimo 12 ir 37 punktuose.

išsamus skundžiamų sąlygų aprašymas, liudininkų parodymai, skundai kalėjimo administracijai ar priežiūros institucijoms ir jų atsakymai, o valdžios institucijos turi kaltinimus paneigti. Tokiais atvejais tik joms yra prieinami įrodymai, galintys patvirtinti ar galutinai paneigti skundus. Taigi, pareiškėjui pateikus *prima facie* įrodymus, įrodinėjimo našta perkeliama ant kalėjimo administracijos, kuri turi pateisinti tokias įkalinimo sąlygas, pečių. Jei kalėjimo administracija nepateikia išsamaus atsakymo, laikoma, kad skunde išdėstytos faktinės aplinkybės įrodytos. Be to, *prima facie* pagrįstas skundas dėl kalėjimo perpildymo sukuria įpareigojimą *ex officio* patikrinti skundžiamą žmogaus teises pažeidžiančią padėtį, taigi ir surinkti kalėjimo administracijos turimus įrodymus¹⁸.

8. Galiausiai, įstatymu nustatytas senaties terminas reikalavimui dėl žalos atlyginimo pateikti turi būti taikomas atsižvelgiant į nukentėjusiųjų nuo žmogaus teisių pažeidimų kalėjime pažeidžiamumą, taigi terminas turi būti pradėtas skaičiuoti tik tada, kai asmeniui jau nebėra neįveikiamų kliūčių kreiptis į teismą su savo skundu¹⁹. Nagrinėjant tokius nusiskundimus dėl įkalinimo sąlygų, kurie susiję ne tiesiog su konkrečiu įvykiu, bet su įvairiomis problemomis, su kuriomis kalnys susidūrė įkalinimo laikotarpiu dėl perpildymo, sanitarinių sąlygų, temperatūros kameroje ar netinkamo maisto bei sveikatos priežiūros, šie nusiskundimai turėtų būti nagrinėjami taip, tarsi ši padėtis vis dar tęstųsi, net jei atitinkamas asmuo buvo perkeltas iš vienos įkalinimo įstaigos į kitą²⁰. Taigi senaties terminas šios konkrečios besitęsiančios padėties atveju prasideda tik pasibaigus visam įkalinimo laikotarpiui.

Konvencijos pažeidimo nustatymo kriterijai

9. Resocializacija yra pagrindinis žmonių įkalinimo tikslas. Kalėjimų perpildymas ir jo fizinės, psichologinės bei socialinės pasekmės yra pirmoji kliūtis bet kokiai resocializacijos programai įgyvendinti. Pakankamas gyvenamasis plotas yra kalinių resocializacijos *sine qua non* sąlyga²¹.

¹⁸ *Orchowski*, cituota pirmiau, § 131, *Ananyev and Others*, §§ 123, 228 ir 229, *Torreggiani and Others*, §§ 72-73, *Vasilescu*, cituota pirmiau, § 101, *Neshkov and Others*, cituota pirmiau, §§ 184 ir 196. Šiuo požiūriu Teismo praktika taip pat nėra vienoda. Viena yra reikalauti, kad kalėjimo administracija pateiktų priešingą poziciją patvirtinančius įrodymus, kaip byloje *Vasilescu*, visai kita yra reikalauti, kad ji pateiktų susijusius dokumentus ir informaciją, kaip byloje *Torreggiani and Others*, ir dar kita yra daryti išvadas dėl pareiškėjo teiginių pagrįstumo, atsižvelgiant į kalėjimo administracijos nesugebėjimą pateikti įtikinamus įrodymus, kaip byloje *Ananyev*.

19. Teisingas Lietuvos teismų požiūris išdėstytas sprendimo 9 punkte.

20. *Neshkov and Others*, cituota pirmiau, § 199.

21. Kaip nurodyta Jungtinių Tautų narkotikų ir nusikalstamumo biuro (UNODC) kalėjimų perpildymo strategijų vadove (2010), kalėjimų perpildymas „yra pagrindinė daugelio problemų ir žmogaus teisių pažeidimų kalėjimų sistemose visame pasaulyje priežastis, kuri

Absoliuti mažiausio ploto norma iš esmės nesiskiria psichiškai sveikiems suimtiesiems, pirmą kartą nuteistiems ar recidyvistams, palyginti su laisvės apribojimu psichikos ligoniams, nes 3 straipsnio požiūriu nėra jokio objektyvaus pagrindo pastariesiems taikyti didesnę apsaugą, nei pirmiesiems, ar juo labiau daryti skirtumą tarp psichiškai sveikų kalinių pagal jų bausmės griežtumą arba pagal tai, ar jie yra suimti ar jau galutiniai nuteisti²². Taip pat nėra jokios įtikinamos priežasties, kodėl kalinčiųjų vienutėse, bendrose kamerose ir bendrabučio gyvenamuosiuose kambariuose asmeninio gyvenamojo ploto poreikiai turėtų iš esmės skirtis²³.

10. Kadangi nėra jokių universalių standartų, Tarptautinis Raudonojo Kryžiaus komitetas (TRKK) rekomenduoja vienam asmeniui skirti 5,4 m² vienutėse ir 3,4 m² bendrose ar bendrabučio tipo patalpose²⁴. Europos bausmių vykdymo sistemose taikomos palankesnės sąlygos. Kaip nurodė Komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą (CPT), minimalus kiekvienam kaliniui skiriamas gyvenamasis plotas visomis minėtomis aplinkybėmis turėtų būti ne mažesnis nei 6 m² vienutėse ir 4 m² asmeniui bendrose patalpose²⁵. Šis absoliutus asmeninės gyvenamojo ploto minimumas kalėjimuose yra būtina sąlyga, kurios nevykdymas savaime reiškia 3 straipsnio pažeidimą²⁶.

11. Asmeninio ploto trūkumas nekompensuojamas kitomis materialinėmis sąlygomis, pavyzdžiui, asmenine miegui skirta erdve, galimybe mėgautis

kelia grėsmę, geriausiu atveju, socialines reintegracijos perspektyvoms, o blogiausiu atveju – kalinių gyvybei“.

22. Toks yra galiojančiais Lietuvos teisės aktais nustatytas reglamentavimas, dėl kurio be įtikinamos priežasties šių kalinių aplinkybės vertinamos skirtingai (žr. sprendimo 54 ir 55 punktus). Šį teisinį reglamentavimą CPT ne kartą kritikavo (žr. sprendimo 65–67 punktuose cituojamas ataskaitas).

23. Minėtų kalinių aplinkybes skirtingai vertinantis Lietuvos teismų požiūris išdėstytas sprendimo 42 punkte, o CPT kritika šio požiūrio atžvilgiu pateikta sprendimo 65–67 punktuose.

24. Žr. *ICRC Water, Sanitation, Hygiene and Habitat in Prisons Supplementary Guidance*, 2012. TRKK pažymi, kad reikiamas gyvenamojo ploto dydis negali būti įvertintas paprasčiausiai išmatuojant plotą, reikia atsižvelgti ir į kitus tokius veiksnius, kaip pastato būklė, miegui skirtoje patalpoje praleidžiamo laiko trukmė, žmonių šioje patalpoje skaičius, kita šioje patalpoje vykdoma veikla, vėdinimas ir apšvietimas, kalėjime esantys patogumai bei paslaugos ir teikiama priežiūra.

25. Žr. Europos kalėjimų taisyklių 18 taisyklės komentarą.

26. *Ananyev and Others*, cituota pirmiau, § 145–148, *Torreggiani and Others*, cituota pirmiau, § 76, ir *Vasilescu*, cituota pirmiau, § 100. Byloje *Ananyev ir kiti* Teismas išdėstė, kokiais standartais remiantis nustatoma, ar dėl asmeninio ploto trūkumo buvo pažeistas 3 straipsnis. Visų pirma Teismas atsižvelgia į šiuos tris aspektus: a) kiekvienas kalinys turi kameroje turėti atskirą miegui skirtą vietą; b) kiekvienam turi būti skirta bent 3 m² gyvenamojo ploto; ir c) bendras kameros gyvenamasis plotas turi būti pakankamas, kad kaliniai galėtų laisvai judėti tarp daiktų ir baldų. Bylose prieš Rumuniją Teismas nustatė griežtesnius kriterijus: bent 4 m² (*Apostu v. Romania*, no. 22765/12, § 79, 2015-02-03). Šis Teismo praktikos neapibrėžtumas gerai atskleidžiamas L.-A. Sicilianos atskirojoje nuomonėje byloje *Mursic prieš Kroatiją* (no. 7334/13, 2015-03-12).

natūralia šviesa dieną ir elektriniu apšvietimu naktį, vėdinimu, šildymu, tinkamomis higienos sąlygomis bei tinkamu maistu ar juolab neigiamų veiksnių, pavyzdžiui, žalos kalinio sveikatai ar kalėjimo administracijos *dolus malus*, nebuvimu. Kitaip tariant „bendru švelninančiu poveikiu“ pagrįstas požiūris sumenkintų absoliutų 3 straipsniu nustatytą standartą ir paskatintų kalėjimo administraciją pasirinkti rizikingą kelią be objektyvių ribų²⁷. Tai, žinoma, nereiškia, kad tais atvejais, kai kaliniui skirtas pakankamas asmeninis plotas, 3 straipsnio pažeidimas negalėtų būti konstatuotas dėl kitų įkalinimo materialinių sąlygų aspektų. Jei asmeninis gyvenamasis plotas yra pakankamas, bet miego, apšvietimo, vėdinimo, šildymo, sanitarinės ir sveikatos priežiūros sąlygos yra blogos, toks netinkamas elgesys su kaliniu yra vis tiek vienareikšmiškai smerktinas ir už jį turi būti tinkamai atlyginta.

12. Kalinio vėlavimas pateikti peticiją dėl 3 straipsnyje įtvirtintų jo teisių pažeidimo negali būti laikomas švelninančiu veiksniu pažeidimo atžvilgiu²⁸. Visi vykdomi ar praeityje padaryti pažeidimai turi būti išaiškinti ir, jei bus įrodyti, nacionalinės valdžios institucijų ištaisyti, net atgaline data, jei 3 straipsnis buvo pažeistas prieš įvedant nacionalines teisinės gynybos priemones²⁹, taip pat ir tais atvejais, kai Teismas priėmė sprendimą dėl pareiškėjo skundo „retroaktyvaus nepriimtumo“ dėl to, kad nebuvo išnaudotos naujos teisinės gynybos priemonės, nacionalinėje teisės sistemoje įvestos po to, kai skundas buvo pateiktas Strasbūro teismui³⁰.

27. Lietuvos teismai dažnai atlieka tokį „bendru švelninančiu poveikiu“ pagrįstą vertinimą (žr. sprendimo 21, 26, 27, 32, 35, 37 ir 59 punktus). Dauguma vadovavosi šiuo požiūriu R. Klintovičiaus ir R. Gaskos atvejais (sprendimo 134 ir 139 punktai). Pažymėtina, kad dauguma „bendro poveikio“ sąvoką vartoja dviem labai skirtingomis reikšmėmis: viena vertus, švelninančių veiksnių „bendras poveikis“ sumažina įsipareigojimus pagal 3 straipsnį, kad Vyriausybė atsakovė išvengtų Konvencijoje nustatytos atsakomybės, kaip buvo R. Klintovičiaus ir R. Gaskos atvejais; kita vertus, dauguma sutinka su CPT išvada, kad „bendras patalpų perpildymo ir prastų materialinių sąlygų, įskaitant veiklos už kameros ribų trūkumą, poveikis galėtų būti laikomas nežmonišku ir žeminančiu orumą“ (žr. sprendimo 143 ir 148 punktus). Negaliu pritarti šiam dviprasmiškam sąvokų vartojimui.

28. B. Petrulėvičiaus (žr. sprendimo 14 punktą) ir D. Zeleniako (žr. sprendimo 47 punktą) atvejai.

29. *Ananyev and Others*, cituota pirmiau, § 231, ir *Neshkov and Others*, cituota pirmiau, § 289. Atsižvelgdamas į Konvencijos 3 straipsniu saugomos teisės fundamentalų pobūdį, taip pat nusiskundimų dėl nežmoniško ar orumą žeminančio elgesio svarbą ir jų nagrinėjimo neatidėliotinumą, Teismas nemanė, jog reikia atidėti panašių bylų nagrinėjimą, kol valstybė atsakovė įgyvendins atitinkamas priemones (žr. *Ananyev and Others*, cituota pirmiau, § 236, *Neshkov and Others*, cituota pirmiau, § 291, ir *Varga and Others*, cituota pirmiau, § 116. Vis dėlto pirmiau minėtoje byloje *Torreggiani ir kiti* (§ 101) jis nusprendė, kad skundų, apie kuriuos Vyriausybei dar nebuvo pranešta, nagrinėjimas bus sustabdytas. Aš už tai balsavau labai abejodamas. Teismas visais būdais turi siekti, kad nesusidarytų įspūdis, jog Europos kalėjimų reformai jis taiko dvigubus standartus: vieną labai griežtą Rytų Europos valstybėms ir kitą, liberalesnę, Vakarų Europos valstybėms.

30. *Stella and Others* (dec.), cituota pirmiau, §§ 45 ir 57. Galima pagrįstai tikėtis, kad tai padaryti gali tik tie pareiškėjai, kuriems nacionalinės teisės aktais nustatytas senaties

Kompensacijos sumos apskaičiavimo kriterijai

13. Kalėjimų perpildymas, kaip 3 straipsnio pažeidimas, nėra tinkamai ištaisomas vien pripažįstant pažeidimą. Tai būtina, bet nepakankama atlyginimo nukentėjusiajam už žmogaus teisių pažeidimą dalis³¹. Arba kalėjimų perpildymas yra pakankamai rimtas pažeidimas, prilygstantis nežmoniškam elgesiui, ir tada už jį turi būti išmokėta finansinė kompensacija, arba jis nėra toks rimtas dalykas ir todėl nepatenka į 3 straipsnio taikymo sritį. Tačiau negalima kartu teigti, kad kalėjimų perpildymas yra nežmoniškas elgesys, patenkantis į Konvencijos taikymo sritį, bet finansinė kompensacija nepriklauso.

14. Kompensacijos sumos apskaičiavimo kriterijai nėra nustatomi nacionalinių valdžios institucijų nuožiūra. Bet kokia kompensacinė priemonė turi atitikti tris pagrindinius kriterijus. Visų pirma taikytinas individualizacijos principas, t. y. kompensacija turi atitikti konkrečias kiekvieno kalinio aplinkybes; antra, taikytinas visapusiškumo principas, t. y. kompensacijos suma nustatoma atsižvelgiant į netinkamų įkalinimo sąlygų, kaip antai asmeninės miegui skirtos vietos trūkumo, natūralios šviesos trūkumo dieną ir nepakankamo apšvietimo elektra naktį, nepakankamo vėdinimo ir šildymo, netinkamų higienos sąlygų, maisto ar sveikatos priežiūros „bendrą apsunkinantį poveikį“³²; trečia, taikytinas resocializacijos principas, t. y. kompensacijos suma nustatoma atsižvelgiant į tai, ar yra individualus bausmės planas ir kiek jis įgyvendintas³³.

15. Pagrindinis kompensavimo principas yra būtinybė kompensaciją nustatyti individualiai, o tai reiškia, jog iš anksto nustatytos, standartinės ar pagal fiksuotą vienos dienos tarifą skaičiuojamos kompensacijos

terminas dar nepasibaigė ir kurie sprendimo dėl nepriimtino priėmimo dieną dar turi pakankamai laiko parengti ir pateikti reikalavimą dėl kompensacijos už asmens teisių pažeidimą (*Latak* (dec.), cituota pirmiau, § 85).

31. *Ananyev and Others*, cituota pirmiau, § 225.

32. Naujas CPT požiūris dėl įkalinimo perpildytose patalpose „bendro žalingo poveikio“ pateiktas 2-osios bendrosios ataskaitos (CPT/Inf (91) 3) 50 punkte: „Reikėtų papildomai pažymėti, kad CPT ypač nerimą kelia tokie atvejai, kai ta pati įstaiga yra perpildyta, joje nepakanka režiminės veiklos ir sanitarinių įrenginių. Bendras tokių sąlygų poveikis gali būti ypač žalingas kaliniams.“ Teismas šį testą taiko nuo bylos *Dougoz prieš Graikiją* (no. 40907/98, § 46, ECHR 2001-II) ir yra ne kartą konstatavęs, kad perpildymą gali apsunkinti kitos kalėjimo sąlygos (pavyzdžiui, *Orchowski*, cituota pirmiau, §§ 132–135, *Ananyev and Others*, cituota pirmiau, §§ 142 ir 151, *Vasilescu*, cituota pirmiau, §§ 101–104, *Neshkov and Others*, cituota pirmiau, § 235, ir *Varga and Others*, cituota pirmiau, §§ 72, 78, 89–92).

33. Bausmių politikos, kuria siekiama kalinių resocializacijos, kertinis akmuo yra individualus bausmės vykdymo planas, pagal kurį vertinama kalinio rizika bei poreikiai sveikatos priežiūros, veiklos, darbo, mankštinimosi, švietimo ir bendravimo su šeima bei išoriniu pasauliu požiūriu (2006 m. Europos kalėjimų taisyklių 103.8 taisyklė ir 103 taisyklės komentaras, pateiktas atitinkamame aiškinamajame pranešime; taip pat žr. nuomonės, pridėtas prie bylų *Valiūnienė v. Lithuania*, no. 33234/07, 2013-03-26, ir *Khoroshenko v. Russia* (GC), no. 41418/04, 2014-06-30).

nepriimtinos. Individualus konkrečios kiekvieno kalinio padėties vertinimas reikalauja atsižvelgti į įkalinimo sąlygų trukmę bei bendrą žalingumą³⁴. Kuo ilgiau užtrunka 3 straipsnio reikalavimų neatitinkantis įkalinimas, tuo sunkesnis pažeidimas ir tuo didesnis turi būti vienos dienos kompensacijos tarifas³⁵. Taip pat, kuo daugiau laiko kas dieną praleidžiama tokiomis sąlygomis, tuo sunkesnis pažeidimas ir tuo didesnis atitinkamas dienos tarifas³⁶. Kitaip tariant, laikas, praleistas Konvenciją pažeidžiančiomis įkalinimo sąlygomis, skaičiuojamas dvejopai: kiek laiko tomis sąlygomis praleidžiama kas dieną ir kiek laiko iš viso praleista kalėjime.

16. Be to, jaunas kalinio amžius negali būti panaudotas prieš pareiškėją, kaip buvo B. Petrulevičiaus atveju³⁷. Priešingai, kalinio jaunystė, kaip ir senatvė, skaičiuojant kompensaciją laikytina sunkinančiu veiksniu. Kiti sunkinantys veiksniai yra higienos reikalavimų pažeidimai, natūralios šviesos trūkumas dieną ir nepakankamas elektrinis apšvietimas naktį, nepakankamas vėdinimas ir šildymas, žalingas poveikis kalinio sveikatai³⁸ ir bet koks kalėjimo administracijos *dolus malus*.

17. Kai kalinami nuteisti psichiškai nesveiki kaliniai, taip pat psichiškai sveiki kaliniai, kuriems skirta 5 metų ar ilgesnė laisvės atėmimo bausmė, individualaus bausmės atlikimo plano nebuvimas ar rimti tokio plano įgyvendinimo trūkumai laikytini rimtais sunkinančiais veiksniais. Asmeninis gyvenamasis plotas kalėjime vertintinas atsižvelgiant į taikytiną resocializacijos režimą³⁹. Jei nėra sveikatos, judėjimo, švietimo ir darbo programų arba šios programos yra netinkamos, kalinio padėtis pablogėja taip, kad būtina atitinkamai padidinti kompensaciją. Labai artimai su tuo susijęs kitas veiksnys, į kurį turi būti atsižvelgta nustatant kompensaciją, yra kalinių atskyrimo taisyklių pažeidimas⁴⁰.

18. Šalies ekonominės padėties įvertinimas lemia esminį piniginės kompensacijos apribojimą. Nors ekonomikos krizė pati savaime nepateisina 3 straipsnio pažeidimo – Konvencijos Susitariančiosios Šalys net sunkiais laikais privalo vykdyti savo įsipareigojimus ir atitikti jos reikalavimus –

34. *Ananyev and Others*, cituota pirmiau, § 225, *Torreggiani and Others*, cituota pirmiau, § 105, ir *Neshkov and Others*, cituota pirmiau, § 299.

35. *Ananyev and Others*, cituota pirmiau, § 172, ir *Torreggiani and Others*, cituota pirmiau, § 105.

36. Teisingas Lietuvos teismų požiūris išdėstytas šio sprendimo 13 punkte, jame nurodyta Vyriausiojo administracinio teismo išvada B. Petrulevičiaus byloje, kad buvimas 23 val. per parą perpildytoje kameroje lėmė blogesnes sąlygas, nei neišvengiami su įkalinimu susiję nemalonumai. Tačiau D. Zeleniako atveju tas pats Vyriausiasis administracinis teismas manė, jog vienos valandos pasivaikščiojimo per parą pakanka (žr. šio sprendimo 49 punktą).

37. Žr. sprendimo 14 punktą.

38. Šie veiksniai taip pat buvo įvertinti B. Petrulevičiaus nenaudai (žr. sprendimo 14 punktą).

39. *Varga and Others*, cituota pirmiau, §§ 15, 16 ir 51.

40. Teisingas Lietuvos teismų požiūris išdėstytas 42 punkte, jame paminėta, kad V. Traknio byloje Vyriausiasis administracinis teismas atsižvelgė į tai, kad V. Traknys buvo laikomas su rūkiančiais kaliniais ir, svarbiausia, su anksčiau teistais kaliniais, nors jis pats kalėjo tik pirmą kartą.

suprantama, kad nukentėjusiems nuo pažeidimų kompensacijos priteisiamos atsižvelgiant į šalies pragyvenimo lygį⁴¹. Bet kokiu atveju ekonominiai sunkumai neatleidžia jų nuo pareigos organizuoti savo bausmių sistemą taip, kad būtų užtikrinta pagarba kalinių orumui⁴².

19. Galiausiai, kompensacinės priemonės nėra vienintelis galimas žalos atlyginimo būdas kalėjimų perpildymo atžvilgiu. Nors tai ir nepaminėta šioje byloje, bausmės sumažinimas galėtų būti tinkamas būdas Konvencijos pažeidimui ištaisyti⁴³.

Prevencinės priemonės

20. Kai kalbama apie pagrindinę teisę į apsaugą nuo kankinimų ir nežmoniško ir orumą žeminančio elgesio, prevencinės ir kompensacinės priemonės turi papildyti viena kitą, kad būtų laikomos veiksmingomis⁴⁴. Dauguma manė, jog būtų naudinga Lietuvos valdžios institucijoms pateikti tam tikrų rekomendacijų dėl prevencinių priemonių⁴⁵. Aš visiškai pritariu šiam požiūriui, bet manau, kad pateikti argumentai nepakankami.

21. Siekiant užkirsti kelią 3 straipsnio pažeidimui arba jį nutraukti, būtina imtis trumpalaikių priemonių nedelsiant perkeltant kalinį į kitą kalinimo įstaigą⁴⁶. Jei tai neįmanoma, turi būti numatyta galimybė kreiptis į nepriklausomą instituciją, kuri išnagrinėtų kalinio nusiskundimus. Ši institucija turi: a) būti nepriklausoma nuo kalėjimų sistemą valdančių institucijų; b) užtikrinti veiksmingą kalinių dalyvavimą jų skundų nagrinėjime; c) užtikrinti teisingą, rungimosi principu pagrįstą ir greitą kalinių skundų nagrinėjimą, tačiau nebūtinai rengiant žodinius ir viešus

41. Tai nereiškia, kad aš pritariu gana hipotetiniam Vyriausybės argumentui, jog didelės kompensacijos gali paskatinti žmones daryti nusikaltimus tam, kad jie būtų įkalinėti netinkamomis sąlygomis ir vėliau gautų norimą kompensaciją (sprendimo 77 punktą).

42. Remiantis pirmiau minėta byla *Ananyev ir kiti* (§ 117), nepakankami valstybės finansiniai ištekliai negali sušvelninti jos atsakomybės, taigi jie neturi reikšmės apskaičiuojant žalos dydį, kai taikoma kompensacinė priemonė. Vėlgį Teismo pozicija pirmiau minėtoje byloje *Stella ir kiti* (dec.) (§ 62) kur kas liberalesnė.

43. Laisvės atėmimo bausmės sutrumpinimu gali būti tinkamai atlyginta už netinkamas materialines įkalinimo sąlygas, jei toks sutrumpinimas atliekamas greitai ir yra pakankamas. Nepaisant pirmiau minėtame sprendime *Ananyev ir kiti* (§ 222–226) išsakytų abejonių, Teismas tokią praktiką pripažino pirmiau minėtose bylose *Stella ir kiti* (dec.) (§§ 60–63), *Neshkov ir kiti* (§ 287) ir *Varga ir kiti* (§ 109).

44. *Ananyev and Others*, cituota pirmiau, § 96–98 ir 2014, ir *Neshkov and Others*, cituota pirmiau, § 181. Dėl bendrųjų priemonių šiai problemai spręsti žr. Max Planck Institute for Foreign and International Criminal Law, *Prison Overcrowding – Finding Effective Solutions, Strategies and Best Practices Against Overcrowding in Correctional Facilities*, 2011.

45. Žr. sprendimo 101 punktą.

46. *Vasilescu*, cituota pirmiau, § 72. Todėl negaliu sutikti su daugumos sprendimu, kad administracija, sprendama dėl kalinių perkėlimo iš vieno kalėjimo į kitą, „turi nemažai laisvės priimti sprendimus savo nuožiūra“ (žr. sprendimo 103 punktą), nes šie sprendimai, kaip ir bet kurie kiti sprendimai, susiję su įkalinimo sąlygų tinkamumu, gali būti peržiūrėti Teismo.

posėdžius; d) disponuoti įvairiomis teisinėmis priemonėmis skunduose nurodytoms problemoms išspręsti; e) turėti įgaliojimus priimti privalomus ir vykdytinus sprendimus⁴⁷.

22. Be to, Europos kalėjimų taisyklėse reikalaujama, kad nacionaliniais teisės aktais būtų nustatyti minimalūs reikalavimai dėl kalinių apgyvendinimo sąlygų, ypatingą dėmesį skiriant gyvenamajam plotui, kubinei oro talpai, apšvietimui, šildymui ir vėdinimui (Taisyklių 18.1–18.3 punktai). Todėl kiekvienam kalėjimui turi būti nustatytas maksimalus vietų skaičius (*numerus clausus*), įvardijant vienam kaliniui skirtiną minimalų plotą kvadratiniais ir galbūt kubiniais metrais⁴⁸. Todėl vietų skaičius kalėjimuose negali būti laikomas „slidžia sąvoka“, kurios lankstumu galima pasinaudoti iškreipiant kalėjimų realybę ir padarant perpildymą daugiau ar mažiau matomą. Jei nustatyto vietų skaičiaus kalėjime nesilaikoma, galimybė pasinaudoti prevencinėmis priemonėmis turi būti sudaryta iškart.

23. Visapusiškas požiūris į kalėjimų perpildymo problemą taip pat reikalauja ilgalaikių sprendimų, įskaitant, visų pirma, teisinės sistemos, praktikos ir požiūrių pokyčius. Baudžiamoji politika, lemianti pernelyg griežtą kriminalizavimą ir baudimą, turi būti iš esmės keičiama. Smulkių nusikaltimų, taip pat nepilnamečių padarytų nusikaltimų dekriminalizavimas, bausmių iki gyvos galvos ir privalomų minimalių bausmių panaikinimas, bausmių už smulkius nusikaltimus sumažinimas, dažnesnis bausmės vykdymo atidėjimo taikymas, lygtinio ir išankstinio paleidimo galimybės, retesnis laisvės atėmimo priemonių taikymas, psichiškai nesveikų ir nuo narkotikų priklausomų asmenų nukreipimas gydytis, taip pakeičiant automatinį suėmimo, baudžiamojo persekiojimo ir įkalinimo ciklą – visa tai yra gerai žinomos griežtos bausmių politikos alternatyvos⁴⁹. Kaip pats Teismas yra nurodęs „jei valstybė nesugeba užtikrinti Konvencijos 3 straipsnio reikalavimus atitinkančių įkalinimo sąlygų, ji turi atsisakyti

47. *Ananyev and Others*, cituota pirmiau, §§ 100-106, 214–216, 219, *Torreggiani and Others*, cituota pirmiau § 97, *Stella and Others* (dec.), cituota pirmiau, § 49, ir *Neshkov and Others*, cituota pirmiau, §§ 183, 282–284.

48. Teismas pritarė CPT pasiūlymui dėl Rusijos tardymo izoliatorių (pavyzdžiui, pirmiau minėtoje byloje *Ananyev ir kiti*, § 205). Nėra priežasties netaikyti šio pagrįsto pasiūlymo ir visuose kituose Europos kalėjimuose.

49. Žr., pavyzdžiui, Ministrų Komiteto rekomendacijas Rec (99)22 ir Rec (2006)13, taip pat *Torreggiani and Others*, cituota pirmiau, § 94, *Stella and Others* (dec.), cituota pirmiau, §§ 9–12, 11–14, 21–24, ir 51–52, ir *Varga and Others*, cituota pirmiau, § 105. Todėl negaliu pritarti sprendimo 104 punkte išdėstytam ribotam daugumos požiūriui, atkartojančiam pirmiau minėtuose sprendimuose *Ananyev ir kiti* (§ 111) ir *Varga ir kiti* (§ 63) pateiktą argumentą, kad pareiškėjų asmeninės padėties perpildytose patalpose pagerinimas galimas tik kitų kalinių sąskaita. Taip atsitiktų tik tokiu atveju, jei atitinkamu momentu sutaptų dvi aplinkybės: visi Lietuvos kalėjimai būtų perpildyti ir nebebūtų jokių galimybių sumažinti kalinių skaičiaus, būtent atidedant bausmės vykdymą ar taikant lygtinį paleidimą. Vyriausybė nepateikė tokių aplinkybių įrodymų.

griežtos baudžiamosios politikos, kad sumažintų kalinčiųjų skaičių arba įdiegti alternatyvių bausmių sistemą.⁵⁰

24. Naujų kalėjimų statymas ar vietų skaičiaus kalėjimuose didinimas turėtų būti tik paskutinė išeitis⁵¹. Negalima pamiršti, jog įrodyta, kad tokios politikos įgyvendinimo rezultatas yra baudžiamosios sistemos tinklo plėtimasis. Kaip kartą nurodė CPT „[s]pręsdamos perpildymo problemą, kai kurios šalys pasirinko vietų skaičiaus kalėjimuose didinimo kelią. Savo ruožtu, CPT nėra įsitikinęs, ar padėti bus galima išspręsti vien tik papildomomis vietomis. Nemažai Europos valstybių pradėjo kalėjimų statymo programas ir įsitikino, kad kalinių skaičius, padidėjus vietų kalėjimuose skaičiui, atitinkamai išaugo“⁵².

Konvencijos reikalavimų taikymas šioje byloje

25. Dauguma pripažįsta, kad pareiškėjui B. Petrulevičiui priteista kompensacija yra mažesnė už tą, kurią dėl netinkamų įkalinimo sąlygų priteistų Teismas⁵³. Tiesą sakant, Teismas paprastai būtų priteisęs pareiškėjui tris kartus daugiau, atsižvelgęs į įkalinimo trukmę ir bendras sąlygas. Labai panašiose R. Mironovo ir D. Zeleniako bylose Teismas žalai atlyginti priteisė 6 500 EUR, t. y. gerokai daugiau nei B. Petrulevičiui paskyrė nacionaliniai teismai. Šis didžiulis skirtumas yra nepriimtinas.

26. Faktiniu požiūriu aš neginčiu, kad Lietuva išgyveno sunkią ekonominę padėtį. Teisiniu požiūriu aš taip pat esu pasirengęs pripažinti, jog nustatant kompensacijos už 3 straipsnio pažeidimą dydį būtina atsižvelgti į šalies pragyvenimo lygį ir kad faktų bei kompensacijos nustatymas iš esmės yra nacionalinių teismų kompetencija⁵⁴. Ko aš negaliu suprasti, yra daugumos išvada, kurioje daromas skirtumas tarp pareiškėjų ir kuri R. Mironovui ir D. Zeleniakui yra daug palankesnė nei B. Petrulevičiui. Jų faktinės aplinkybės buvo labai panašios. Jei jos kuo nors ir skyrėsi, tai tuo, kad B. Petrulevičius visus metus gyveno prastesnėmis įkalinimo sąlygomis nei R. Mironovas ar D. Zeleniakas. Jei remiantis Lietuvos ekonomine padėtimi nebuvo galima pareiškėjams R. Mironovui ar D. Zeleniakui priteisti mažesnės sumos, nei įprasta pagal Teismo standartus⁵⁵, tai to paties argumento negalima taikyti ir siekiant pagrįsti labai mažą sumą, kurią nacionaliniai teismai skyrė B. Petrulevičiui. Todėl B. Petrulevičius turėtų

50. *Orchowski*, cituota pirmiau, § 153.

51. *Stella and Others* (dec.), cituota pirmiau, § 52.

52. Žr. 7-osios bendrosios ataskaitos (CPT/Inf (97) 10) 14 punktą.

53. Žr. sprendimo 95 punktą, siejant su 156 punktu.

54. *Ananyev and Others*, cituota pirmiau, § 221.

55. Nacionaliniai teismai akivaizdžiai nepripažino, kad nepakankamu ligoninės finansavimu galima pateisinti jos trūkumus R. Mironovo atveju (žr. sprendimo 20 punktą).

būti laikomas auka, kadangi nacionaliniu lygmeniu jam skirta kompensacija buvo akivaizdžiai nepakankama pagal Konvencijos reikalavimus⁵⁶.

27. Taikydamas pirmiau nurodytus kriterijus pareiškėjų B. Petrulevičiaus, R. Klintovičiaus ir R. Gaskos atvejams, turiu pripažinti, kad jų įkalinimo sąlygomis buvo pažeistas 3 straipsnis. B. Petrulevičius bent 361 dieną, 23 val. per parą, praleido kamerose, kuriose jam teko mažiau nei 3 m² asmeninio ploto. R. Klintovičius vieną mėnesį gyveno bendrabučio tipo kambaryje, kuriame jam teko mažiau nei 2 m² asmeninio ploto, daugiau nei 4 mėnesius bendrabučio gyvenamajame kambaryje, kuriame jam teko 2,03 m² asmeninio ploto ir beveik 4 metus – bendrabučio gyvenamajame kambaryje, kuriame jam teko 2,27 m²–2,57 m² asmeninio ploto. R. Gaska beveik 4 mėnesius praleido bendrabučio gyvenamajame kambaryje, kuriame jam teko 2,4 m² asmeninio ploto. Nei tai, kad R. Klintovičius ir R. Gaska galėjo dienos metu laisvai judėti ir mėgautis natūralia šviesa bei oru, nei juo labiau tai, jog neįrodyta, kad šie pažeidimai išties neigiamai paveikė pareiškėjų sveikatą, nėra tie veiksniai, kurie galėtų pakeisti absoliutų Konvencijos pažeidimų pobūdį⁵⁷.

Išvada

28. Kalėjimų perpildymas yra visos Europos bėda, atskleidžianti daugelio valstybių baudžiamosios ir bausmių vykdymo politikos netinkamumą. Sisteminiams trūkumams ištaisyti reikalingi ilgalaikiai, struktūriniai sprendimai, o ne laikinas, paviršutiniškas kalėjimų padėties „papudravimas“. Kol tokių trūkumų tebesama, nukentėjusiesiems turi būti suteiktos tinkamos teisinės gynybos priemonės – ir kompensacinio, ir prevencinio pobūdžio. B. Petrulevičiaus, R. Klintovičiaus ir R. Gaskos atveju to padaryta nebuvo.

56. Kitaip tariant, nacionalinių valdžios institucijų priteista kompensacija buvo kur kas mažesnė, palyginti su priteisiamomis Teismo (*Ananyev and Others*, cituota pirmiau, § 230, ir *Neshkov and Others*, cituota pirmiau, § 288).

57. Todėl negaliu sutikti su sprendimo 135, 136, 139 ir 140 punktuose pateiktais motyvais ir išvadomis.